

Københavns Universitets
Økonomiske Institut

September 1978
Finn Tarp

VÆKST OG INDKOMSTFORDELING I UDVIKLINGSLANDENE

Afhandling
ved
Studiet til Statsvidenskabelig Eksamens

INDHOLDFORTEGNELSE

REFERAT.....	vi
FORORD.....	ix
<u>1. INDLEDNING.....</u>	1
<u>2. MÅLSÆTNINGER FOR UDVIKLING.....</u>	4
<u>2.1 Udviklingsbegrebet.....</u>	4
<u>2.2 Den "Sociale Velfærdsfunktion".....</u>	7
<u>2.3 Optimalitet, Efficiens og Fordeling.....</u>	8
<u>2.4 Vækst som Målsætning.....</u>	12
<u>2.5 Fordelingsmålsætninger.....</u>	17
2.5.1 Indledning.....	17
2.5.2 Fattigdom og Den Absolutive Fordelingsmålsætning.....	18
2.5.3 Ulighed og Den Relative Fordelingsmålsætning.....	20
2.5.4 Sammenhængen Mellem Fattigdom og Ulighed....	22
<u>2.6 Ahluwalia-Chenery Målsætningen.....</u>	24
<u>2.7 Beskæftigelsesmålsætningen.....</u>	25
2.7.1 Indledning.....	25
2.7.2 Mål og Middel.....	26
2.7.3 Måling af Arbejdsløsheden.....	28
2.7.4 Afslutning.....	30
<u>2.8 Konklusioner.....</u>	32

<u>3. TEORI OM VÆKST OG INDKOMSTFORDELING.....</u>	34
<u>3.1 Indledning.....</u>	34
<u>3.2 Den Duale Økonomi som Ramme.....</u>	35
3.2.1 Traditionelle Dualmodeller.....	35
3.2.2 Diskussion af Dualmodellen.....	40
<u>3.3 Fordelingsmæssige Konsekvenser af Vækst.....</u>	42
3.3.1 Dualøkonomien og Klassisk Vækst.....	42
3.3.2 Andre Ändringer i Den Moderne Sektor.....	48
3.3.3 Andre Ändringer i Den Traditionelle Sektor..	52
3.3.4 Afslutning.....	54
<u>3.4 Fordelingens Virkning på Væksten.....</u>	56
3.4.1 Begrænsninger på Vækstmulighederne.....	56
3.4.2 Indkomstulighed, Opsparing og Investering...	58
3.4.3 Den Samlede Efterspørgsel og Væksten.....	61
3.4.4 Indkomstulighed og Efterspørgselssammensætning.....	62
3.4.5 Indkomstulighed, Incitamenter og Produktivitet.....	68
3.4.6 Afslutning.....	71
<u>3.5 Konklusioner.....</u>	72
<u>4. EMPIRI OM VÆKST OG INDKOMSTFORDELING.....</u>	75
<u>4.1 Indledning.....</u>	75
<u>4.2 Tidsseredata.....</u>	76
<u>4.3 Ahlualias Regressionsanalyser.....</u>	79
4.3.1 Generel Baggrund.....	79
4.3.2 U-Hypotesen.....	80
4.3.3 Den Absolutive Indkomsthypotese.....	84
4.3.4 Hypotesen om Konflikt mellem Vækst og Fordeling.....	85
4.3.5 Afslutning.....	86

<u>4.4 Adelmans og Morris' Metode og Resultater.....</u>	87
4.4.1 Generel Baggrund.....	87
4.4.2 Resultater.....	89
4.4.3 Fortolkning og De Tre Hypoteser.....	91
4.4.4 Afslutning.....	93
<u>4.5 Konklusioner.....</u>	94
<u>5. LØNSUBSIDIER SOM POLICY-INSTRUMENT.....</u>	97
<u> 5.1 Indledning.....</u>	97
<u> 5.2 To Modeller.....</u>	100
5.2.1 En Partiel Mikromodel.....	100
5.2.2 Ahlualias Makromodel.....	104
5.2.3 Problemer og Konklusioner.....	113
<u> 5.3 Uddybning af Modelkritikken.....</u>	116
5.3.1 Substitutionsmuligheder, Lønsubsidier og Konflikten mellem Produktion og Beskæfti- gelse.....	116
5.3.2 Begrebsmæssige Problemer og Empiri om Substitutionsmulighederne.....	121
5.3.3 Rationel Adfærd og Informationsproblemet....	125
5.3.4 Faktorudbud, Incidens og Samuelsons Teorem..	127
5.3.5 Segmentering af Faktormarkedet og Dermed Forbundne Problemer.....	130
5.3.6 Afslutning.....	132
<u> 5.4 Beskæftigelse og Vækst.....</u>	133
<u> 5.5 En Optimal Skyggeløn.....</u>	137
<u> 5.6 Konklusioner.....</u>	142
<u>6. AFSLUTNING.....</u>	144

APPENDIKS 1. EN VARIANSUDLEDNING.....	145
APPENDIKS 2. HARRIS' OG TODAROS TO-SEKTORMODEL.....	146
LITTERATURFORTEGNELSE.....	151

REFERAT

Denne opgave, der er en afhandling ved Studiet til Statsvidenskabelig Eksamens, behandler sammenhængene mellem vækst, udvikling og fordeling samt beskæftigelse i udviklingslandene. Besvarelsen er baseret på det økonomiske begrebs- og metodeapparat, og indfaldsvinklen er derfor i en vis forstand snæver. Indenfor den angivne ramme er sigtet med opgaven imidlertid bredt. Dette fremgår, dels af at der diskuteses centrale begreber og disses måling, dels af at de nævnte sammenhænge belyses såvel med teori og empiri som gennem analyse af et policy-instrument.

Efter i forordet at have redegjort for den generelle baggrund for opgaven søges de centrale problemstillinger og hypoteser udmøntet mere præcist i kapitel 1. Her skitseres også linien i opgaven, og sammenhængen mellem de enkelte kapitler forklares. Det følgende skal derfor begrænses til kort at opridse nogle vigtige elementer i de enkelte kapitler.

I kapitel 2 fremhæves indledningsvis, at vækst og udvikling ikke er identiske begreber. Herefter diskuteses målsætningerne om efficiens, fordeling, vækst og beskæftigelse. Det vises, at der ikke på det abstrakte plan er nogen konflikt mellem efficiens og fordeling. Dette udelukker imidlertid ikke, at der kan opstå konflikter både på det mindre abstrakte plan og mellem efficiens og optimalitet; men i så fald må disse løses i overensstemmelse med den sociale velfærdsfunktion. I forlængelse heraf diskuteses vækst som målsætning. Det konkluderes, at vækst snarere end at blive opstillet som mål bør opfattes som et resultat af en proces, der er rettet mod at øge den sociale velfærd. Fordelingsmålsætningen kan være absolut eller relativ, og der er en afgørende begrebsmæssig forskel på disse to aspekter og deres baggrund. Der kan derfor opstå konflikter mellem deres realisering. Den sidste målsætning, som diskuteses, er beskæftigelsesmålsætningen. Det fremgår, at kun ifølge statusaspektet er beskæftigelse at opfatte som et selvestændigt mål. Ifølge produktions- og indkomstaspekterne er beskæftigelse derimod et middel. Om kapitel 2 skal det endelig bemærkes, at det desuden fremgår, at det ikke er nemt at op-

stille operationelle mål på grund af store problemer med at måle de enkelte målsætningers realisering.

Kapitel 3 er opdelt i tre hovedafsnit, og formålet med kapitlet er dels at undersøge de teoretiske argumenter bag U-hypotesen, den absolutte indkomsthypotese og hypotesen om konflikt mellem vækst og en mere lige fordeling. Indledningsvis redegøres for dualmodellen, hvorefter der følger analyser dels af vækstens virkning på fordelingen dels af fordelingens virkning på væksten. Det vises, at ved vækst i overensstemmelse med den klassiske dualmodel genereres et U-forløb i indkomstfordelingen over tiden, og den absolutte fattigdom bekæmpes. Andre vækstmønstre er imidlertid mulige a priori, og deres fordelingskonsekvenser undersøges derfor. Herefter følger diskussionen om fordelingens virkning på væksten og dermed hypotesen om konflikt mellem vækst og fordeling. Det fremgår, at indkomstuligheder i principippet kan spille en rolle for en efficient ressourceallokering, så vækst og en lige fordeling kan i visse tilfælde være i konflikt med hinanden. Imidlertid kan hverken opsparings- eller incitamentsargumentet gøre den eksisterende ulighed og fattigdom acceptabel.

De tre nævnte hypoteser belyses herefter i kapitel 4 fra en empirisk synsvinkel. Det fremgår, at tidsseriedata kun findes i begrænset omfang, og U-hypotesen kan ikke testes, da disse data dækker for kort en tidsperiode. Om de to andre hypoteser gælder, at de ikke kan verificeres på det generelle plan. Herefter følger to forskellige analyser baseret på tvær-snitsdata. Ahluwalia har ved en række regressioner vist, at U-hypotesen synes at holde, medens de to andre hypoteser må afvises. Adelman og Morris når til samme konklusion om U-hypotesen og hypotesen om konflikt mellem vækst og fordeling; men de mener, at den absolutte fattigdom vil øges i udviklingens første faser. I forbindelse med den empiriske gennemgang rejses desuden spørgsmålet, om de nævnte økonomer har argumenteret tilfredsstillende for U-forløbets uundgåelighed, og det konkluderes, at det ikke er tilfældet. Endelig gennemgås til slut de store problemer, som ligger i at anvende tvær-snitsdata til at drage konklusioner om dynamiske sammenhænge.

Sammenhængen mellem større beskæftigelse på den ene side og produktions- og vækstmålsætningerne på den anden spiller en klar rolle for ovennævnte hypoteser. Dette sammenholdt

med konklusionerne i de foregående kapitler gør det relevant at analysere indgreb i faktorpriserne ved hjælp af lønsubsider med det formål at øge den moderne sektors opsigning af arbejdskraft. Tre sammenhængene spørgsmål diskuteses. Det vises med udgangspunkt i to teoretiske modeller, at der trods visse potentielle problemer er en vis sandsynlighed for, at lønsubsider kan bidrage til en mere tilfredsstillende udvikling end hidtil realiseret. Det fremgår desuden, at selv om der ikke opstår nogen konflikt mellem produktion og beskæftigelse ved anvendelsen af lønsubsider, kan der opstå en konflikt mellem vækst og beskæftigelse. Endelig diskuteses som den tredje problemstilling fastsættelsen af en optimal skygeløn for at trække forbindelsen mellem de enkelte kapitler op.

I kapitel 6 afsluttes opgaven, og der mindes om, at denne opgave er besvaret indenfor rammerne af et økonomisk udgangspunkt. Desuden peges på nødvendigheden af at forenkle, men også på faren for at oversimplificere komplicerede sammenhænge. Endelig fremhæves til slut vigtigheden af, såvel at teorien har praktisk relevans, som at det praktiske arbejde bygger på et rimeligt teoretisk grundlag.

FORORD

Diskussionen om udviklingslandenes problemer har i de seneste ca. 10 år ændret karakter. Der er en voksende erkendelse af, at udvikling ikke er identisk med vækst, og at bl.a. fordelings- og beskæftigelsesaspekter må indgå som dele af en mere egnet definition på udvikling. Dette understreger behovet dels for afklaring af det begrebsmæssige indhold i de enkelte målsætninger og sammenhængene mellem dem dels for analyser af mulighederne for at realisere disse målsætninger.

Nærværende opgave er resultatet af et forsøg på at medvirke hertil indenfor de rammer, som består i min uddannelsesmæssige baggrund og de krav, som stilles til en afhandling ved Det statsvidenskabelige Studium. Studier og undervisning ved Københavns Universitet og University of Illinois i Urbana-Champaign samt arbejde på Forvaltningshøjskolen har bibragt mig min generelle forståelse af økonomi; men alvorlige studier af specielt udviklingslandene blev først påbegyndt i januar 1978. Baggrunden for mit valg af emneområde var foruden min egen stigende erkendelse af de nævnte spørgsmåls betydning, at jeg i foråret har deltaget i en øvelsesrække med titlen "Vækst og indkomstfordeling i u-landene" under ledelse af lektor Poul Buch-Hansen. Herudover, og det er for mig den måske vigtigste begrundelse, kan det nævnes, at opgaven kan ses i sammenhæng med min kommende beskæftigelse som "Programme Officer - Associate Expert" for FAO i Swaziland. Jeg har ønsket at være så godt forberedt til denne stilling som muligt. Personligt har jeg endvidere det håb, at den praktiske erfaring og indsigt, som dette arbejde vil bibringe mig, kan gøre mig egnet til fortsat at deltage i debatten om udviklingslandene og forsøget på at løse deres påtrængende problemer.

Af ovenstående fremgår, at denne opgave ikke bygger direkte på praktisk arbejde og erfaring. Den empiriske og teoretiske litteratur, der ligger til grund for besvarelsen, er gen nemarbejdet i håbet om herigennem at opnå værdifuld viden og præstere selvstændigt arbejde. Om litteraturen skal det bemærkes, at hovedparten stammer fra de allerseneste år. Dette skyldes mit ønske om at komme så tæt på den igangværende debat som

muligt, og det medfører, at der i stor udstrækning er anvendt de primære kilder. Omfanget af opgaven er blevet større end oprindelig beregnet. Begrundelsen herfor er, dels at jeg er blevet overrasket over mængden af relevant litteratur og modstridende synspunkter, dels at jeg med den nævnte baggrund har ønsket at give en samlet fremstilling af nogle centrale problemstillinger. Jeg har fundet, at det var rigtigere at inddrage efter min opfattelse relevante betragtninger fremfor at lade mig binde af en restriktion på opgavens omfang. Dog kan det i denne forbindelse nævnes, at jeg har forsøgt at opnå balance mellem de to betragtninger ved at anvende fodnoter og de to appendiks. I forsøget på at præcisere de enkelte forfatteres opfattelser har jeg i en vis udstrækning citeret fra deres bøger eller artikler. De i fremstillingen anvendte symboler er i overensstemmelse med sædvanlig praksis og er i fornødent omfang forklaret i teksten. Ændringerne i forhold til originalværkerne er foretaget for at skabe en så høj grad af ensartethed som muligt i denne fremstilling. Vigtige formler og ligninger er nummereret fortløbende i hver enkelt afsnit.

Jeg er min vejleder lektor Poul Buch-Hansen taknemlig for hans vejledning og diskussionerne om opgaven. Herudover er jeg lektor Jørgen Peter Christensen og kandidatstipendiat Niels Holger Skou tak skyldig. De har gennemlæst og kommenteret mine første udkast til opgavens enkelte kapitler. Endelig føler jeg trang til blandt mine studiekammerater at fremhæve stud. polit. Henrik Thomas, med hvem jeg har haft mange udbytterige diskussioner såvel om aspekter af denne opgave som om økonomi i al almindelighed. De nævnte personer har alle hver på deres måde bidraget til min nuværende forståelse af de behandlede problemstillinger samt til at påvirke den generelle holdning, som ligger bag opgaven. Denne holdning er selvsagt svær at udtrykke i få ord, men fremgår i al fald delvis af følgende:

Some of us believe in analyzing -
Some of us believe in humanizing...

Donovan

København
September 1978

Finn Tarp

1. INDLEDNING

Den generelle baggrund for denne opgave er allerede omtalt i forordet. Her skal de centrale problemstillinger og formål derfor søges udmøntet mere præcist, samtidig med at linien i opgaven forklares.

Udviklingsdebatten har som nævnt ændret karakter, og det giver anledning til i kapitel 2 at diskutere, hvilke mål der søges realiseret, om disse er begrebsmæssigt klare, og hvorledes de søges målt. Tanken med dette kapitel er endvidere at tjene som oplæg til resten af opgaven. Dette vil fremgå, dels af at betydningen af de nedenfor formulerede hypoteser uddybes, dels af at begrebernes anvendelse i de følgende kapitler er nøje knyttet sammen med konklusionerne i kapitel 2.

Efter forsøget på begrebsafklaring behandles i kapitel 3 og 4 tre centrale hypoteser om sammenhængene mellem vækst, udvikling og fordeling samt beskæftigelse. Udgangspunktet i kapitel 3 er teoretisk, medens det i kapitel 4 er empirisk. Den første hypotese siger, at indkomstfordelingen i løbet af udviklingsprocessen gennemløber et U-mønster, hvor fordelingen først koncentreres, når et vendepunkt for så til sidst at forbedres til fordel for de fattigste grupper. Hypotesen er oprindelig formulert af Simon Kuznets (1955) på baggrund af en sammenligning af data fra Indien, Sri Lanka, Puerto Rico og England samt U.S.A. Den anden hypotese siger, at høj vækst i sig selv skulle være i konflikt med en mere lige indkomstfordeling. Dette udtrykkes f.eks. meget tydeligt af H. G. Johnson (i Meier, 1975, p.788): "There is likely to be a conflict between rapid growth and an equitable distribution of income; and a poor country anxious to develop would probably be well advised not to worry too much about the distribution of income." Endelig er den af Adelman og Morris (1973) fremførte absolutte indkomsthypotese, at udvikling fra et lavt niveau i første omgang vil forringe de fattigstes kår ikke blot relativt, men også absolut. Arbejdet med disse tre hypoteser har understreget, at det er afgørende at have en referenceramme eller model. Dualmodellen, der er det eneste rigoristisk formulerede forslag med relation til u-landene, gennemgås og diskuteses som konsekvens heraf i de første afsnit af kapitel 3, og der refereres i resten af opgaven hertil. Imidlertid er dualmodellen ikke fuldt

ud tilfredsstillende, og analyserne er derfor ikke snævert knyttet til denne, omend dualstrukturen i høj grad præger fremstillingen såvel i kapitel 3 og 4 som 5.

I udviklingsproblematikken hænger mål og midler nøje sammen, og det er vanskeligt at tale om målsætninger og trade-offs uden at relatere til midlerne. Dette sammen med bl.a. konklusionen i kapitel 2, om at fordelingen må inddrages direkte og sættes i relation til allokeringen af ressourcer, samt understregningen i kapitel 3 af betydningen af den moderne sekktors opsugning af arbejdskraft, gør det naturligt i kapitel 5 at analysere indgreb i faktorpriserne ved hjælp af lønsubsider som økonomisk-politisk instrument. Lønsubsider er naturligvis kun ét ud af mange mulige instrumenter. Alligevel kan en analyse af netop dette middel siges at have speciel interesse. Dette kan udo over det allerede nævnte begrundes med, at en sådan analyse indebærer en diskussion af to hypoteser, der er af betydning også for andre policy-instrumenter. Det drejer sig for det første om hypotesen, at større produktion og større beskæftigelse er i konflikt med hinanden. Diskussionen heraf og af den anden hypotese, at større beskæftigelse er i konflikt med en målsætning om øget vækst, er imidlertid kun to af de spørgsmål, som behandles. En dækkende diskussion af lønsubsider indebærer endvidere, at der tages stilling til f.eks. begrebsmæsige problemer og problemer omkring incidens og migration. Analysen søger igen at inddrage både teoretiske og empiriske aspekter, og efter i afsnit 5.2 at have diskuteret to modeller indgår disse aspekter sideløbende. D.v.s. empirien søges ikke trukket ud i et selvstændigt kapitel svarende til kapitel 4, og den diskuteres heller ikke så dybtgående. Der er flere begrundelser herfor; men det kan nævnes, at data'ene i kapitel 4 er nye og ikke tidligere diskuteret. Dette er ikke tilfældet med den empiriske baggrund for kapitel 5, og det synes derfor at være tilstrækkeligt blot at henvise til resultaterne.

Som det fremgår, er emneområderne for denne hovedopgave dels en afklaring af begreber dels en diskussion af sammenhængene mellem vækst, udvikling og fordeling samt beskæftigelse. Der inddrages såvel teoretiske modeller som empirisk viden; men det kan understreges, at der ikke altid vil blive givet klare og entydige svar på de rejste spørgsmål. Det skyldes, at den eksisterende viden om de nævnte sammenhænge på ingen måde er tilfredsstillende. Teorien om emnet er spredt,

diffus og svær at overskue, og det er vanskeligt at skabe sammenhæng i den. Tilsvarende er empirien uhyre begrænset og i højeste grad diskutabel. Dette gør det imidlertid så meget mere betydningsfuldt, at der arbejdes videre med disse for u-lændene og verden i almindelighed så afgørende spørgsmål. Sigtet med denne opgave er derfor bredt, og den bagvedliggende litteratur er følgelig omfattende, hvilket også fremgår af litteraturlisten. Det er imidlertid en grundlæggende tese i denne opgave, at det i udviklingsdebatten er afgørende ikke blot at besvare afgrænsede præcise spørgsmål,¹ men at søge at se de mangeartede problemer i sammenhæng.

Skulle formålet med denne opgave derfor sammenfattes i få ord, må det være at give et indtryk af og tage stilling til centrale dele af udviklingsdebatten. Dette søges gjort ved så vidt muligt at uddrage præcise konklusioner af eksisterende teori og empiri; men, som det vil fremgå, er der mange modstribende synspunkter. Alligevel er det søgt at fastholde den ovenfor beskrevne linie i testningen af de centrale hypoteser og analysen af policy-instrumentet.

¹Dette betyder selvsagt ikke, at betydningen af at undersøge mere specielle problemer undervurderes.

2. MÅLSÆTNINGER FOR UDVIKLING

2.1 Udviklingsbegrebet

Før en nærmere diskussion og identificering af mere specifikke økonomiske målsætninger for udvikling gennemføres, er det rimeligt at rejse spørgsmålet, hvad der forstår ved udvikling. Seers (1969, p.2) giver følgende meget generelle definition: "Development ... is the realization of the potential of human personality." Adelman (1975b, p.306) giver en næsten identisk definition og fortsætter:

[This definition] has both economic and noneconomic dimensions and stresses the removal not only of material but equally importantly of social, political, and spiritual forms of deprivation. It involves not only equity but more significantly the creation of conditions conducive to continuing improvements in equity.

D.v.s. udvikling må opfattes som en mangedimensional proces, der er rettet mod, at befolkningerne i de enkelte lande sikres "et værdigt liv i velvære" (Tinbergen et al., 1976, p.87). Begrebet velvære eller velfærd er i sagens natur vanskeligt at definere klart, men må her opfattes som den enkeltes følelse af glæde eller lykke ved livet. I det følgende fremhæves nogle forskellige aspekter (eller dimensioner) af udviklingsbegrebet.

Udvikling må indebære, at alle sikres en rimelig materiel levestandard. Det er en nødvendig forudsætning for følelsen af velvære, at helt grundlæggende behov for f.eks. tilfredsstillende ernæring, sundhed, beklædning og bolig er opfyldt. Udvikling må imidlertid også betyde retfærdighed i den forstand, at den eksisterende ulige fordeling af forbruget og diskrimineringen af forskellige grupper bekæmpes.¹ Ikke-materielle behov spiller en stor rolle for velfærden. Uddannelse er et sådant behov, men kan nævnes dels som middel til opnåelse

¹Det siges f.eks. i strategien for FN's andet udviklingstiår: "Udviklingens højeste mål må være at fremkalde en fortsat forbedring af individernes leveforhold og at lade fremskridtet komme alle til gode. Hvis uretfærdige privilegier, ekstrem rigdom og social uretfærdighed består, mister udviklingen sit væsentligste formål" (jvf. Sørensen, 1976, pp.4-5).

af de materielle målsætninger dels på grund af forøgelsen af den enkeltes muligheder for at realisere sig selv. Endvidere må det understreges, at udvikling må indbefatte opnåelse af den personlige frihed i en udstrækning, som er forenelig med andres frihed. Demokrati og medbestemmelse kan også nævnes, og der tænkes her såvel på politisk indflydelse som på indflydelse i produktionsprocessen.

Påpegningen af, at udvikling må være rettet mod den enkeltes velfærd, betyder ikke, at den enkeltes ønsker eller præferencer skal accepteres i enhver henseende. Hensyntagen til fremtidige generationers velfærd og begrænsning af socialt skadelig forbrug og produktion er vigtige faktorer. Der kan derfor opstå konflikter; men disse må løses i overensstemmelse med de overordnede mål for økonomien (jvf. afsnit 2.2 og 2.3).

Udvikling opfattes i ovenstående som en integreret og mangesidet økonomisk og social proces. Det er desuden vigtigt at understrege, at udvikling ikke som angivet af Chenery og Syrquin (1975, p.8) er en "transition from one relatively constant structure to another." Det kan som ofte gjort påpeges, at også de såkaldt udviklede lande udvikler og ændrer sig. Ulandene kan og bør fremover gennemløbe i dag ukendte udviklingsstadier. Mange aspekter af livet i de udviklede lande af såvel social, politisk som økonomisk art er uden mening og har intet med virkelig velfærd at gøre. Kunstigt skabte behov, forurening, overdrevent fødevareforbrug og andre overflodsproblemer må undgås. Det samme gælder den personlige utilfredshed, usikkerhed og fremmedgjorthed, som præger mange mennesker i de udviklede lande. D.v.s. udvikling er ikke et statisk, men et dynamisk begreb med stadigt skiftende indhold, og udvikling er ikke atindhente f.eks. den "vestlige verden."

De hidtil anførte betragtninger, der kan karakteriseres som abstrakte fundamentale mål, er naturligvis alt for generelle til at kunne bruges i praksis. Her skal ovenstående udmøntes i fastlæggelsen af operationelle eller afledte mål som produktion af en vis mængde forbrugsvarer, beskæftigelse til bestemte grupper, uddannelsesniveau og -omfang, men også etableringen af et retssystem, sikring af tale- og skrivefrihed o.s.v. Denne implementeringsproces må naturligvis finde sted med baggrund i det enkelte lands omgivelser og sociale,

politiske og økonomiske system;² men det er vigtigt, at de fundamentale mål holdes for øje. Det må huskes, at udvikling bl.a. indebærer, at såvel omgivelser som system påvirkes og ændres.

Det er på baggrund af ovenstående oplagt, at intet enkelt mål for udviklingsniveauet kan opstilles. BNP pr. capita har traditionelt været anvendt som et sådant mål, hvilket er utilfredsstillende alene af den grund, at der ikke herved tages tilstrækkeligt hensyn til sammensætningen og fordelingen af den totale produktion.³ Dette uddybes i afsnit 2.3, men hertil kommer, at materiel velfærd kun er en del af det mere overordnede velfærdsbegreb, som ligger i at tale om lykke eller tilfredshed med livet. Som afslutning på dette afsnit skal det desuden understreges, at erkendelse og påpegning af udviklingsbegrebets dimensioner ikke i sig selv medfører udvikling i den angivne betydning. Imidlertid er det næppe for meget at påstå, at en identifikation af flere dimensioner er en nødvendig forudsætning for en aktiv og mere tilfredsstillende indsats. Diskussionen må ses som middel til at "gøre den politiske stræben mere rationel" (Myrdal, 1976, p.7).

²Omgivelserne omfatter landets størrelse og placering i det verdensøkonomiske system, dets ressourcer, teknologi, klimatiske forhold og befolkningsforhold såsom aldersstrukturen. Systemet er vanskeligere at definere på grund af et omfattende indhold; men eksempler på nogle faktorer, som indgår, er ejendomsretts- og magtforhold, love, regler, traditioner, religiøse forestillinger og adfærdsmønstre. Se iøvrigt Johnsson (1974) samt Koopmans og Montias (1971).

³Stewart og Streeten (1976, p.381) anfører f.eks.: "GNP has been 'dethroned' mainly because it fails to incorporate any measure of a country's success in achieving fuller employment and a more even income distribution." Samme tankegang udtrykkes i de 39 u-landes udviklingsplaner, som er gennemgået i Journal of Development Planning (United Nations, 1977, p.23). Det siges nemlig: "Distributive implications have almost always been present in development plans, but what distinguishes the current plans from their early predecessors in an important respect is the enhanced attention given to the need for alleviating imbalances between different population groups and between different geographical regions within countries."

2.2 Den "Sociale Velfærdsfunktion"

Den mere præcise opfattelse af udviklingsbegrebets indhold kan afspejles i en social velfærdsfunktion, som ønskes maksimeret under givne restriktioner. Maksimeres funktionen, realiseres en optimal tilstand, og der er handlet rationelt. Økonomers anvendelse af begreberne rationalitet og optimalitet er ofte koncentreret om det, der kunne betegnes mikro-rationalitet. D.v.s. en agent handler rationelt eller optimalt, når han med givne restriktioner på adfærdens maksimerer sin velfærd. Rationalitet defineres i lyset af agentens målsætninger og har et psykologisk perspektiv, idet det er agentens velfærd, der er det centrale. I en vis udstrækning kan også den sociale velfærdsfunktion siges at have et psykologisk perspektiv, idet målene kan have deres baggrund i enkeltindividens velfærd. Alligevel forekommer det rimeligere at opfatte den som en rent logisk konstruktion. "Velfærdens" er ikke direkte afhængig af det fysiske forbrug af varer og tjenester, men af indikatorer for økonomiens opfyldelse af de opstillede mål. Det skal endvidere kraftigt understreges, at når betegnelsen "den sociale velfærdsfunktion" benyttes her, er det ikke som udtryk for samfundets velfærd "set under ét." Forskellige socio-økonomiske grupper har ikke de samme interesser, så begrebet har kun mening, hvis det opfattes som udtryk for f.eks. et centralt planlægningsbureaus, en international organisations, en diktators eller en klasses mål for økonomien.

På baggrund af ovenstående bliver to problemer relevante. For det første må der tages stilling til, hvilke målsætninger der bør indgå, og for det andet er der spørgsmålet, om disse er begrebsmæssigt klare og kan måles. Kun nogle af de såkaldt økonomiske målsætninger skal diskuteres i det følgende. Det drejer sig om efficiens, fordeling, vækst og beskæftigelse; men det skal påpeges, at som det fremgår af afsnit 2.1, har Seers (1969, p.3) ret, når han konstaterer, at "... of course, the fulfilment of human potential requires much that cannot be specified in purely economic terms." Når problemkredsen begrænses til de nævnte emner, ligger der ikke heri en undervurdering af andre målsætningers betydning. Det ville blot række langt udenfor rammerne af denne opgave at inddrage dem.

2.3 Optimalitet, Efficiens og Fordeling¹

Traditionelt har økonomisk teori nærmet sig spørgsmålet om optimal ressourceallokering ved at pege på, at allokeringen må være efficient. Dette begrebs indhold skal derfor undersøges nærmere.

To aspekter af det statiske efficiensbegreb kan med fordel skilles ad. Det første betegnes teknisk efficiens og betyder, at det i en given økonomi er umuligt at foretage en omallokering af ressourcerne, sådan at der produceres mere af én vare, uden at produktionen af andre varer berøres. Tilsvarende betegnes en given allokering inefficient, hvis det er muligt at producere det samme med en mindre indsats af mindst én produktionsfaktor og samme indsats af alle andre faktorer. Baggrunden for ønsket om, at allokeringen af ressourcerne er teknisk efficien, er åbenbar. Inefficiens er et udtryk for, at det er muligt at få noget for intet, hvilket naturligt må udnyttes. Det andet aspekt kunne betegnes økonomisk efficiens, og er det, der også kaldes Pareto optimalitet. Herved forstås, at der ikke eksisterer en anden tilstand i økonomien, som forøger en eller flere personers velfærd uden samtidig at formindske andres velfærd. Det fremgår, at betegnelsen Pareto optimalitet er uheldig. En vilkårlig efficient tilstand kan ikke uden videre karakteriseres som optimal uden en nærmere specificering af den sociale velfærdfunktion. Relevansen af økonomisk efficiens som mål er på tilsvarende måde som ovenfor, at det er muligt at forøge velfærdens for mindst én person, uden at det "koster" noget, hvis udgangssituationen er inefficient.

Det synes klart, at efficienskriteriet har begrænset anvendelighed. I praksis vil sammenligninger af to allokeringer af ressourcerne næsten altid indebære, at der produceres mindre af mindst én vare, og i så fald må værdien af denne vare relativt til andre fastlægges, før et valg kan foretages. Tilsvarende gælder, at efficienskriteriet ikke er til nogen nytte, så snart der bliver tale om velfærdstab for blot én person. Sådanne situationer er imidlertid reglen snarere end undtagelsen

¹For referencer henvises især til Buch-Hansen (1976), Carson (1973, part 1), Lall (1976) og Sen (1975).

i praksis, hvor inter-personelle sammenligninger må foretages, selv om økonomen traditionelt viger tilbage herfor.

Ovenstående kan udvides på den måde, at også fremtidens tages i betragtning. I så fald bliver endnu et kriterium relevant: dynamisk efficiens. Definitionen er den samme som ovenfor med en mindre ændring. Dynamisk efficiens er realiseret, når det ikke er muligt at forøge én persons velfærd undtagen på bekostning af en anden persons velfærd; men velfærdens er nu også afhængig af det fremtidige forbrug. Det fremgår, at dynamisk efficiens er et strengere kriterium end statisk efficiens, og det gælder igen, at kriteriet har begrænset anvendelighed. Inter-temporale valg og vurderinger må gennemføres i praksis.

På denne baggrund bliver det rimeligt at spørge, både om efficiensen etableres i en markedsøkonomi med privat ejendomsret, og hvorledes optimaliteten tænkes realiseret.

Den neoklassiske model for en markedsøkonomi er den velkendte fuldkommen konkurrence model. En sådan realiserer ifølge den almindelige fremstilling statisk efficiens ved etableringen af et sæt værdier eller priser, der dels afspejler faktormængder, teknik og præferencer dels den initiale ressourcefordeling. Den primære indkomstfordeling bestemmes simultant, idet der til ethvert prissæt og ressourcefordeling svarer en bestemt indkomstfordeling. Dynamisk efficiens sikres indenfor rammerne af Solows en-sektormodel ved, at befolkningens tidspræferencer (d.v.s. præferencerne mellem forbrug og opsparing) kommer til udtryk i en opsparingskvote. Denne determinerer sammen med befolkningsvækstraten kapital-labour forholdet. Da der betragtes vækstforløb med konstant kapital-labour forhold, og da kapitalapparatet er homogent, determineres vækstraten og fordelingen. Renten er den pris, som gør nutidigt og fremtidigt forbrug sammenligneligt, og dynamisk efficiens realiseres ved, at denne pris netop er i overensstemmelse med befolkningens tidspræferencer.

I den ovenfor etablerede ligevægt er efficienskriteriene opfyldte; men efficiens medfører ikke optimalitet. Spørgsmålet bliver derfor, om dette er noget problem. Dette synes ikke at være tilfældet ved en stringent fortolkning af neoklassisk teori. Det fremføres, at med passende korrektioner for afvigelser fra fuldkommen konkurrence er markedspriserne "sande" udtryk for præferencer og knappe ressourcer. Priserne

eller værdierne har kun mening i relation til initialfordelingen af ressourcer; men de er optimale, fordi den endelige indkomstfordeling (intra- og inter-temporalt) kan realiseres ved lump-sum skatter og transfereringer. D.v.s. man forestiller sig, at markedssystemet etablerer efficiensen og det politiske system optimaliteten. De to processer er i principippet uafhængige, og efficiens og fordeling bliver derfor uafhængige begreber. De er ikke uforenelige; men konflikter kan opstå, hvis fordelingsmålsætningerne realiseres ved indgreb i markedsmekanismen, så efficiensen ikke realiseres.

Der må rejses to problemer på baggrund af ovenstående. For det første kan det understreges, at en forudsætning for, at markedspriserne er optimale, og at efficiensen har et selvstændigt indhold, er, at bl.a. den optimale fordeling kan og vil blive realiseret uafhængigt af prismekanismen. Paradoksalet nok bliver denne forudsætning undergravet af mange neoklassiske økonomer, når de hævder, at en mere lige indkomstfordeling medfører mindre opsparing og vækst.² En sådan holdning, der indebærer, at det offentlige er ude af stand til at sikre den optimale opsparing, kan ikke forenes med argumentationen om, at det offentlige sikrer optimaliteten. Det andet problem for den neoklassiske fremstilling er, at markedsmekanismen ikke fungerer under fuld forudseenhed. I den neoklassiske model må det antages, at alle markedshandlingerne sker på én gang. Modsat dette gælder imidlertid, at en markedsøkonomi er karakteriseret ved, at markedshandlingerne er adskilte i tid og sted, og der er ikke fuld forudseenhed. Priserne og fordelingen determineres derfor ikke alene af markedskræfterne, og de vil afvige fra de ovenfor udledte værdier.

Konsekvensen af de nævnte problemer bliver, at markedspriserne ikke kan accepteres som optimale værdier, selv om der justeres for monopolelementer o.lgn. Konstateringen af, at priserne ikke determineres af markedskræfterne alene, og at den optimale fordeling ikke realiseres ved omfordeling, gør det både muligt og nødvendigt at inddrage fordelingsmålsætningen di-

²Denne hypotese diskutes mere indgående i kapitel 3; men accepteres her som værende korrekt.

rekte.³ D.v.s. i en markedsøkonomi har målsætningen om efficiens ringe mening isoleret betragtet. "Weighting ... both intra- and intertemporally is crucial to the definition of the objectives" (Stewart og Streeten, 1971, p.145). De to begreber efficiens og fordeling er derfor vanskelige at adskille, og at tale om en konflikt bliver umuligt på det generelle plan, da priserne og efficiensen i yderste konsekvens må afledes fra den sociale velfærdsfunktion og dermed bl.a. fordelingsmålsætningen.⁴ På et mindre abstrakt plan kan der imidlertid fortsat opstå en konflikt mellem efficiens og fordeling. Dette sker, hvis et givet økonomisk-politisk middel, som anvendes for at opnå fordelingsmålsætningen, resulterer i f.eks. teknisk inefficiens og samtidig af institutionelle eller politiske årsager er eneste mulige instrumentvariabel.⁵

³Buch-Hansen (1976, p.20) anfører: "Der er således både plads til og behov for en fordelingspolitisk målsætning (og dertil svarende instrumentvariable) selv i en markedsøkonomi.... Der er et element af politisk beslutning i bestemmelsen af den enkeltes indkomst, selv om ejendomsret og præferencer skal respekteres. Det er tilfældet, fordi der er et element af politisk beslutning i fastlæggelsen af de relative priser."

⁴Konklusionen om en manglende konflikt mellem efficiens og fordeling hænger sammen med, at der (jvf. f.eks. Carson, 1973, p. 117-119) eksisterer mindst én efficient tilstand, givet at den optimale fordeling er valgt, og de individuelle præferencer respekteres.

⁵Det fremgår, at når begreberne efficiens og fordeling er vanskelige at adskille, skyldes det, at prisernes allokerings- og fordelingsrolle i en markedsøkonomi hænger nøje sammen. Hvis disse funktioner kunne skilles, ville det være relevant at diskutere økonomiens opfyldelse af en efficiensmålsætning uden at inddrage fordelingen. Det er netop denne tankegang, som ligger bag forslaget om i åbne økonomier, at benytte verdensmarkedspriserne til allokeringsbeslutninger og dermed realisere efficiensen uafhængigt af fordelingsmålsætningerne (jvf. Little og Mirrlees, 1968). Problemerne herved er, dels om fremgangsmåden er institutionelt og politisk gennemførlig, dels at goder, der ikke omsættes på verdensmarkedet, fortsat skal værdisættes.

Det fremgår, at den centrale konklusion i dette afsnit er, at fordelingen i en markedsøkonomi må inddrages direkte og sættes i relation til allokeringen af ressourcer. Det skal imidlertid understreges, at dette er en nødvendig, men ikke tilstrækkelig forudsætning for samfundsmæssig optimalitet. Der må som nævnt specielt i begyndelsen af dette afsnit tages stilling til værdien af den enkelte vare i forhold til andre varer, og et givet prissæt behøver ikke være lig disse værdier, selv om fordelingen er optimal, og efficiensen realiseres. Dette skyldes, dels at der eksisterer de såkaldte "public goods," dels at der ikke skelnes mellem "skabte" og "naturlige" (eller rimelige) behov. En sådan skelnen er naturligvis uacceptabel for en neoklassisk økonom; men det er et faktum, at behov ska bes via f.eks. reklame eller iagttagelse af forbrugsmønsteret i de udviklede lande. D.v.s. sammenhængen mellem efficiens og optimalitet er andet og mere end sammenhængen mellem efficiens og fordeling. Det blev ovenfor afvist, at der på det generelle plan er en konflikt mellem efficiens og fordeling; men ifald de individuelle præferencer ikke er i overensstemmelse med det socialt ønskværdige, er der en konflikt mellem efficiens og optimalitet. Det skal endelig understreges, at problemkredsen om samfundsmæssig optimalitet, udover at indebære stillingtagen til hvad der skal produceres, og hvordan det skal fordeles, er snævert knyttet sammen med spørgsmålet om, hvordan de pågældende varer skal produceres. Sidstnævnte spørgsmål diskuteres især i kapitel 5.

2.4 Vækst som Målsætning

Det er fremgået af de foregående afsnit, at vækst og udvikling ikke er identiske begreber. Vækstmålsætningen spiller imidlertid fortsat en stor rolle i debatten om u-landenes problemer og indgår i enhver udviklingsplan som noget helt centralt (jvf. f.eks. United Nations, 1977). Det er derfor rimeligt at sammenfatte og diskutere de forskellige begrundelser, der fremføres, for vigtigheden af en høj vækstrate.

Vækst opstilles først og fremmest som mål, fordi det antages at løse alvorlige sociale, økonomiske og politiske problemer dels ved at hæve de absolutte indkomster dels ved at mindske den relative ulighed i indkomster, politisk indflydelse

o.s.v. Her kan det specielt fremhæves, at en stor del af verdens befolkning lever på et niveau, som trodser enhver beskrivelse. En stigning i deres velfærd er i allerhøjeste grad afhængig af, at forbruget af helt grundlæggende varer sættes i vejret. Det fremføres, at vækst vil gøre dette muligt og dermed begrænse sulten, lidelserne og sygdommene. Samtidig øges den enkeltes valgmuligheder i modsætning til nu, hvor der ikke er tale om valg, men om nødvendighed og kamp for blot at overleve. Øgede indkomster giver mulighed for øget forbrug, større fritid og der bliver råd til bedre uddannelse samt at gøre arbejdet mere behageligt. To aspekter kan adskilles i denne sammenhæng (jvf. Unidos Guidelines, 1972, pp.100-102). Vækst kan være ønskværdigt, fordi de fremtidige forbrugsmuligheder hæves; men også fordi velfærdsniveauet måske afhænger af, at der sker en relativ forbedring over tiden. Ifølge det første synspunkt tillægges vækst ikke værdi udeover effekten på det absolutte forbrugsniveau. Derimod får vækst ifølge det andet synspunkt selvfølgelig betydning, fordi det afspejler i hvilken udstrækning, det fremtidige forbrug overstiger det nutidige. Denne forskel spiller dog, når det drejer sig om vækstraten,¹ næppe den store betydning i praksis, som det også understreges af Unido (p.101).

Blandt andre begrundelser for en høj vækstrate kan nævnes, at vækst og teknologiske fremskridt giver større magt over omgivelserne, og en sådan magt har mennesker altid ønsket, idet den øger mulighederne for bevidst styring. Der kan også være grund til at nævne den status, som en høj vækstrate er forbundet med. Høj vækst betyder succes, og større magt og anseelse er et mål for mange u-lande såvel som for lande i den øvrige del af verden.²

¹Som det vil fremgå af afsnit 2.5, tillægges forskellen på en absolut og en relativ betragtning større betydning, når det drejer sig om fordelingsmålsætningerne.

²Morgan (1975, p.30) anfører: "The citizen of a productive country is quietly conscious when he travels abroad, of the prestige that his country's economic success gives to him. 'I am a citizen of no mean city,' said Paul. The drive toward economic growth is intense in many newly independent and hence highly nationalistic countries."

Det er ovenfor blevet nævnt, at vækst menes at medføre større lighed i det enkelte land; men argumentet fremføres også om uligheden mellem rige og fattige lande. Vækst ses som den eneste reelle mulighed for at udligne denne forskel, og ud�igning er tvingende nødvendig på længere sigt. Endvidere er det ofte blevet påpeget, at kun gennem vækst kan uafhængighed af udlandet realiseres. En sådan uafhængighed er dels et mål i sig selv og dels et middel til at sikre en udvikling i overensstemmelse med det enkelte lands egne interesser og nationale karakteristika.

Ovenstående begrundelser for en høj vækstrate må imidlertid overvejes nøjere. Det er på ingen måde klart, at vækstens fordele vil "sive ned." Tværtimod er der som fremført af f.eks. Adelman og Morris (1973) (jvf. det empiriske kapitel 4) mange tegn på, at vækst ikke altid medfører mindre fattigdom og større økonomisk og politisk lighed. Er automatikken ikke tilstede undergraves det måske væsentligste argument, og det bliver klart, at det ikke er tilstrækkeligt at tale om vækst. Der må også indgå målsætninger om hvilken form for vækst, der ønskes. Herudover kan det påpeges, at vækst er forbundet med ændringer i traditioner, værdinormer o.s.v. Dette fører til usikkerhed og frygt, og det er som understreget ovenfor nødvendigt at tage hensyn hertil, hvis det grundlæggende mål er øget velfærd. Endvidere må det huskes, at vækst kun medfører øget velfærd, hvis behovene stiger langsommere end væksten. Er det modsatte tilfældet, fører øgede indkomster ikke til realisering af en større grad af tilfredshed. Med hensyn til argumentet om de øgede valgmuligheder må det understreges, at det af mange betvivles, om væksten har øget disse. Mishan (1972, p.39) fremfører f.eks., at man i U.S.A., hvor produktiviteten er dobbelt så høj som i England, ikke har større fritid. Han henviser iøvrigt (p.130) til den forfærdende lave standard, som præger mange forbrugsvarer i lande, hvor produktiviteten er høj. Dette er selvsagt ikke nogen uundgåelig konsekvens; men det understreger endnu engang nødvendigheden af at overveje hvilken form for vækst, der ønskes.

Det kan om den teknologiske magt over omgivelserne påpeges, at den kan bruges såvel som misbruges. Forurening og andre lignende følgevirkninger må i allerhøjeste grad inddrages ved vurderingen. Spørgsmålet om vækstraten som et slags status-

symbol er et komplekst psykologisk spørgsmål, og dets betydning kan ikke uden videre afvises. Alligevel forekommer det ikke urimeligt at konkludere, at dette problem ikke bør tillægges for stor vægt (jvf. Unido, 1972, p.102).

Med hensyn til de internationale aspekter er der det rigtige i argumentet, at det kan betvivles, om de udviklede lande vil leve op til deres ansvar og medvirke til reel udligning. Vækst kan medvirke hertil, men igen kun under forudsætning af, at fordelene kommer andre end en lille gruppe til gode.

Disse indvendinger mod blindt at opstille vækst som en målsætning kan forekomme indlysende. Alligevel er de relevante i betragtning af, at stigning i BNP indtager så central en plads og ofte opstilles som det altafgørende mål. Det må endvidere huskes, at BNP måler produktion og ikke forbrug, og at kun markedsførte produkter inddrages. D.v.s. der findes mange velfærdsskabende aktiviteter, som ikke opgøres. Et velkendt eksempel er hjemmekonsumen, der netop er fremtrædende i u-landene. Omvendt omfatter BNP mange aktiviteter, som i realiteten er produktionsomkostninger. Offentligt konsum er som ofte anført ikke kun forbrug, men også udgifter, der afholdes for at opretholde den private produktion. På samme måde gælder, at nogle af forbrugsgoderne i virkeligheden må opfattes som kapitalgoder. Herudover kan der peges på, at værdien af fritid ikke opgøres, og at der ikke tages højde for ændringer i arbejdsværingelserne. Ved sammenligning over tid opstår desuden problemet med at opgøre produktionen i faste priser, og ved sammenligning mellem landene spørgsmålet om valutakurserne afspejler reelle forskelle i forbrugsmulighederne.

Inden konklusionerne af ovenstående drages, skal det understreges, at i den udstrækning opsparing og investering i nyt kapitalapparat er nødvendige forudsætninger for vækst, kan der ikke tages stilling til, om vækst er ønskværdigt eller ej, uden at der sker en vægtning af betydningen af nutidigt overfor fremtidigt forbrug.³ Hvis materiel velstand er en forudsætning

³For undtagelser fra denne regel se afsnit 3.4.5 for det af Myrdal fremførte argument, at nutidigt forbrug kan have en positiv effekt på vækstraten; men der kan også henvises til vækst som følge af ændringer i forbrugssammensætningen, kapitalapparatets udnyttelsesgrad m.v.

for den i afsnit 2.1 omtalte følelse af glæde eller lykke ved livet, vil det altså sige en sammenligning af nutidige og fremtidige generationers velfærd. Vækst bliver indenfor denne ramme udelukkende et spørgsmål om optimal allokering over tid og mister derfor sin betydning som selvstændig målsætning.

Konklusionen på dette afsnit bliver, at trods mange forbehold spiller en forøget produktion en afgørende rolle i forsøget på at løse de mange alvorlige problemer, u-landene står i. U-landene befinner sig endvidere i en ustabil situation, hvor de er nødt til at satse på vækst og udvikling i lyset af den udvikling, som finder sted andre steder i verden. Forandringerne er begyndt, og alternativet at vælge det statiske samfund er en umulighed. Dette indebærer, at fremtidigt forbrug tillægges stor vægt, men det forekommer ikke urimeligt i betragtning af bl.a. den kraftige befolkningsvækst og de stadigt voksende sociale og politiske problemer. Dette betyder selvsagt ikke, at de allerfattigstes forbrug kan nedsættes; men det understreger betydningen af indgreb overfor de eksisterende uligheder (nationalt såvel som internationalt). Imidlertid løser vækst i BNP alene ikke problemerne, og visse former for vækst synes endog at forøge disse.⁴ D.v.s. det må erkendes, at målsætningen ikke bør være vækst i sig selv, men en mere selektiv form for udvikling. Øget velfærd er ikke nødvendigvis knyttet sammen med en stigning i BNP, og det er et spørgsmål, om dette indeks overhovedet bør tillægges vægt i den nuværende udformning på grund af de anførte mangler og den implicitte fordelingspolitiske holdning.⁵ Ovenstående leder derfor frem til,

⁴Seers (1969, p.2) fremfører i denne forbindelse: "In fact, it looks as if economic growth may not merely fail to solve social and political difficulties, certain types of growth can actually cause them."

⁵Stewart og Streeten (1971, p.167) nævner eksempelvis: "... a fall in output may be an optical illusion and ... the weights derived from a more equal income distribution might show a rise." Mahbub ul Haq (i Meier, 1975, p.9) afviser BNP-målsætningen mere direkte: "We were taught to take care of our GNP as this will take care of our poverty. Let us reverse this and take care of our poverty as this will take care of our GNP. In other words let us worry about the content of GNP even more than its rate of increase."

at vækst i stedet for at blive opfattet som selvstændigt mål snarere bør opfattes som et middel eller måske bedre som resultatet af en proces, der rettes mod øget velfærd og dermed i forbindelse med u-landene også større materiel produktion af helt grundlæggende goder.

2.5 Fordelingsmålsætninger

2.5.1 Indledning

Fordelingsmålsætninger kommer til udtryk dels som relative dels som absolutte målsætninger, og herudover kan der peges på beskæftigelsesmålsætningen, som har et klart fordelingspolitisk indhold. Stewart og Streeten (1976, p.388) understreger, at "... the objectives are rarely clearly defined ... but normally simply refer to giving more weight to distributional considerations." Absolut og relativ fattigdom samt beskæftigelse har imidlertid et forskelligt begrebsmæssigt indhold, som forsøges afgrænset i de følgende afsnit.

Det skal her desuden understreges, at realindkomstforskelle er et utilstrækkeligt mål for forskelle i levestandard. Uanset hvorledes en sammenligning ønskes foretaget¹ opstår problemet, at der ikke forbruges de samme varer i samme forhold. Sammenligningerne afhænger derfor af den værdi, hver enkelt vare tillægges. Det skal desuden påpeges, at anvendelsen af pengestørrelser som udtryk for realindkomstforskelle er problematisk. Samme beløbsmæssige indkomst i forskellige områder eller på forskellige tidspunkter har ikke ens købekraft, da priserne kan være forskellige eller ændre sig. Ved sammenligninger mellem lande gælder som allerede nævnt, at de officielle valutakurser ikke afspejler reelle købekraftsforskelle. Den praktiske udformning og specificering af fordelingsmålsætningerne må ske i lyset af ovenstående, og det er oplagt, at fortolkningen af eksisterende data om indkomstfordelingen (jvf. kapitel 4) må foretages med store forbehold.

¹Der kan foretages sammenligninger mellem forskellige grupper i samme samfund på samme tidspunkt, samme gruppe i forskellige samfund eller på forskellige tidspunkter og forskellige grupper i forskellige samfund på samme eller forskellige tidspunkter.

2.5.2 Fattigdom og Den Absolutte Fordelingsmålsætning

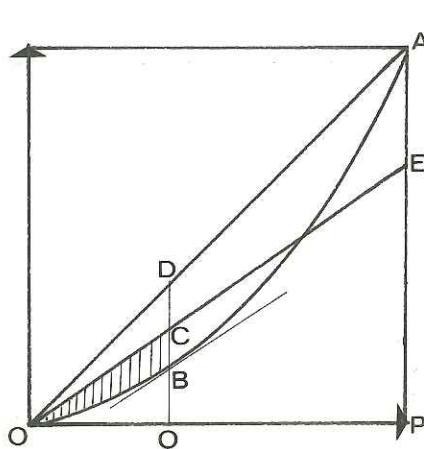
Baggrunden for en absolut målsætning er allerede blevet berørt i det foregående. En klar forudsætning for udvikling ("realization of the potential of human personality") er, at fundamentale minimumskrav til mad, bolig, beklædning, sundt drikkevand, uddannelse o.s.v. er tilfredsstillet. Denne målsætning kommer almindeligvis til udtryk gennem fastsættelsen af en bestemt minimumsgrænse for en acceptabel indkomst.¹ Selve fastlæggelsen af et sådant niveau er naturligvis arbitrer og kan afspejle politiske aspirationer, hvorigenom det får et vist relativt indhold. Imidlertid er selve princippet om en absolut målsætning ikke arbitreret. Det afspejler utilfredshed ikke med ulighed som sådan, men med mangelfuld ernæring o.s.v.

I diskussionen af den absolutte indkomstmålsætning må tre aspekter adskilles: antallet af fattige (eller befolkningsandelen) under den angivne grænse, uligheden indenfor denne gruppe og endelig afstanden fra de fattiges gennemsnitsindkomst til fattigdomsniveauet (jvf. f.eks. Fields, 1977a, p.9 eller Sen, 1973, p.1463). Hvis antallet af fattige opstilles som eneste målvariabel, vil forbedringer indenfor gruppen ikke tælle med, hvilket er klart utilfredsstillende. Mindre ulighed blandt de fattige vil også betyde en reduktion i fattigdommen. Det samme gælder, hvis den fattige gruppens gennemsnitsindkomst hæves, og dette er uanset, om nogle rykker op over fattigdoms-

¹Det skal understreges, at dette kriterium har samme baggrund som diskussionen om "basic needs" (jvf. ILO, 1976 eller Lisk, 1977); men de to begreber har alligevel et forskelligt indhold. De elementære behov omfatter tilfredsstillende ernæringstilstand, bolig, beklædning o.s.v., men også grundlæggende menneskerettigheder, beskæftigelse m.v. Der lægges derfor vægt på, at de økonomisk-politiske indgreb må opfylde alle disse mål og ikke blot sikre en bestemt indkomst. D.v.s. sightet er bredere og ikke blot relateret til bestemte grupper eller mål. Desuden lægges i ILO-litteraturen om dette emne vægt på, at forbedringerne må ske hurtigt (inden år 2000). En nærmere diskussion af disse synspunkter skal ikke gennemføres her; men der henvises til de nævnte kilder for en uddybning.

grænsen eller ej. Sen (1973, p.1463) påpeger i overensstemmelse hermed: "We should be concerned not merely with the number of people below the poverty line but also with the amounts by which the incomes of the poor fall short of the specified poverty level;" men han fortsætter: "... the bigger the shortfall from the poverty level, the greater should be the weights per unit of that short fall in the poverty measure." Sen foreslår selv et mål, der afspejler de tre aspekter, og opfylder det stillede krav. Målet skal illustreres ved hjælp af fig. 2.1, som tager udgangspunkt i et almindeligt Lorentz-kurve diagram.

Fig. 2.1: Et Sammenfattende Mål

Sens mål repræsenteres af arealet OBCO, hvor hældningen på linjen OE repræsenterer det absolutte fattigdomsniveau omregnet til procent. Målet adskiller sig fra Gini-koefficienten (jvf. arealet af OBAO) dels ved at se bort fra indkomster over fattigdomsgrænsen (d.v.s. der ses bort fra BDAB), dels ved at kun afstanden til dette niveau betragtes (d.v.s. OCDO udelades). På den anden side adskiller målet sig fra det almindeligt anvendte absolute mål, antallet under fattigdomsgrænsen,² ved at de fattigstes relativt dårlige placering iagttages, og indkomstafstanden tillægges større vægt pr. enhed gennem OBCOs størrelse.

Gennemgangen af det af Sen foreslæede mål understreger, at den absolute målsætning har flere dimensioner. Ved

²Her repræsenteret ved befolkningssandelen OQ. Tangenten i B er parallel med OE, hvorfor kun gruppen OQ ligger under fattigdomsgrænsen.

vurdering af en given udviklingsproces må der derfor tages stilling til hvilken vægt, de forskellige dimensioner skal tilføjes. Den store fordel ved absolutte indkomststudier er, at der opnås et direkte indtryk af graden af fattigdom; men de er undtagelsen snarere end reglen (Fields, 1977a, p.9).

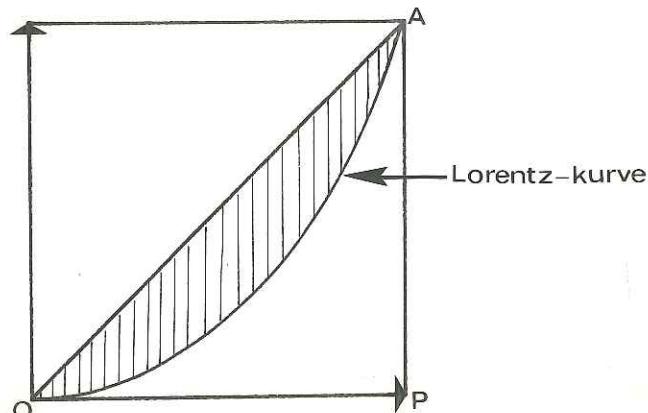
2.5.3 Ulighed og Den Relative Fordelingsmålsætning

Det direkte bidelede mellem BNP og absolut fattigdom er den relative indkomstfordeling; men bekämpelse af relativ ulighed har en berettiget plads som en selvstændig målsætning for udvikling. For det første kunne det fremføres, at de uligheder, som eksisterer i dag, er forkastelige ud fra enhver religiøs og etisk målestok (Seers, 1969, p.3); men hertil kan føjes, at det relative leveniveau er af afgørende betydning for velfærdsniveauet. Ranis (1976, p.2) formulerer det sidstnævnte således:

It is reasonable to assert that for the vast majority of the populations of the developing world, certainly once they've started in motion, it is not some Rawlsian lexicographic ordering which affects their level of satisfaction or dissatisfaction, but their own (changing) standard of life relative to that of their countrymen which is now increasingly visible and yet apparently increasingly unattainable.

Alle almindeligt anvendte relative indkomstmål er baseret på Lorentz-kurven, der angiver kumulerede indkomstandel som en funktion af kumuleret befolkningsandel. En fuldstændig lige indkomstfordeling svarer derfor til linien OA i fig. 2.2.

Fig. 2.2: Lorentz-kurve og Gini-koefficient.

Det traditionelle argument for anvendelsen af Lorentz-kurven er (jvf. Sen, 1973, p.1458), at den har den fordel, at et skift opad mod OA kan karakteriseres som "godt" ud fra en målsætning om en mere lige relativ indkomstfordeling, uden at en mere præcis specifikation af den bagvedliggende velfærdsfunktion er nødvendig. Selv i dette tilfælde er der dog visse fortolkningsproblemer. Man kan nemlig spørge om, i hvilken forstand en omfordeling fra de rigeste til mellemgruppen, der så bliver relativt bedre stillet end de fattigste, er ønskværdigt. Herudover må det erkendes, at når kurverne skærer hinanden peges helt tydeligt på "all the difficulties of defining what is to count as reduced inequality of income distribution" (Stewart og Streeten, 1976, p.384). Uden en sådan afgrænsning kan de to indkomstfordelinger ikke ordnes. D.v.s. kun i det tilfælde, hvor alle nærmer sig gennemsnittet, er der tale om en ikke diskutabel forbedring. I alle andre tilfælde må fordelingsmålsætningen præciseres nærmere.

Ordning efter størrelsen af Gini-koefficienten (det skraverede areal i fig. 2.2 sat i forhold til arealet af OPAO) er almindeligt anvendt; men som Sen (1973, p.1459) spørger: "What does it stand for?" Det viser sig f.eks., at Gini-koefficienten er mest følsom overfor ændringer midt i indkomstfordelingen og er relativ ufølsom overfor ændringer i begge ender af indkomstfordelingen (Fields, 1977b, p.580). Desuden kan samme Gini-koefficient fås fra to vidt forskellige indkomstfordelinger. Der er foreslået en lang række andre relative indkomstmål såsom Kuznets-koefficienten, variationskoefficienten, den logaritmiske varians, Atkinsons indeks, Theils indeks o.s.v.¹. Imidlertid må det understreges, at disse mål ordner et givet sæt indkomstfordelinger på forskellig måde på grund af de forskellige bagvedliggende velfærdsfunktioner, og man er ikke nået frem til et tilfredsstillende, alment accepteret mål.

På denne baggrund er det forståeligt, at mange undersøgelser begrænser sig til at opgive de relative indkomstandele for de forskellige indkomstgrupper. Der kan her f.eks. henvises til Verdensbankens angivelse af indkomstandelene for de fattig-

¹Se f.eks. Atkinson (1970), Champernowne (1974), Kondor (1975) og Weisskoff (1970). Her er målene diskuteret, og sammenligninger foretages.

ste 40%, de rigeste 20% og de mellemste 20% (jvf. afsnit 4.3).

Det kan uover det allerede anførte påpeges, at Lorenz-kurve betragtninger bygger på en sammenligning med en helt lige indkomstfordeling, og det er ofte ikke det bagvedliggende lighedsbegreb (ens indkomst til alle), der er det relevante. Ingen ville vel benægte, at der bør tages skyldigt hensyn til forskelle i f.eks. arbejdsvilkår og indkomstens fordeling over tiden. Der er med andre ord mange relevante aspekter, som angivelsen af relative indkomstandele ikke tager højde for.² Det kan desuden som tidligere nævnt understreges, at relative indkomstmål ikke kan anvendes som indikator for, om de fattige er blevet fattigere og de rige rigere. Hertil må anvendes absolutte indkomstmål.

Formulering af en operationel målsætning med hensyn til den relative indkomst er med andre ord ikke nemt; men det fremtræder klart, at det største problem er en stillingtagen til den vægt, der ønskes tillagt ændringer forskellige steder i en given indkomstfordeling. Hvis man afgrænser sig til at koncentrere sin opmærksomhed om de fattigste (hvordan denne gruppe end defineres), må de forskellige måls egenskaber huskes. Det kan f.eks. være misvisende at anvende Gini-koefficienten i denne sammenhæng på grund af dens ufølsomhed overfor ændringer i toppen og bunden af indkomstfordelingen.

2.5.4 Sammenhængen Mellem Fattigdom og Ulighed

Det fremgår, at de to målsætninger, der er defineret ovenfor, og som lægger vægt på fordelingsaspektet, har et forskelligt begrebsmæssigt indhold.¹ Currie (1978, p.7) udtrykker

²En opdeling af indkomsterne på socio-økonomiske grupper ville f.eks. være betydelig mere relevant i mange sammenhænge (jvf. kapitel 3).

¹I praksis vil fastlæggelsen af det absolute niveau oftest finde sted under hensyntagen til eksisterende sociale normer om, hvad fattigdom er. Herved får den absolute målsætning et relativt indhold, da andre grænser ville blive fastsat under andre normer. De to fordelingsmålsætninger er derfor ikke altid helt uafhængige alternativer.

det på følgende måde: "One has to do with man's needs solely as an animal; the other as a social being. But both are related in different ways to a sense of well-being." D.v.s. absolut fattigdom er et problem, fordi grundlæggende behov ikke tilfredsstilles. Et velfærdstab på grund af relativ ulighed har derimod i principippet intet med det absolutte niveau at gøre. Det skyldes menneskets behov for f.eks. anerkendelse eller status. Det kan, som Currie nævner, forekomme forenklet at forsøge at måle "a sense of well-being or absence of deprivation by quintiles or deciles of incomedistribution." Imidlertid synes denne metode den eneste praktisk anvendelige som et første udgangspunkt, selv om forenklingen som nævnt i de foregående afsnit må erkendes.

Om sammenhængen mellem de to målsætninger skal det først påpeges, at der på kort sigt ingen konflikt er mellem deres realisering. Omfordeling fra de rige til de fattige bekæmper såvel ulighed som fattigdom. På det længere sigt kan to former for konflikt imidlertid opstå, og en forbedring set ud fra den ene målsætning er en forringelse set fra den anden. For det første gælder, at hvis alle indkomster øges, bekæmpes den absolutte fattigdom; men den relative fordeling kan udmærket koncentreres, hvis indkomststigningerne især kommer de øverste indkomstgrupper til gode. Tilsvarende kan relativ indkomstudsning opnås ved, at alle indkomster, men især de øverste, sænkes. Dette er klart en forringelse set fra et absolut synspunkt. Det er ikke kun intra-temporalt (det vil her sige på et givet fremtidigt tidspunkt), at konflikt er mulig. Hvis nemlig det f.eks. kan lade sig gøre at opnå både større lighed og mindre fattigdom på et givet senere tidspunkt ved at øge uligheden (og eventuelt også fattigdommen) på kort sigt, haves en intertemporal konflikt. Det fremgår, at denne form for konflikt opstår, hvis ulighed fremmer væksten. Disse spørgsmål behandles i kapitel 3; men det fremgår, at hvis der er konflikter mellem fordelingsmålsætningerne bliver det afgørende, hvilken af de to der tillægges størst betydning. Fields (1977a, p.15) fremfører, at målsætningen bør være absolut, medens f.eks. Ranis (jvf. afsnit 2.5.3) tillægger det relative aspekt helt afgørende betydning. Det er imidlertid vanskeligt at sige noget generelt herom, og det samme gælder spørgsmålet om de eventuelle inter-temporale valg mellem større fattigdom og ulighed nu og mindre fattigdom og ulighed senere.

2.6 Ahluwalia-Chenery Målsætningen

Chenery og Ahluwalia (1974, kap. 2) har i den omdiskuterede bog Redistribution with Growth foreslægt et mål, som skulle kombinere vækst- og fordelingsaspekter i et enkelt udtryk for "economic performance." Ideen er overtaget fra teorien om projektanalyse,¹ og de to økonomer inddeler befolkningen i indkomstgrupper og foreslår at maksimere

$$G = \sum_{i=1}^N w_i g_i \quad \text{hvor} \quad \sum_{i=1}^N w_i = 1 \quad (1)$$

N er antallet af indkomstgrupper, og w_i er den vægt, der tilføjes vækst, g_i , i den i 'te gruppens indkomst. N kan f.eks. sættes lig 5 med g_5 som vækstraten i den fattigste gruppens indkomst o.s.v. for de andre indkomstgrupper. D.v.s. hvis kun de fattigstes indkomst er relevant, sættes $w_5=1$, medens $w_i=0$ for de andre grupper. Chenery og Ahluwalia påpeger, at med den givne målsætning svarer maksimering af BNP til, at w_i 'erne sættes lig de forskellige gruppens indkomstandel. I et typisk u-land vil det svare til, at vækst i de øverste 40%'s indkomst tillægges en vægt på ca. 75%. Dette indses umiddelbart, når det dels huskes, at vækst i BNP som mål bygger på, at en given absolut stigning i indkomst er lige meget "værd," uanset hvem der får den, dels at der kræves en meget større² absolut stigning for at få de riges indkomst til at stige med procentvis det samme som de fattigstes indkomst. Andre vægtningsmuligheder er naturligvis til stede, og Chenery og Ahluwalia foreslår selv to muligheder: at tillægge alle grupper lige stor vægt eller tillægge de fattigste relativt størst vægt.

Målet har den indlysende fordel, at vækstraten justeres for ændringer i indkomstfordelingen;³ men herudover gives der mulighed for at lægge vægt på indkomststigning til andre

¹For en kraftig kritik af at benytte dette udgangspunkt se Lal (1976).

²Meget større svarer her netop til forholdet mellem indkomstandelene.

³Thiesenhusen (1976, p.630) fremfører: "At least this index, when compared to GNP, can indicate whether income distribution is improving or worsening over time."

end blot den fattigste gruppe, hvilket ikke er tilfældet for det ofte anvendte mål, de 40% fattigstes indkomst. Det kan derfor argumenteres, at det udgør "an imaginative and useful supplement to conventional growth rate measures" (Beckerman, 1977, p.666); men der er alvorlige begrænsninger, som peger i modsat retning. Det er for det første ingenlunde klart, hvad det egentlig er, der måles. Tankegangen er ifølge Chenery og Ahluwalia, at G måler tilvæksten i økonomisk velfærd; men for at udregne vækstraten i G må et udgangsniveau kendes. Dette er kun muligt, hvis den bagvedliggende velfærdsfunktion med hensyn til indkomstniveau og relativ fordeling specificeres fuldt ud. Samme værdi af G kan fås fra vidt forskellige relative fordelinger og har helt forskellig betydning afhængig af udgangssituasjonen. Konsekvensen bliver, at fortolkningen af w_i 'erne er vanskelig, og internationale sammenligninger er umulige at foretage. Desuden kan der rejses den samme kritik som mod vækstmålsætningen. Vækst opgjort ved markedspriser afspejler bl.a. den eksisterende fordeling, og det samme er følgelig tilfældet for G . Der er derfor ikke tale om en eksplisit fordelingsmålsætning, men om en omfordelingsmålsætning, der er vanskelig at fortolke. Herudover kan der naturligvis peges på, at da G er et summarisk mål, kan ændringerne afspejle meget forskellige udviklinger. De nødvendige data for at gøre denne målsætning operationel eksisterer iøvrigt kun i meget ringe omfang. Konklusionen bliver derfor, at formulering af en målsætning efter det foreslæde mønster ikke er tilfredsstillende.

2.7 Beskæftigelsesmålsætningen

2.7.1 Indledning

Som i de foregående afsnit skal to sammenhængene problemstillinger behandles her. For det første må det undersøges, hvilket indhold en målsætning om beskæftigelse kan have, og for det andet må målingen af arbejdsløsheden diskuteres. Beskæftigelse opstilles ofte som en selvstændig målsætning for udvikling; men det er ikke let at svare på, om dette ønske må begrundes ud fra, at beskæftigelse er ønskværdigt i sig selv eller for dets virkning på produktion eller indkomstfordeling. D.v.s. det er et spørgsmål, om beskæftigelse er et mål eller

et middel. Tre aspekter bør holdes adskilte. Sen (1975) benævner disse produktions-, indkomst- og statusaspektet, og denne opdeling benyttes i det følgende.

2.7.2 Mål og Middel

Den første begrundelse for en beskæftigelsesorienteret politik er den enkle, at arbejdskraften er en økonomisk ressource. Arbejdsløshed er spild af ressourcer og bør derfor bekæmpes. Det fremgår imidlertid, at fra dette synspunkt er beskæftigelse et middel og ikke et mål. Det bliver derfor relevant for det første at rejse spørgsmålet, om større beskæftigelse og større produktion er i overensstemmelse med hinanden intra-temporalt. Dette er, som det vil fremgå af kapitel 5 ikke altid tilfældet, og i disse tilfælde er beskæftigelse derfor set fra produktionsaspektet ikke ønskeligt. Analogt med diskussionen i afsnit 2.5.4 er der desuden en tidsdimension at tage hensyn til. Selv om større beskæftigelse og større produktion ikke er i konflikt intra-temporalt kan en konflikt opstå intertemporalt, hvis større beskæftigelse på kort sigt resulterer i mindre vækst.¹ Disse sammenhænge skal diskuteres nærmere i kapitel 5; men det fremgår, at ifald konflikterne findes, må der tages stilling til, om beskæftigelse er ønskværdigt i sig selv eller kun opfattes som middel.²

Beskæftigelse kan også opstilles som mål, fordi det sikrer folk en indkomst, de ellers ikke ville have haft. Det hedder f.eks. i ILOs Columbia rapport: "A policy of full employment is the first and most effective component of a programme to eliminate extreme poverty" (her citeret efter Mouly

¹Vanskelighederne ved at afgrænse dette begreb er omtalt i afsnit 2.4.

²Blandt argumenterne for, at beskæftigelse er ønskværdigt også set fra et vækst- og produktionssynspunkt, kan der her være grund til at nævne, at beskæftigelse er en måde at uddanne en kyndig og effektiv arbejdsstyrke på. "Unemployment makes labor rusty" (Unido, 1972, p.87). Desuden må det understreges, at de sociale uroligheder og problemer, som følger af arbejdsløshed, kan have en afgørende negativ virkning på produktionen og væksten.

og Costa, 1974, p.19).³ Imidlertid er beskæftigelse heller ikke ifølge denne opfattelse et mål i sig selv. Det forekommer derfor nærliggende (jvf. f.eks. Unido, 1972, pp. 92-93 eller Sen, 1975, p.83) at spørge om, hvorfor der netop bør vælges beskæftigelsesmidlet. Det er fritid og ikke arbejde, der er et gode ifølge mange opfattelse, så på denne baggrund ville det være samfundsmæssigt mere optimalt blot at foretage en omfordeling ved hjælp af subsidier.⁴ Sen anfører (pp.83-84) to mulige begrundelser for, at omfordelingsmidlet ikke er anvendeligt. Dels har intet u-land et udbygget administrativt apparat, der er frit for korruption, dels bliver udvælgelsen af bidragnydere vanskelig eller arbitrer, hvis der er begrænsede midler. Sen påpeger, at det for at begrænse korruptionen kan synes rimeligt at vælge beskæftigelsesmidlet, idet udbetalingen af en indkomst knyttes sammen med en arbejdssydelse. Det kunne endvidere hævdes, at det på denne måde ville være muligt at hjælpe nogle af dem, der har det største behov for hjælp, uden at beskyldninger om diskrimination opstår. Dog erkender Sen, at hel ler ikke beskæftigelsesmidlet er indiskutabelt. Hvis der er flere, som er villige og i stand til at passe et givet arbejde, end der er stillinger, er der stadig muligheder for arbitrer diskrimination eller bestikkelse. Disse to begrundelser (korruptionen og de begrænsede midler) for at vælge beskæftigelse fremfor omfordeling har dog begrænset relevans. Det synes langt mere centralt, at omfordelingsmidlet ikke generelt er politisk acceptabelt. Uanset om det er socialt optimalt eller ej, synes kun meget få at acceptere et princip om indtægt uden arbejde undtagen i specielle tilfælde, hvor der er behov for støtte på grund af f.eks. sygdom. Det kan desuden understreges, at det med hensyn til det administrative apparat synes mere relevant, at et sådant beslaglægger ressourcer. D.v.s. de væsentligste argumenter for beskæftigelsesmidlet i denne sammenhæng er ikke

³Som det vil fremgå af kapitel 3 kan der være en konflikt mellem en målsætning med hensyn til den relative indkomstfordeling og beskæftigelsesmålsætningen.

⁴Produktions- og statusaspektet lades i denne diskussion ude af betragtning. D.v.s. produktionen ændres ikke ved den større beskæftigelse, og folk er indifferente mellem de måder, indkomsten opnås på.

det af Sen fremførte, men at dette middel i modsætning til omfordelingsmidlet er politisk acceptabelt og ikke beslaglægger ressourcer. Det følger heraf, at en beskæftigelsesorienteret politik har en berettigelse set ud fra et klart fordelingsmæsigt indhold, som kan ses uafhængigt af produktions- og statusaspektet.

Begrundelsen, for at beskæftigelse kan være et mål i sig selv (statusaspektet), er først og fremmest, at arbejdsløshed i mange tilfælde er demoralisering. Den arbejdsløse føler sig tilovers med deraf følgende alvorlige konsekvenser for selvrespekten og tilfredsheden med livet. Større beskæftigelse kan altså være socialt optimalt, selv om det eventuelt måtte resultere i mindre produktion eller vækst. Det skal her understreges, at relevansen af dette aspekt er klart afhængig af hvilken form for arbejde, der tilbydes, og i hvilken forstand den nu beskæftigede var arbejdsløs tidligere.

2.7.3 Måling af Arbejdsløsheden

Arbejdsløshedsprocenter bestemmes almindeligvis ved at undersøge, om folk er beskæftigede i indtægtsgivende arbejde i det normale antal arbejdstimer pr. tidsenhed, og i benægtende fald om de søger og er i stand til at passe et sådant arbejde. Hvis svaret på det sidste spørgsmål er bekræftende, er personen helt eller delvis arbejdsløs. D.v.s. folk er arbejdsløse, hvis de ikke arbejder så længe, de er villige til ved den eksisterende løn. En sådan fremgangsmåde har relevans i en udviklet markedsøkonomi med stor udbredelse af lønarbejdet; men svarene på de to spørgsmål vil ikke blot tilnærmelsesvis angive omfanget af beskæftigelsesproblemet i u-landene.¹ Baggrunden er den, at lønnet beskæftigelse har meget lille udbredelse, og at mange er selverhvervende. Der kan desuden peges på eksistensen af familiebrug, hvor alle hjælper til, og det er derfor vanskeligt at identificere den enkeltes indtægt og bidrag til produktionen.

De begrebsmæssige problemer synes overkommelige, og erfaringerne fra de udviklede lande kan bruges, når diskussionen

¹Det skal understreges, at måleproblemerne, som vil fremgå af det følgende, også er relevante i udviklede markedsøkonomier; men de er naturligvis af noget mindre omfang her.

drejer sig om den åbne arbejdsløshed. Folk er klart helt eller delvis uden arbejde, de søger et sådant og er derfor arbejdsløse.² Problemerne opstår derimod især, når der peges på den såkaldte skjulte arbejdsløshed, og der hersker en del forvirring i anvendelsen af begreberne på dette område. "Skjult arbejdsløshed" angives af Ranis og Fei (1961, p.536) at forekomme, når arbejdskraftens marginalproduktivitet i visse dele af økonomien er mindre end reallønnen. Den "overflødige arbejdskraft" er den del af de skjulte arbejdsløse, hvis marginalproduktivitet ikke blot er mindre end deres løn, men også nul (eller måske endog negativ). Laursen (1974, p.23) mener, at den bedste definition på "skjult arbejdsløshed" er, når samme kvalitet af arbejdskraft har forskellig marginalproduktivitet i forskellige sektorer af økonomien. Andre økonomer anvender derimod "skjult arbejdsløshed" som synonym for "overflødig arbejdskraft" (d.v.s. marginalproduktiviteten er lig nul for visse grupper) (jvf. f.eks. Nurkse i Meier, 1975, p.142). Endelig taler Sen (1975, p.33) om "skjult arbejdsløshed," når fjernelsen af en del af arbejdsstyrken ikke vil påvirke produktionens størrelse, uden at marginalproduktiviteten altid behøver være lig nul. Dette begrundes i så tilfælde med, at de tilbageblevne arbejder flere timer. I det følgende vil "skjult arbejdsløshed" blive anvendt i den sidste betydning, medens "overflødig arbejdskraft" dækker den gruppe, hvis marginalproduktivitet er lig nul. Der skal som i det foregående afsnit skelnes mellem tre aspekter: produktions-, indkomst- og statusaspektet; men nu er de ikke længere at opfatte som mål, men som kriterier for, hvornår en person er arbejdsløs.

²Der kan dog være grund til at understrege, at besiddelsen af et arbejde ikke altid er et tilfredsstillende kriterium. Hvis personen opfatter sig selv som arbejdsløs, fordi arbejdet ikke svarer til forventningerne, er der tale om arbejdsløshed i en vis forstand. Sen (1975, p.5) anfører: "In assessing whether a person is 'employed' or not, clearly his own views on the subject have to be given some weight, and the question of employment is one of having not only a gainful occupation but one which also satisfies some of the minimal expectations of the job-seekers." Betydningen af, om folk opfatter sig selv som arbejdsløse eller ej, vil også fremgå af det følgende.

Ifølge produktionskriteriet eksisterer skjult arbejdsløshed, ifald det er empirisk korrekt, at en del af arbejdssyren i specielt den traditionelle sektor kan undværes, uden at produktionen her bliver mindre. Når det ville være forkert alene at bruge betegnelsen "arbejdsløs," hænger det sammen med, at alle deler arbejdet. På den anden side eksisterer der et beskæftigelsesproblem, for produktionen påvirkes som nævnt ikke af, om en given person er til stede eller ej. Kunne denne person finde arbejde et andet sted, ville den samlede produktion derfor stige.

Det andet kriterium for, om en person er i arbejde, er, om den indkomst, der opnås, er afhængig af, at arbejdet udføres eller ej. Hvis det antages, at der eksisterer skjult arbejdsløshed i den ovenfor angivne forstand, er det af stor betydning for villigheden til at tage arbejde andre steder, om den skjulte arbejdsløse bevarer sin hidtidige del af produktionen. Hvis ikke, må den løn, der tilbydes i anden beskæftigelse, i al fald dække dette indkomsttab.

Der kan endelig for det tredje peges på, at en person, der er skjult arbejdsløs, og som ikke behøver arbejde for at opretholde sin indkomst, vel alligevel næppe kan karakteriseres som arbejdsløs, hvis han rent faktisk deltager i produktionsprocessen og både af sig selv og andre opfattes som beskæftiget.³

2.7.4 Afslutning

Der er nøje sammenhæng mellem spørgsmålet, om beskæftigelse er et mål eller et middel, og den måde arbejdsløsheden må opgøres på. Arbejdsløshedsprocenter i almindelig forstand angiver ikke omfanget af beskæftigelsesproblemets, og andre kriterier må inddrages. Hvis beskæftigelse ses som middel til at opnå produktionsmålsætningerne, synes det relevante arbejdsløs-

³Sen (1975, p.40) anfører: "Unemployment is a state of being without fruitful work and the perception of the fruitfulness of work is, to a large extent, a result of social conditioning.... the concept of employment has to be viewed not only in the light of production and income but also in terms of the perception of the people caught by the statistician's slide rule."

hedskriterium at være, om personen er åben eller skjult arbejdsløs. Ses beskæftigelse derimod som middel til at realisere indkomstfordelingsmålsætningen, er det ikke rimeligt at inddrage de, som selv om de ikke arbejder, alligevel oppebærer en form for lønindkomst.¹ Endelig må personens egen opfattelse af sin situation tillægges betydning, hvis beskæftigelse ses som et mål i sig selv. Det er flere gange fremført (se f.eks. Stewart og Streeten, 1971, p.152 eller Unido, 1972, p.86), at kun den åbent arbejdsløse i byerne føler sig arbejdsløs. Den skjulte arbejdsløse på landet opfatter derimod ikke altid sig selv som arbejdsløs på grund af arbejdsdelingen og de eksisterende normer og traditioner. Det synes vanskeligt at afgøre, i hvilken udstrækning dette er korrekt; men det har potentiel stort betydning for den måde, arbejdsløsheden må opgøres på. Tilsvarende bør den økonomiske politik set fra dette synspunkt mere være rettet mod at bekæmpe den åbne arbejdsløshed. D.v.s. der må dels skabes nye jobs, men også – til forskel fra i al fald produktionskriteriet – tages hensyn til migrationen til byerne (jvf. afsnit 5.3.5).

Det fremgår, at der ikke kan opstilles noget entydigt beskæftigelsesbegreb, medmindre der tages stilling til, om beskæftigelse ønskes ud fra produktions-, indkomst- eller statusaspektet. En sådan stillingtagen er naturligvis nødvendig ved evaluering af et givet projekt.² Ingen af de tre aspekter skal

¹Sen (1975, p.38) argumenterer for, at det er rimeligt at holde de to begreber fattigdom og arbejdsløshed adskilte i modsætning til det i ILO-litteraturen fremførte synspunkt, at et tilfredsstillende beskæftigelsesniveau må defineres i lyset af indkomstniveauet (se også Bhagwat, 1973). Sen påpeger, at en person kan være arbejdsløs og alligevel rig på grund af andre former for indkomst, samt at en person kan arbejde meget hårdt og alligevel være fattig. Fattigdom er som omtalt i tidligere afsnit et socialt problem, men det er ikke identisk med arbejdsløshed. Sens synspunkt falder i tråd med linien i denne opgave, og indkomstkriteriet anvendes derfor i den af ham formulerede betydning.

²Det hedder f.eks. i Unidos Guidelines (1972, p.88): "Everything considered, it would appear that employment may be valued essentially as a means rather than as an end, and as such it is best tackled through a proper accounting of more basic benefits for which employment creation is an efficient means." Der henvises iøvrigt til afsnit 5.5.

imidlertid afvises her. Dette skyldes dels, at de alle er relevante udfra det i afsnit 2.1 diskuterede udviklingsbegreb, dels at formålet netop har været at afklare det begrebsmæssige indhold i en beskæftigelsesmålsætning og sammenhængen med målingen af arbejdsløsheden.

2.8 Konklusioner

U-landene har i mange tilfælde opnået temmelig imponerende vækstrater i BNP. Alligevel eksisterer der fortsat absolut og relativ fattigdom, arbejdsløshed og sociale problemer i et foruroligende omfang. Det er derfor nødvendigt at erkende, at udvikling og vækst ikke er identiske begreber. Udvikling er et mangedimensionalt begreb, og BNP er utilfredsstillende som eneste mål af en lang række grunde. Det fremgår, at vækst i stedet for at blive opfattet som et mål i sig selv snarere må opfattes som resultatet af en proces, der er rettet mod at øge den sociale velfærd. Denne velfærd kan ikke opgøres ved hjælp af markedspriserne, hvilket bl.a. skyldes to økonomiske årsager. Markedspriser afspejler ikke den optimale indkomstfordeling, og der tages ikke hensyn til, hvad der fra en optimalitetsbetragtning skal produceres, og hvordan disse varer skal produceres. Desuden er priserne ikke determinerede af markedskræfterne alene, så fordelingen må inddrages direkte og sættes i relation til allokeringen af ressourcer (jvf. kapitel 5). Det kan understreges, at der ikke på et abstrakt plan er konflikt mellem efficiens og fordeling, men at konflikt er mulig mellem efficiens og optimalitet, hvis de individuelle præferencer ikke er i overensstemmelse med den sociale velfærdsfunktion. Desuden er det i en given institutionel sammenhæng muligt, at inefficiens bliver følgen af fordelingspolitiske indgreb.

Fordelingsmålsætninger kan være absolutte og relative, og der er en afgørende begrebsmæssig forskel på dem. Deres realisering kan være sammenfaldende; men dette behøver ikke at være tilfældet. Sammenhængen med vækstraten er af afgørende betydning. Afsnit 2.4 og 2.5 tjener derfor som direkte oplæg til kapitel 3 og 4, hvor de mulige sammenhænge skal diskuteres nærmere fra dels en teoretisk dels en empirisk synsvinkel.

Beskæftigelse kan opfattes både som middel og mål, og målingen af arbejdsløsheden er nøje knyttet sammen hermed. Alle de tre omtalte aspekter er relevante ud fra det i afsnit 2.1 definerede udviklingsbegreb. I kapitel 3 forsøges relationen til fordelingsmålsætningerne afklaret, medens produktionsaspektet vil blive diskuteret mere indgående i kapitel 5. Hvorvidt en økonomisk politik med det formål at øge beskæftigelsen skal gennemføres må afgøres i lyset af de påviste sammenhænge og den vægt, der i tilfælde af konflikt tillægges beskæftigelse som selvstændig målsætning.

3. TEORI OM VÆKST OG INDKOMSTFORDELING

3.1 Indledning

Som nævnt i kapitel 1 spiller U-hypotesen, hypotesen om konflikt mellem vækst og fordeling og den absolutte indkomsthypote se en central rolle i udviklingsdebatten. I dette kapitel skal en del af teorien bag hypoteserne diskuteres. Der vil blive skelnet mellem vækstens påvirkning af fordelingen og det absolute indkomstniveau for de fattige på den ene side og fordelingens påvirkning af væksten på den anden. Denne analytiske skelnen foretages både af Cline (1975) og Lewis (1976).

Der findes en række forsøg på at analysere de fordelingsmæssige konsekvenser af vækst i u-lande. Det kan for det første fremføres, at vækst indenfor neoklassisk teori vel nærmest må ventes at føre til udjævning af indkomsterne. Stigning i forholdet mellem kapital og arbejdskraft øger arbejdskraftens grænseproduktivitet relativt til kapitalens. Forudsat at substitutionselasticiteten er mindre end én, falder kapitalens andel af produktet, og arbejdskraftens stiger. Dette skift i den funktionelle fordeling vil under den rimelige antagelse, at profitindkomst går til høj-indkomstgrupper føre til udjævning af den relative indkomstfordeling. Imidlertid findes en række argumenter, som ikke er i overensstemmelse med denne fremstilling. Kuznets forsøgte selv at forklare det U-forløb, han mente at konstatere empirisk; men herudover giver dualmodellerne under visse forudsætninger et U-forløb. Endvidere har Bacha og Taylor (1976) vist, hvorledes hurtig vækst kan være til fordel for kun en lille gruppe uddannede på bekostning af ikke-uddannede og arbejdsløse. Endelig bør nævnes de økonomer, som forsøger at forklare udviklingen i fordelingen ud fra en marxistisk eller afhængighedsteoretisk synsvinkel. De to sidstnævnte grupper skal dog ikke diskuteres nærmere i det følgende.

Med hensyn til fordelingens påvirkning af væksten er det oftest fremførte argument opsparingsargumentet. Det hævdes, at en mere lige fordeling fører til lavere opsparing, investeringer og vækst. Ulighed er ønskværdigt, hvis væksten ønskes fremmet. Opsparingen er imidlertid kun én mulig restriktion på vækstraten. Den samlede efterspørgsel og dennes sammensætning kan spille en afgørende rolle, der må belyses. Det andet hoved-

argument for, at der skulle være en konflikt mellem vækst og fordeling, kan betegnes incitamentsargumentet. Det fremføres, at indkomstulighed er nødvendigt for at sikre tilstrækkelige incitamenter til en effcient allokering af ressourcerne. Imidlertid er det indlysende problem, om de eksisterende forskelle kan accepteres med denne grundelse.

Endelig skal det understreges, at når der i det følgende skelnes mellem vækstens påvirkning af fordelingen og fordelingens påvirkning af væksten, sker dette udelukkende i et forsøg på at afklare problemkredsene. Et givet vækstmønster påvirker fordelingen af indkomsterne; men fordelingen påvirker foruden selve vækstraten også vækstmønsteret. Dette påvirker som nævnt fordelingen, og det fremgår derfor, at de to problemkredse er tæt sammenknyttede.

3.2 Den Duale Økonomi som Ramme

3.2.1 Traditionelle Dualmodeller

De traditionelle dualmodeller karakteriseres almindeligvis ved, om de er klassiske eller neoklassiske. Den klassiske dualmodel er oprindelig formuleret af Lewis (1954 og 1958), men er videreudviklet af Ranis og Fei (1961 og 1964). Den neoklassiske variant forbindes især med Jorgenson (1961, 1967 og 1971). Fælles for disse modeller er opdelingen af økonomien i en kapitalistisk, avanceret og en ikke-kapitalistisk, tilbagestående sektor. Betegnelserne den moderne og den traditionelle sektor vil blive anvendt i det følgende; men der hersker i litteraturen en udpræget begrebsforvirring, idet de to sektorer også identificeres med henholdsvis by og land eller industri og landbrug. Problemerne herved er søgt begrænset i det følgende; men de har ikke helt kunnet undgås.

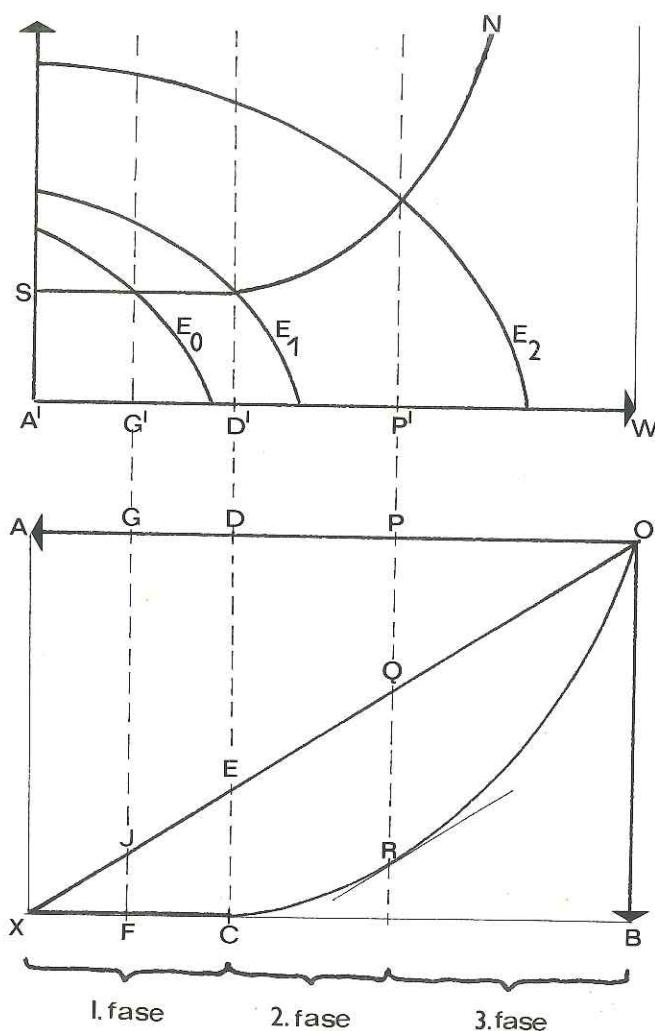
Jorgenson (1967) har sammenlignet de to modeltyper, og det fremgår, at den grundlæggende forskel ligger i antagelsen om arbejdsudbuddet i den moderne sektor. I den klassiske dualmodel forudsættes, at arbejdsudbuddet er fuldkommen elastisk ved den institutionelt fastsatte realløn, samt at arbejdskraftens marginalproduktivitet i den traditionelle sektor er lig nul. I den neoklassiske model forudsættes, at marginalproduktiviteten er positiv, og reallønnen er variabel. D.v.s. i den

klassiske model er en vis del af arbejdskraften i den traditionelle sektor overflødig, medens dette aldrig er tilfældet i den neoklassiske version. Endnu en forskel ligger i, at de neoklassiske modeller tager eksplicit højde for befolkningsudviklingen, medens denne i de klassiske modeller i Jorgensons formulering (1967, p.293) "is ignored or shunted aside as a qualification to the main argument." Produktionen i den traditionelle sektor er for begge modeltyper en funktion af arbejdskraft og jord, og der foregår ingen kapitalakkumulation. Det antages dog, at der kan ske tekniske fremskridt. Produktionen i den moderne sektor er en funktion af arbejdskraft og kapital, og også her antages tekniske fremskridt at forekomme. Endelig skal det påpeges, at opsparingen er lig profitten i den moderne sektor. D.v.s. opsparingskvoten af lønindkomst er lig nul, medens den af profitindkomst er lig en.

Vækst indenfor rammerne af de traditionelle dualmodelle består i omallokering af arbejdskraften fra den traditionelle sektor med lav produktivitet til den moderne sektor med høj produktivitet. Udviklingen af den moderne sektor er altså central, idet det er her kapitalakkumulationen og opsugningen af arbejdskraft vil finde sted. Den traditionelle sektors betydning ligger i, at den leverer arbejdskraften og det nødvendige fødevareoverskud til den moderne sektor. For nærmere at beskrive hvorledes vækstprocessen tænkes at foregå, skal den klassiske dualmodel kort gennemgås. Der tages udgangspunkt i nedenstående fig. 3.1.¹

¹Se Ranis og Fei (1961, p.535). Der er dog foretaget visse ændringer her. E-kurverne angiver arbejdskraftens marginalprodukt i den moderne sektor og dermed efterspørgselen efter arbejdskraft, da profitmaksimerende adfærd forudsættes. Bemærk at E-kurverne ikke er konkave som i den traditionelle fremstilling (jvf. f.eks. Samuelson, 1973, pp.537-540). Hverken Lewis eller Ranis og Fei begrunder det atypiske udseende; men da det ikke er centralt for analysen, fastholdes deres illustration. Kurven SN angiver udbuddet af arbejdskraft i den moderne sektor; medens ORCX er totalproduktkurven i den traditionelle sektor.

Fig. 3.1: Vækst i En Klassisk Dualmodel

Moderne Sektor

A': origo.

Abcisseakse: arbejdsstyrke i den moderne sektor.

Ordinatakse: arbejdskraftens grænseprodukt i den moderne sektor.

Traditionel Sektor

O: origo.

Abcisseakse: arbejdsstyrke i den traditionelle sektor.

Ordinatakse: totalprodukt i den traditionelle sektor.

Ranis og Fei argumenterer, at i duale økonomier med et overskud af arbejdskraft vil alle muligheder for udvidelse af produktionsfaktoren jord være udtømte på grund af det stedige befolkningspres.² Ved given stationær teknologi og antagelsen om faldende marginalproduktivitet for arbejdskraften antages produktionsfunktionen i den traditionelle sektor derfor at have udseendet ORCX. Lønnen i den traditionelle sektor antages desuden at være lig gennemsnitsproduktet OB/OA, da der ikke hersker fuldkommen konkurrence. Blandt de kræfter, som bestemmer lønnen, ville det i første række være relevant at pege på faktorer som eksistensen af familiebrug, sociale normer m.v. Det fremgår, at der i den traditionelle sektor beskæftiges

²Antagelsen er meget anvendt (jf. f.eks. Jorgenson, 1967), men er kun delvis realistisk. Mange u-lande har mulighed for at inddrage ny jord.

AD overflødig arbejdskraft, idet totalproduktet kun er stigende på stykket OD. Det fremgår endvidere, at da lønnen OB/OA er lig marginalproduktet (hældningen på tangenten til produktionsfunktionen) i R, haves en arbejdsstyrke på DP, hvis marginalprodukt er positivt, men mindre end deres løn.³

Overføres arbejdskraften AG (=A'G') fra den traditionelle til den moderne sektor ses, at der skabes overskuddet FJ af fødevarevarer, da der produceres OB og kun udbetales OB/OA pr. beskæftiget i den traditionelle sektor.⁴ Den traditionelle sektors bidrag til væksten er derfor som tidligere nævnt dels arbejdskraften dels fødevareoverskuddet. Det fremgår, at hele den overflødige arbejdsstyrke AD kan overflyttes, uden at fødevareproduktionen ændres, så ved overflytning af AD skabes fødevareoverskuddet CE. Ved overflytning af AP ses, at der skabes det maksimale fødevareoverskud RQ. Imidlertid er den samlede fødevareproduktion faldende, medens der overflyttes DP, da disses marginalprodukt er positivt; men overskuddet stiger, da marginalproduktet er mindre end lønnen indtil R. Overførselen af den overflødige arbejdskraft betegnes 1. fase og overflytningen af DP 2. fase. Når beskæftigelsen i den traditionelle sektor er

³Som det fremgår af afsnit 2.7.3 betegner Ranis og Fei arbejdsstyrken AP de skjulte arbejdsløse og AD den overflødige arbejdskraft. For at undgå sammenblanding af begreberne vil betegnelsen skjult arbejdsløs helt blive undgået i dette afsnit.

⁴Hvorledes en given overførsel af arbejdskraft tænkes realiseret vil fremgå af det følgende. Bemærk at fødevareoverskuddet udbydes uafhængigt af prisen. Det større gennemsnitsprodukt pr. beskæftiget i den traditionelle sektor fører altså ikke til højere løn. Jorgenson (1967, p.295) anfører, at overskuddet eller "the agricultural products represented by these rents are ... provided to the industrial workers. The institutional mechanism by which this transaction takes place may vary from one economy to another. For example, agricultural rents may be taxed away ... ; alternatively, landlords may themselves invest in the industrial sector ... ; finally, landlords may consume goods produced by the industrial sector." I det følgende antages i overensstemmelse med Lewis samt Ranis og Fei, at lønnen er konstant; men antagelsen er klart problematisk, som det også vil blive understreget sidst i dette afsnit.

faldet til under OP antages, at lønnen ikke længere bestemmes institutionelt, men i konkurrence med den moderne sektor. Dette betegnes fase 3.

Udbudskurven for arbejdskraft til den moderne sektor bliver på baggrund af ovenstående vandret på stykket $A'D'$ ved den institutionelle løn $A'S$, som er lig OB/OA . I praksis må lønnen i den moderne sektor ifølge Lewis være noget højere for at opveje højere leveomkostninger, flytteomkostninger o.s.v. Han anfører (1954, p.150), at forskellen sædvanligvis er 30% eller mere. Imidlertid har dette ingen betydning for selve analysen, da udbudskurven stadig er vandret på stykket $A'D'$. Herefter vil den stige noget, da fødevareproduktionen er faldende, hvilket ved given befolkning medfører stigende fødevarepriser. Uændret realløn målt i fødevarer kræver derfor stigende realløn målt i den moderne sektors produkt (industrivarer), så udbudskurven begynder at stige i fase 2. Ved indgangen til fase 3 vil udbudskurven bøje endnu mere opad, fordi fødevareproduktionen stadig er faldende, hvortil kommer stigende lønninger i den traditionelle sektor.

Efterspørgselen efter arbejdskraft i den moderne sektor bestemmes af den givne teknologi og eksisterende kapitalmængde. Det fremgår, at en forudsætning for, at en vækstproces går igang, er, at arbejdskraftens grænseprodukt i den moderne sektor er større end den institutionelt fastsatte løn. E_0 angiver en sådan situation, og der overflyttes $A'G'$. Herved skabes en profit, som er lig arealet under E_0 på stykket $A'G'$ minus den udbetalte lønsum, som er lig arealet $A'S$ gange $A'G'$. Profiten opspares og investeres, og efterspørgselskurven efter arbejdskraft vil rykke udad på grund af den nu højere marginalproduktivitet for arbejdskraften. Ved E_1 er den overflødige arbejdskraft overflyttet, og processen tænkes at fortsætte indtil E_2 , hvor fase 3 nås. D.v.s.:

The key to the process is the use which is made of the capitalist surplus. In so far as this is reinvested in creating new capital, the capitalist sector expands, taking more people into capitalist employment out of the subsistence sector. The surplus is then larger still, capital formation is still greater, and so the process continues until the labour surplus disappears (Lewis, 1954, pp.151-152).

Det skal til slut påpeges, at den ovenfor beskrevne proces ifølge Lewis (1954, p.172) kan gå i stå af flere grunde.

For det første må det som nævnt i fodnote 4 huskes, at hvis befolkningen i landbruget falder absolut vil gennemsnitsproduktet stige. Dette kan føre til en stigning i den institutionelle løn OB/OA og dermed A'S. Endvidere er der for det andet betydningen af, at der skabes et fødevareoverskud. Jorgenson (1967, p.311) understreger dette aspekt kraftigt i lyset af den store befolkningsvækst. Denne kan føre til øget fødevareefterspørgsel, så bytteforholdet udvikler sig til ugunst for den moderne sektor. Det samme kan ske, hvis produktiviteten stiger kraftigst i den moderne sektor. Konsekvensen kan i begge tilfælde blive stigende reallønninger målt i industrivarer for at holde reallønnen målt i fødevarer uændret. Teknologiske fremskridt i den traditionelle sektor fremføres ofte som en løsning på problemet; men de kan eventuelt føre til højere institutionel løn. De kan derfor nævnes som en tredje faktor, der i givet fald kan hæmme væksten ved at mindske overskuddet i den moderne sektor. Endelig nævner Lewis for det fjerde den mulighed, at reallønnen i den moderne sektor presses op, fordi fremmed livsførelse efterlignes, så subsistensniveauet hæves. Dette forudsætter ifølge Lewis en kombination af stærke fagforeninger og arbejdsgivere, der ikke udnytter deres gode forhandlingssituasjon fuldt ud. Her overser han imidlertid, at indgreb fra det offentliges side kan have samme effekt.

3.2.2 Diskussion af Dualmodellen

En åbenbar mangel ved de ovenfor omtalte modeller er antagelsen, at der er tilstrækkelig efterspørgsel efter den moderne sektors produkter. Det forekommer for det første uklart, hvorfor antagelsen skulle holde, hvis der er tale om eksportvarer eller varer til den moderne sektor selv. For det andet forudsætter afsætning til den traditionelle sektor skabelsen af et overskud her, og dette kan som nævnt føre til højere institutionel løn og dermed lavere kapitalakkumulation.

Forudsætningen om overflødig arbejdskraft er også blevet kritiseret. Det påpeges, at der ikke kan flyttes arbejdskraft uden alvorlige følger for produktionen, da alle er i arbejde i højsæsonen. Dog må det her understreges, at det for analysen ikke er nødvendigt, at arbejdskraftens marginalprodukt i den traditionelle sektor er nul. Det er tilstrækkeligt, at

udbudsprisen på arbejdskraft er konstant i det relevante område (jvf. Sen, 1975, p.33). Desuden må der, som Sen påpeger, skelnes mellem antal arbejdere og arbejdstiden. Når folk overflyttes, kan totalproduktet være uændret, hvis de tilbageblevne arbejder hårdere (jvf. afsnit 2.7.3). Principielt skulle diskussionen om arbejdsproduktivitetens størrelse kunne afgøres ved empirisk testning; men eksisterende undersøgelser giver ifølge Sen (1975, pp. 35-36) ikke noget entydigt svar. For det første er det ikke let at finde tilfælde, hvor ceteris paribus forudsætningen holder. Desuden koncentrerer de fleste undersøgelser sig om at give et generelt svar; men det er naturligvis muligt, at forudsætningen holder i visse områder, men ikke i andre.

Endnu et problem for dualmodellerne er, at der ikke tages højde for arbejdskraftens uddannelsesniveau og en eventuel knaphed på foretagere. Modellerne belyser heller ikke fordelingen af kapital på de to sektorer, da der ikke foregår kapitalakkumulation i den traditionelle sektor. Dette får til konsekvens, at de tekniske fremskridt indgår på en utilfredsstillende måde. Fraværet af efterspørgselssiden og den utilfredsstillende behandling af produktivitetsændringerne medfører, at udviklingen i de relative priser er utilstrækkeligt forklaret trods deres betydning for vækstforløbet.

Udover det ovenfor anførte kan selve sektoropdelingen kritiseres. Der er i virkeligheden en glidende overgang fra den traditionelle til den moderne sektor, og der er som nævnt ikke overensstemmelse med opdelingen på land og by. Desuden tages der ikke hensyn til betydningen af udlandet. Dette forekommer at være en alvorlig mangel i lyset af den store afhængighed, der kan påvises mellem mange u-lande og udlandet. Der findes heller ingen offentlig sektor, og staten kan selvagt spille en afgørende rolle som f.eks. efterspørgselsstimulerende faktor eller via indgreb på faktormarkedene.

Endnu et spørgsmål, som kan rejses, er, om dualmodellerne fører til en negligering af den traditionelle sektor og specielt landbruget. Kritikken er forståelig på baggrund af den fremstilling, som Lewis, Ranis og Fei samt Jorgenson giver. Begreberne moderne og traditionel eller industri og landbrug anvendes i snæver betydning, og konklusionen om landbrugets rolle synes nærliggende, da fødevareoverskuddet overføres uafhængigt

af prisen, og der er tilstrækkelig efterspørgsel. Imidlertid må det understreges, at negligeringen af landbrugets rolle ikke er nogen nødvendig konklusion i en dualmodel. Det er korrekt, at vækst indenfor dualmodellen over tiden udviser en stigning i den moderne sektors relative vægt; men dette udelukker ikke, at også landbruget må udvikles – snarere tværtimod. F.eks. viser Hornby (1968) ved anvendelse af en dualmodel, at opnåelse af den maksimale ligevægts-vækstrate under visse elasticitetsudsætninger netop forudsætter investeringer i landbruget på grund af fødevareoverskuddets betydning. Tilsvarende kan stigende produktivitet i landbruget være en forudsætning for, at tilstrækkelig efterspørgsel efter den moderne sektors produkter skabes. D.v.s. vækst i den traditionelle sektor kan tillade hurtigere vækst i den moderne sektor.

De traditionelle dualmodeller kan derfor udsættes for alvorlig kritik.¹ Imidlertid forekommer det ikke rimeligt at afvise dem fuldstændigt, da de udgør den eneste rigoristisk formulerede ramme med relevans for u-landene. De er et forsøg på en analyse med specielt henblik på u-landenes situation og fremdrager centrale sammenhænge og karaktertræk. Påpegningen af u-landsøkonomiernes duale karakter er central, og denne iagttagelse vil spille en vigtig rolle i det følgende, der imidlertid ikke nævnt begrænses til analyser indenfor de traditionelle dualmodeller.

3.3 Fordelingsmæssige Konsekvenser af Vækst

3.3.1 Dualøkonomien og Klassisk Vækst

Med baggrund i de to foregående afsnit, som behandlede specielt den klassiske model for vækst i en dual u-landsøkonomi, skal spørgsmålet om vækstens påvirkning af indkomstfordelingen og den absolutte fattigdom behandles. Der arbejdes under den antagelse, at reallønnen i den moderne sektor w^m er større end reallønnen i den traditionelle sektor w^t . Desuden antages,

¹Iøvrigt henvises til diskussionen i afsnit 3.4.2 af profitindkomsterne i den moderne sektor. De kan nemlig ikke uden videre tillægges den altafgørende betydning, som f.eks. Lewis hævder, de har.

at det absolutte fattigdomsniveau P er større end w^t , men mindre end w^m . D.v.s.:

$$w^t < P < w^m \quad (1)$$

Arbejdsstyrken n består af arbejdere dels i den moderne dels i den traditionelle sektor. D.v.s.:

$$n = n^m + n^t \quad (2)$$

Andelene i de to sektorer, n^m/n og n^t/n , betegnes henholdsvis f^m og f^t , og:

$$f^m + f^t = 1 \quad (3)$$

Det skal desuden understreges, at der med løn og indkomst i det følgende menes det samme. Dette er en oplagt forenkling, idet der herved i første omgang ses bort fra rente- og profitindkomsterne; men Fields (1976, p.1) anfører:

... most people in less developed countries receive most or all of their income from the work they do, and since variation in labour income is the most important source of overall income inequality a high wage sector - low wage sector dichotomy would appear more relevant than any other dualistic classification.

Totalindkomsten Y kan opsplittes i to dele Y^m og Y^t , og:

$$Y = Y^m + Y^t \quad (4)$$

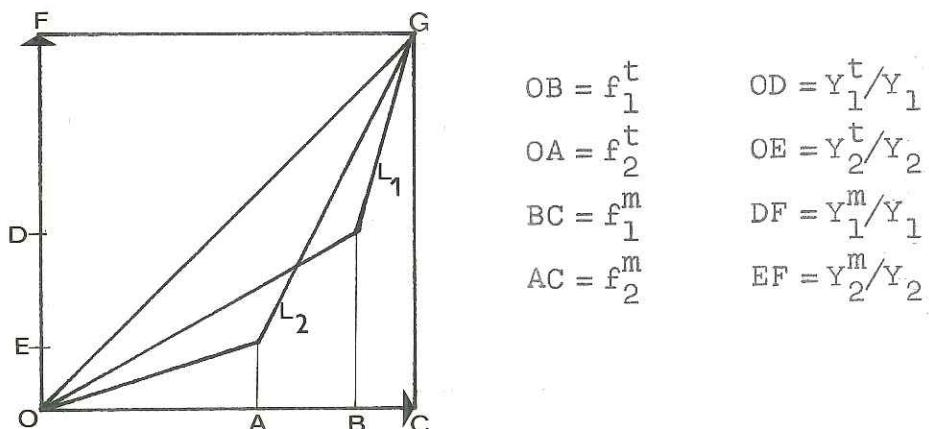
Endelig må det påpeges, at alle personer i de to sektorer modtager henholdsvis w^m og w^t . D.v.s. der findes ingen indkomstulighed indenfor de to sektorer.¹

Hvis væksten foregår som i den klassiske dualmodel, vil det sige, at w^m og w^t er uændrede over tiden, medens f^m stiger, og f^t falder. D.v.s. der bliver færre fattige under

¹Ovennævnte antagelser kan synes meget restriktive; men dels illustreres tankegangen i dualmodellen på udmærket vis, dels er det, som det skal omtales senere i afsnittet, kun nødvendigt at forudsætte forskellig middelindkomst indenfor de to sektorer for at generere U-forløbet. I virkeligheden menes et omvendt U-forløb; men meningen er indlysende, så betegnelsen U-forløbet fastholdes. Endelig diskuteres i afsnit 3.3.2 og 3.3.3 de implicitte forudsætninger, at w^m og w^t er konstante, samt at indkomstuligheden i de to sektorer er uændret over tiden.

grænsen P ; men den absolutte indkomst for dem, der ikke overflyttes, er uændret. Udviklingen i den relative indkomstfordeling kan illustreres ved at sammenligne Lorentz-kurverne til tidspunkt 1 og 2 (angivet ved fodtegn). Til tidspunkt 1 kan Lorentz-kurven f.eks. have udseendet L_1 i fig. 3.2, hvor de rette linier skyldes forudsætningen om, at alle i den traditionelle sektor modtager w^t og analogt for alle i den moderne sektor. Der overflyttes nu et antal arbejdere fra den traditionelle sektor, og f^t falder fra f_1^t til f_2^t , og f^m stiger fra f_1^m til f_2^m . Y stiger med $(w^m - w^t)(n_2^m - n_1^m)$. De $f_2^t\%$ fattigste ($=OA$) modtager en uændret totalindkomst;² men deres andel falder, da Y stiger. D.v.s. L_1 drejes nedad omkring O. Tilsvarende fås, at de $f_1^m\%$ rigeste ($=BC$) får en mindre indkomstandel, da de totalt modtager det samme som før;³ men Y stiger. D.v.s. L_1 drejes opad omkring G. L_2 kan derfor f.eks. få et udseende som angivet i fig. 3.2 (jvf. Fields, 1976, p.16).

Fig. 3.2: Vækst og Indkomstfordeling

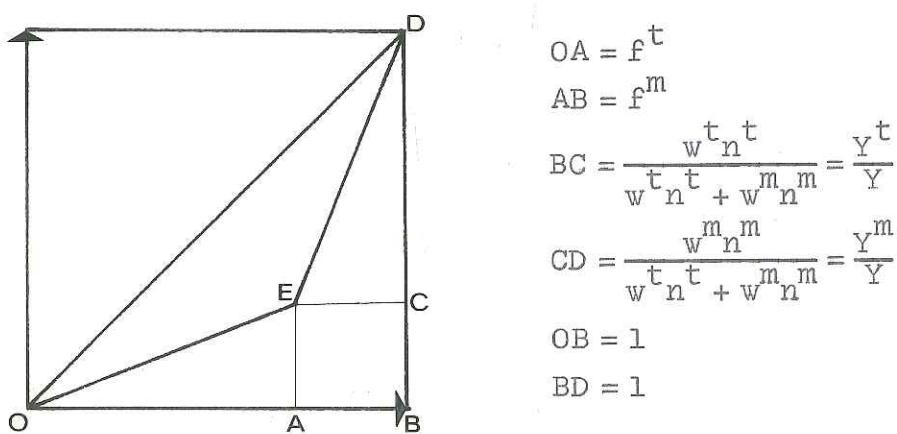
Da L_1 og L_2 skærer hinanden et eller andet sted mellem A og B, må konklusioner om udviklingen baseret på ulighedsbetragtninger tages med alle de forbehold, som er nærmere diskuteret i afsnit 2.5.3. Ved anvendelse af f.eks. Gini-koefficienten G og indkomstandelen for de 40% fattigste S viser det sig imidlertid, at indkomstfordelingen udvikler sig i overensstemmelse

²Det må huskes, at w^t er uændret, og at kun de, der overflyttes, får en stigning i indkomsten.

³Det må huskes, at w^m er uændret.

med U-hypotesen. Dette indsæses nemt for S , idet de fattigste 40% modtager den samme absolute indkomst, sålænge $f^t < 40\%$, samtidig med at Y er stigende. S må derfor falde i udviklingens første faser; men den når et vendepunkt ved $f^t = 40\%$. Herefter vil S nemlig stige, da hele indkomststigningen fremover tilfalder folk blandt de 40% fattigste. Udviklingen i Gini-koefficienten kan findes ved at udtrykke G som funktion af f^m , w^t og w^m . Dette er relativt simpelt i dette tilfælde, da G direkte kan beregnes ud fra arealbetragtninger på baggrund af Lorentz-kurven som vist i fig. 3.3.

Fig. 3.3: Beregning af Gini-Koefficienten

G er lig arealet af trekant OEDO divideret med arealet af trekant OBDO, og ved indsættelse af de angivne størrelser og en mindre omformning fås:

$$G = 1 - \frac{(w^t - (w^m - w^t))(f^m)^2}{(w^t + (w^m - w^t)f^m)} \quad (5)$$

Det fremgår, at (5) er en kvadratisk funktion af f^m , at $G=0$ når $f^m=0$ eller $f^m=1$, og at $G>0$ for $0 < f^m < 1$. D.v.s. Gini-koefficienten følger det mønster, U-hypotesen tilsiger.

Det kan altså konkluderes, at forskelle i indkomst pr. arbejder mellem den moderne og den traditionelle sektor sammenholdt med ændring i sektorernes relative betydning synes at være en vigtig forklaringsvariabel for udviklingen i indkomstfordelingen. I kapitel 4 fremgår det da også, at graden af dualisme er en signifikant variabel.

Det blev tidligere nævnt, at U-hypotesen også holder, når såvel forudsætningen om, at der ingen ulighed eksisterer

indenfor de to sektorer, som identiteten mellem løn og indkomst ophæves. Kuznets (1955) argumenterer rent faktisk, at første del af U-forløbet bl.a. skyldes, at indkomstfordelingen er mere skæv i den moderne sektor end i den traditionelle sektor. Ved udvidelsen af den moderne sektor skulle den samlede indkomstfordeling derfor blive skævere og først senere mere lige på grund af f.eks. ændrede politiske magtforhold. Det viser sig imidlertid, at selv om Kuznets' iagttagelse om den relative indkomstulighed i de to sektorer utvivlsomt er rigtig generelt set (se f.eks. Baster, 1970, p.23), er det ikke en nødvendig betingelse for generering af U-forløbet. D.v.s. selv om f.eks. indkomstfordelingen i den traditionelle sektor er skævest, vil U-forløbet fortsat eksistere, når væksten finder sted ved øgning af den moderne sektor. Fields (1976) beviser dette ved anvendelse af Gini-koefficienten som uligheds mål. Beviset bygger på en oplosning af den totale ulighed i forskellige dele og er principielt enkelt. Imidlertid optager det en del plads, og da det samme kan bevises ved anvendelse af variansen som uligheds mål baseres det følgende herpå.⁴

Der gøres de forudsætninger, at økonomien kan deles op i to sektorer med forskellige sektorindkomstfordelinger, og at udvikling sker ved en udvidelse af den ene sektor. Notationen er iøvrigt den samme som ovenfor, idet det blot skal påpeges, at w^m og w^t nu står for middelindkomsterne i de to sektorer.

Den samlede middelindkomst w bliver derfor:

$$w = f^m w^m + f^t w^t \quad (6)$$

Benævnes variansen på indkomsterne i de to sektorer henholdsvis σ_m^2 og σ_t^2 fås, at den samlede varians σ^2 bliver:

$$\sigma^2 = f^m \sigma_m^2 + f^t \sigma_t^2 + f^m (w^m - w)^2 + f^t (w^t - w)^2 \quad (7)$$

Udledningen af såvel (6) som (7) er gennemført i appendiks 1, og der henvises derfor hertil for detaillerne bag de to lig-

⁴Fields (1976) henviser iøvrigt til Swamy, S., "Structural Changes and the Distribution of Income by Size: The Case of India." Review of Income and Wealth. Juni, 1967. Her er beviset for U-forløbet gennemført med variationskoefficienten som uligheds mål.

ninger.⁵

Antages at σ_t^2 , σ_m^2 , w^t og w^m er uændrede (d.v.s. at indkomstfordelingerne indenfor de to sektorer ikke ændres, samt at middelindkomsterne er konstante) ses ved at indsætte (3) og (6) i (7) at:

$$\sigma^2 = A(f^m)^2 + B(f^m) + C \quad (8)$$

hvor:

$$A = -(w^m - w^t)^2 \quad (9)$$

$$B = (\sigma_m^2 - \sigma_t^2) + (w^m - w^t)^2$$

$$C = \sigma_t^2$$

Under forudsætning af at $w^m \neq w^t$ ses, at indkomstulighedsmålet σ^2 er en kvadratisk funktion af den stigende befolkningsandel i den moderne sektor. Da $A < 0$ fås, at indkomstuligheden først øges, når et vendepunkt for så at mindskes.⁶ Uligheden i indkomstfordelingerne i de to sektorer udtrykt ved σ_m^2 og σ_t^2 påvirker U'ets beliggenhed, men ikke dets form.

D.v.s. vækst indenfor rammerne af en dual økonomi kan generere et U-forløb i indkomstfordelingen. Denne konklusion er uafhængig af, hvilken sektor der har den mest ulige indkomstfordeling. Kuznets' forklaring, der bygger på en sammenligning af

⁵Bemærk iøvrigt at det ikke er nødvendigt at anvende variansen σ^2 som ulighedsmål. Det fremgår af appendiks 1, at w og σ^2 også kan fortolkes som den logaritmiske middelindkomst og den logaritmiske varians, hvis w^m , w^t , σ_m^2 og σ_t^2 angiver logaritmiske middelværdier og varianser (jvf. iøvrigt Robinson, 1975). Den logaritmiske varians er i modsætning til variansen et almindeligt anvendt ulighedsmål; men da tankegangen er principielt den samme, anvendes variansen her for at fastholde den gennemgående notation og forenkle fremstillingen.

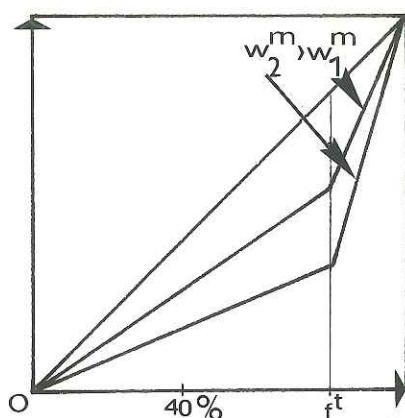
⁶Det må dog bemærkes, at vendepunktet kunne falde udenfor mulighedsområdet. Det gælder, at $0 < f^m < 1$, og hvis maksimum af σ^2 fås for f^m udenfor dette interval, genereres U-forløbet ikke. Under henvisning til at $(w^m - w^t)$ empirisk må forventes at være større end $(\sigma_m^2 - \sigma_t^2)$, er det dog sandsynligt, at f^m falder i det angivne interval (jvf. Robinson, 1975, p.438). Bemærk iøvrigt at $w^m > w^t$ er en tilstrækkelig, men ikke nødvendig betingelse for U-forløbet; men skal Y stige må $w^m > w^t$.

forud eksisterende indkomstfordelinger i de to sektorer, kan derfor ikke accepteres. Forløbet er en konsekvens af udviklingsmodellen, ikke af ulighedsparametrene.

3.3.2 Andre Ändringer i Den Moderne Sektor

Det blev ovenfor antaget, at σ_m^2 , σ_t^2 , w^m og w^t er konstante i udviklingsprocessen; men det er for det første et faktum, at lønningerne i den moderne sektor i mange u-lande har vist en kraftig stigning, og at overførslen af arbejdskraft har været skuffende lav i forhold til de opnåede vækstrater.¹ Konsekvenserne for fordelingen af et sådant vækstmønster fremgår af fig. 3.4, hvor det antages, at f^m er konstant, men at w^m stiger (jvf. Fields, 1976, p.14).

Fig. 3.4: Indkomststøgning i Den Moderne Sektor

¹For en sammenligning af den klassiske dualmodel med den faktiske udvikling i et u-land se Reynolds (1965). Her diskuteres udviklingen i Puerto Rico fra 1945-65, og det hedder bl.a.: "Despite this abundance of labour, Puerto Rican wages have risen at a startling rate" (p.26). Endvidere: "When one looks at the data, however, one gets an unpleasant surprise. Total employment fell between 1950 and 1960" (p.24). Dette betyder dog ikke, at også beskæftigelsen i den moderne sektor faldt; men "manufacturing industries embodying modern production methods create relatively little employment" (p.25). Der henvises desuden til tabel 5.1 for en række data herom.

Det ses, at såvel G som S viser stigende ulighed, og den absolutte fattigdom bekæmpes ikke. Baggrunden for et sådant vækstmønster fremføres ofte at være manglende substitutionsmuligheder i den moderne sektor. En anden årsag kan være "forvredne faktorpriser," hvis f.eks. lønningerne hæves på grund af fagforeninger eller politisk pres. Lewis (1976, p.31) nævner også muligheden for, at virksomhederne "share the proceeds with the workers, even though this pushes their wages way above the free market level." Dette kan så på sin side eventuelt føre til en stigning i udbudsprisen på arbejdskraften gennem en påvirkning af forventningsstrukturen.²

Det er imidlertid ikke tilstrækkeligt at inddrage udviklingen i w^m . Det blev også antaget, at variansen σ_m^2 var konstant. Modsat dette gælder imidlertid, at væksten indebærer forandringer indenfor den moderne sektor. Bacha og Taylor (1976) har i en interessant model for "Belindia" søgt at afklare baggrunden for nogle af disse forandringer og konsekvenserne for indkomstfordelingen og fattigdommen.

I Belindia er analysen koncentreret omkring "a process of transition based on the growing importance of luxury goods in the production structure and the embourgeoisement of few in the face of poverty for many" (Bacha og Taylor, 1976, pp.198-199). Der findes to typer af arbejdere indenfor den moderne sektor: højtlønnede uddannede arbejdere, der efterspørger luxusgoder og opsparer, samt lavtlønnede ikke-uddannede, der dels ikke sparer op dels kun efterspørger nødvendighedsvarer. Lønningerne til de to grupper er givet eksogent. Kan beskæftigelse ikke opnås i den moderne sektor er alternativet den traditionelle sektor med aflønning på subsistensniveauet. Investeringerne bestemmes eksogent (d.v.s. uafhængigt af opsparingen) af virksomhederne, medens fordelingen af indkomsterne og beskæftigelsesmønsteret for given teknologi bestemmes af den samlede efterspørgsel. Forudsat ligevægt i økonomien svarer en stigning i de uddannedes beskæftigelse til større opsparing og et fald i de ikke-uddannedes beskæftigelse. D.v.s. en stigning i de eksogene investeringer vil ved givet kapitalapparat resultere i større beskæftigelse for de uddannede på bekostning af

²Der henvises desuden til diskussionen i afsnit 3.4 og kapitel 5.

de ikke-uddannede.³

I tabel 3.1 er gengivet Bachas og Taylors eksemplificering af to mulige konsekvenser B og C af en stigning i investeringerne. Det antages, at lønningerne er givet som henholdsvis $\frac{1}{2}$, 1 og 5, og at der haves i alt 100 personer i økonomien. I udgangstilstanden A arbejder 40 i den traditionelle sektor og 60 i den moderne. Af disse 60 er 5 uddannede og 55 ikke-uddannede. Indkomstandelene bliver derfor som angivet.

Tabel 3.1: Indkomstfordeling under Forskellige Beskæftigelsesmønstre

	Employment	Wage	Employment share	Income share	Accumulated emp. share	Accumulated income share
<i>A</i>						
Subsistence	40	$\frac{1}{2}$	40.0%	20.0%	40.0%	20.0%
Unskilled	55	1	55.0%	55.0%	95.0%	75.0%
Skilled	5	5	5.0%	25.0%	100.0%	100.0%
<i>B</i>						
Subsistence	42	$\frac{1}{2}$	42.0%	19.6%	42.0%	19.7%
Unskilled	51	1	51.0%	47.7%	93.0%	67.3%
Skilled	7	5	7.0%	32.7%	100.0%	100.0%
<i>C</i>						
Subsistence	39	$\frac{1}{2}$	39.0%	18.0%	39.0%	18.0%
Unskilled	54	1	54.0%	49.8%	93.0%	67.8%
Skilled	7	5	7.0%	32.2%	100.0%	100.0%

kilde: Bacha og Taylor (1976, p.208).

Da lønningerne er givne afhænger fordelingen udelukkende af ændringer i investeringerne og de deraf følgende skift mellem de tre grupper. Antages at en investeringsændring netop kræver to mere i den uddannede gruppe, ses det, at situation B giver en mere uheldig udvikling end C. Ved B uddannes to arbejdere; men samtidig fyres to (jf. fodnote 3). Beskæftigelsen af ikke-uddannede falder således med fire: to "forfremmes" og to fyres. Lorentz-kurven for A vil derfor ligge over B næsten indtil 95%

³Dette er en konsekvens af, at substitutionen mod uddannet beskæftigelse for at skabe større opsparing er større end den afledte effekt på efterspørgselen efter ikke-uddannet arbejdskraft, som skabes gennem den øgede investerings- og luksusgodeproduktion. Bacha og Taylor gennemgår (pp.206-207) de mulige tilpasningsprocesser, der kan komme på tale. Resultatet er, som det vil fremgå af det følgende, helt afgørende for konklusionerne af modellen.

fraktilen, hvorfra de falder sammen. Samtidig øges den absolutte fattigdom. D.v.s. B giver mere ulighed og større fattigdom end A. Situation C, der baseres på gunstigere antagelser om beskæftigelseseffekten, muliggør ingen entydig konklusion ved sammenligning med A. Lorentz-kurverne skærer nemlig hinanden, og den absolute fattigdom mindskes. Det fremgår, at antallet på subsistensniveauet falder til 39, og at Lorentz-kurven ved C ligger under A næsten op til 95% fraktilen; men herefter ligger C over A. Bacha og Taylor (p.209) konkluderer imidlertid, at virkningen på kort sigt af en stigning i de eksogene investeringer ved rimelige parameterværdier svarer til et skift fra A til B.

Sammenholdes ovenstående med en investeringsteori, hvor investeringerne afhænger af efterspørgselen efter luksusgoder,⁴ kan en ganske interessant konklusion opnås. Antag at økonomien som udgangspunkt befinner sig i et ligevægts-vækstforløb uden luksusgodeproduktion. Hvis nu investeringerne øges på grund af en stigning i efterspørgselen,⁵ kan økonomien bevæge sig mod et nyt og højere ligevægtsforløb gennem en spiralagtig proces. I denne øges først investeringerne. Herved påvirkes beskæftigelsen i den rigeste gruppe samt luksusvareefterspørgselen i opadgående retning. Dette øger så investeringerne igen o.s.v. Bacha og Taylor (p.211) viser, at processen er stabil, og ved sammenligning af de to ligevægtsforløb konkluderes det, at økonomien med luksusgodeproduktion vil have den skæveste indkomstfordeling også på langt sigt. D.v.s.: "... an economy entering transition will observe a deteriorating income distribution over time - at least until such a point as output growth overtakes population growth in the subsistence sector, and labor becomes a scarce factor" (p.212).

Bachas og Taylors model er interessant, fordi de på udmærket vis har formaliseret udviklingen fra det tilbagestående Indien til det udviklede Belgien (Belindia). Det vises

⁴Bacha og Taylor (p.210) argumenterer herfor ved at fremføre: "After all, the comparative advantage of a modern corporation ... lies in producing for the modern market."

⁵Denne kan ifølge Bacha og Taylor (p.210) "come from the government, middle classes who have been newly assured by a military coup, or whatever."

klart, at vækstprocessen kan medføre stigende ulighed og større fattigdom som følge af udviklingen i den moderne sektor. Den alvorligste kritik af modellen må være spørgsmålet, om opsparringen ikke kan hæves på anden måde end den angivne. Hvis f.eks. en offentlig sektor beskatter, eller andre end de uddannede sparar op, forsvinder nødvendigheden af en bestemt indkomstfordeling til generering af en given opsparing.

Ovenstående har været koncentreret om lønningerne i den moderne sektor; men der kan også rejses spørgsmålet om profittens udvikling i vækstforløbet. Det blev ved gennemgangen af dualmodellen understreget, at profitten i den moderne sektor spiller en central rolle. Imidlertid synes det vanskeligt at afgøre, om profittens andel af produktionen i den moderne sektor vil ændres. Det afhænger af ændringer i forholdet mellem lønningerne og arbejdskraftens produktivitet; og dette forhold er selv indenfor den klassiske dualmodels rammer ikke determineret. D.v.s. det må blot konstateres, at hvis profitten udgør en stigende del af produktionen i den moderne sektor kan dette være endnu en kilde til ulighed i indkomstfordelingen. Hvis desuden Kuznets (1956, p.7) har ret, når han anfører, at formuerne synes at koncentreres under vækstprocessen som følge af de riges større opsparing, bidrager alle indkomstkomponenterne til, at vækstprocessen i al fald i starten er forbundet med stigende ulighed.

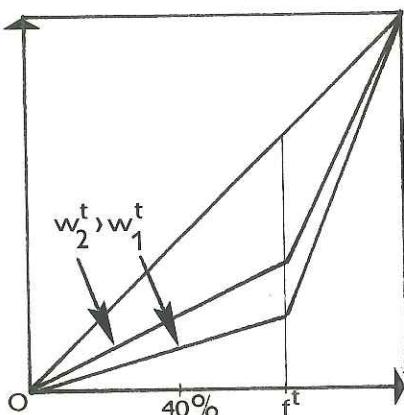
3.3.3 Andre Ändringer i Den Traditionelle Sektor

Det er oplagt, at den traditionelle sektor set under et kan have udbytte af udviklingen af en moderne sektor på flere måder udover de øgede beskæftigelsesmuligheder og salget af fødevarer. Der kan skabes efterspørgsel efter andre varer og tjenester fra den traditionelle sektor, og omvendt kan den moderne sektor leve varer og tjenester den anden vej. Folk, der overflyttes og finder beskæftigelse, sender måske penge hjem og øger dermed indkomsterne. Tilsvarende kan en offentlig sektor tænkes at beskatte den moderne sektor og enten overføre beløbet direkte eller via f.eks. offentlige tjenesteydelser som bedre uddannelse. Endvidere kan udviklingen af den moderne sektor føre til investeringer, som også kan udnyttes af den øvrige del af økonomien. Jernbaner, elektricitet, hospitaler o.s.v. er

oplagte eksempler. Endelig kan der være grund til at pege på, at udviklingen af en moderne sektor kan være med til at udvikle nye teknikker og institutioner, som kan have afsmittende virkning på den traditionelle sektor.

Konsekvenserne af ovennævnte muligheder for absolut og relativ fattigdom er åbenbare. Indkomsterne i den traditionelle sektor hæves, d.v.s. w^t øges¹ og nærmer sig dermed fattigdomsniveauet P . Den relative indkomstfordeling påvirkes også, og hvis det for enkeltheds skyld antages, at f^m og f^t er konstante, fremgår resultatet af fig. 3.5 (jvf. Fields, 1976, p. 13). Stigningen i w^t flytter knækket på Lorentz-kurven opad, og det ses, at såvel S som G udviser mindre indkomstulighed.

Fig. 3.5: Indkomstøgning i Den Traditionelle Sektor

Imidlertid er der som nævnt blevet fremført den modsatte hypotese, at vækst er til skade for de fattige ikke blot relativt, men også absolut. D.v.s. w^t skulle falde. Dette bygger for det første på en afvisning af, at de ovenfor nævnte muligheder udnyttes. Hvis den traditionelle sektor ikke kan leve de ønskede varer til den moderne sektor, den offentlige sektor ikke beskatter o.s.v., påvirkes w^t ikke i opadgående retning. Når det tværtimod hævdes, at w^t vil falde, skyldes det en eller flere af følgende muligheder. Den moderne sektor kan virke som udbytter af den traditionelle sektor ved at tvinge folk bort fra deres jord og tiltrække de dygtigste i befolkningen. Herved fratas den traditionelle sektor væsentlige indtægts- og udviklingsmuligheder. Desuden kan den moderne sektor måske komme til at fungere som konkurrent til den traditionelle sektor og

¹Her forudsættes uændret spredning i indkomsterne. D.v.s. σ_t^2 er konstant. Denne antagelse diskuteses senere i afsnittet.

derved ødelægge en del af dennes afsætningsmuligheder. Endvidere har der været peget på, at de højere lønninger i den moderne sektor kan smitte af på lønningerne i den traditionelle sektor, hvorved visse aktiviteter gøres unprofitable. Det er også blevet fremført, at etableringen af en moderne sektor kan medføre et generelt højere sundhedsniveau. Den deraf følgende befolkningsvækst kan reducere indkomsterne i områder, hvor jorden er knap. Endelig kan der være grund til at anføre, at ligesom den offentlige sektor kan være til gavn for de fattige, er det omvendte også tilfældet.

I dette afsnit har diskussionen hidtil udelukkende bygget på dikotomien moderne – traditionel. Bag den absolutte indkomsthypotese ligger imidlertid også en argumentation om, at udvikling påvirker forskellige grupper indenfor den traditionelle sektor forskelligt. D.v.s. selv om indkomsterne i den traditionelle sektor måske nok øges generelt, kan det ske på bekostning af en fattig gruppe. Diskussionen omkring den grønne revolution er karakteristisk; men det gælder for alle de ovenfor nævnte punkter, at de ved en mindre omformulering kan tjene som argumenter for den absolutte indkomsthypotese. F.eks. kan besiddelsen af jord koncentreres. I denne forbindelse kan det endvidere påpeges, at hvis det overskud, som indenfor dualmodellen må skabes, tilfalder de rigeste jordejere, vil dette øge indkomstuligheden.

Det kan imidlertid konkluderes, at den eksisterende teori om udviklingen i det absolute indkomstniveau og fordelingen af indkomsterne i den traditionelle sektor er meget spredt og yderst sparsom. Dualmodellen i f.eks. Ranis' og Feis udformning forudsætter, at det absolute niveau er uændret indtil det udviklede stadie nås. En række faktorer kan imidlertid resultere i, at dette ikke holder; men det er ikke muligt generelt at afgøre, om w^t vil gå op eller ned. Tilsvarende kan det om den relative fordeling og de allerfattigstes absolute indkomster konstateres, at vækst i al fald på kort sigt kan være såvel til gavn som til skade.

3.3.4 Afslutning

Ulighed i indkomstfordelingen kan ses som resultat af forskelle i løn-, profit- og formueindkomsterne, og en dækende

beskrivelse af vækstens påvirkning af fordelingen indebærer derfor, at disse tre faktorer behandles. De foregående afsnit har især behandlet forskelle i lønningerne dels mellem de to sektorer dels indenfor disse; men der er også blevet knyttet kommentarer til udviklingen i de to andre former for indkomst.

Vækst i overensstemmelse med den klassiske dualmodel realiserer (jvf. afsnit 3.3.1) et U-forløb i den relative indkomstfordeling; men den absolute fattigdom bekæmpes. Dette medfører derfor som understreget af Fields (1976, p.22) og Cline (1975, p.369), at stigende ulighed ikke uden videre kan karakteriseres som "dårligt." Det afhænger af vækstmønsteret og velfærdsfunktionen. Andre vækstforløb end det klassiske er mulige a priori, og fordelingskonsekvenserne heraf er derfor blevet undersøgt i afsnit 3.3.2 og 3.3.3. Hvilket vækstforløb og fordelingsmønster, en given økonomi vil fremvise, afhænger af en lang række faktorer. Der kan peges på den initiale fordeling af de indkomstskabende aktiver jord, kapital, uddannelse og evner; men herudover kan nævnes faktorer som det politiske system, fordelingen af politisk magt,¹ sociale forhold og normer, befolkningsudviklingen, den økonomiske struktur² samt afhængigheden af udlandet. Et er imidlertid at påpege, at der er forbindelse mellem de nævnte faktorer og vækstmønster samt fordeling. Noget andet er mere præcist af formulere årsagssammenhænge (se også kapitel 4).

Nødvendigheden af U-forløbet er som nævnt ikke etableret. Alligevel må påpegningen af, at væksten i såvel den klassiske dualmodel som i Belindia-modellen fører til øget relativ ulighed give anledning til spørgsmålet om, i hvilken udstrækning ulighed fremmer eller hæmmer den økonomiske vækst.

¹Det kan nævnes, at Kuznets (1956) anfører de fattiges voksne politiske indflydelse som en tredje determinerende faktor udover de allerede nævnte: forskellen i de sektorale indkomstfordelinger (jvf. afsnit 3.3.1) og de riges større opsparing (jvf. afsnit 3.3.2).

²Herunder ikke alene den duale struktur, som allerede er inddraget, men spørgsmål som organiseringen af produktionen på små og store virksomheder, teknikvalg o.s.v.

3.4 Fordelingens Virkning på Væksten

3.4.1 Begrænsninger på Vækstmulighederne

Det fremgår af kapitel 1, at hypotesen om konflikt mellem vækst og fordeling i den af f.eks. H. G. Johnson angivne formulering spiller en central rolle i udviklingsdebatten. Det var på denne baggrund ønskeligt, om der fandtes en enkelt model, indenfor hvilken de forskellige synspunkter på fordelingens virkning på vækstraten kunne illustreres og diskuteres. Imidlertid er dette ikke tilfældet, og de følgende afsnit har derfor ikke kunnet relateres til én bestemt referenceramme. Sammenhængen med de foregående afsnit vil dog bl.a. fremgå af, at diskussionen af dualmodellen fortsættes i specielt afsnit 3.4.2.

Der hersker udbredt uenighed om hvilke restriktioner på vækstraten, der skal opfattes som de bindende. De forskellige muligheder skal derfor kort fremhæves som indledning til det følgende. Ifølge den velkendte Harrod-Domar identitet gælder, at:¹

$$g = s/v \quad (1)$$

hvor g = vækstraten, s = opsparingskvoten, og v = kapital-output forholdet. Antages at v er konstant, kan s opfattes som udtryk for følgende begrænsninger:² opsparings- og investeringskapaciteten, absorberingsevnen og i en markedsøkonomi foretagernes villighed til at investere. Ved opsparingskapaciteten forstås

¹Harrod-Domar identiteten trækkes som nævnt ikke frem for at binde hele fremstillingen i afsnit 3.4 til en af de to i øvrigt meget forskellige bagvedliggende modeller; men det er oplagt, at opsparingsargumentet (jvf. afsnit 3.4.2) er direkte afledt af (1). Harrods og Domars modeller er forskellige, fordi der i Harrods model indgår en beskrivelse af investeringsadfærdens, medens Domar på sin side ønsker at finde den stigning i produktionen, som er nødvendig for fuldt ud at udnytte en som følge af investeringer ændret produktionskapacitet.

²Se Stewart (1976, p.122). De fire restriktioner er kategorier, som kan være forskellige ex ante, men ex post må falde sammen. Investeringsniveauet og økonomiens udvikling "depends on the relationship between the ex ante capacities and the ex post realities" (p.123).

økonomiens evne til at nedbringe det løbende forbrug, så der frigøres ressourcer til at foretage investeringer (jvf. afsnit 3.4.2). Investeringskapaciteten er derimod afhængig af tilstedeværelsen af investeringsgoder, som gør investeringerne mulige. D.v.s. at investeringskapaciteten vil afhænge dels af den indenlandske produktion af investeringsgoder dels af mulighederne for at importere disse (jvf. afsnit 3.4.4). Absorberingsevnen afhænger af tilstedeværelsen af projekter, der kan gennemføres. Manglende infrastruktur, administration, uddannet arbejdskraft o.s.v. kan anføres som eksempler. Denne restriktion behandles dog ikke direkte i det følgende, da sammenhængen med fordelingen er meget uklar. Villigheden til at investere er tæt knyttet til absorberingsevnen, da fravær af denne vil give sig udslag i lave afkast; men investeringerne afhænger herudover af en lang række andre faktorer af såvel psykologisk som økonomisk art.

Stewart (1976, p.123) anfører i forbindelse med de nævnte fire restriktioner: "... different approaches to problems of development may often be reduced to different assumptions about which type of capacity provides the constraint on the level of investment." F.eks. vil nogle økonomer pege på investeringskapaciteten som den helt afgørende restriktion. Op til et vist punkt er investeringsgoderne til stede til konstante omkostninger; men pludselig er der ikke flere. Ovenstående fremstilling er imidlertid ikke korrekt, hvis der er substitutionsmuligheder og faldende marginaludbytte. I så fald vil alle restriktioner spille en rolle samtidigt. Investeringsgoderne eller opsparingen forsvinder ikke pludselig, men kan øges til stigende omkostninger. Tilsvarende gælder, at en økonomi ikke har en given absorberingsevne, men at projekter altid kan gennemføres - blot til faldende afkast. Under disse forudsætninger må antagelsen om konstant v følgelig afvises. Spørgsmålet bliver ikke, hvilken af de nævnte restriktioner der er afgørende; men hvilken kombination af s og v, der giver den højeste vækstrate.

Hermed peges på endnu en problemkreds, som må inddrages, uanset om der er tekniske substitutionsmuligheder eller ej indenfor den enkelte produktion. Fordelingen påvirker produktionssammensætningen på makroplan (jvf. afsnit 3.4.4) og dermed faktorproportionerne og kapital-output forholdet. D.v.s. at v under alle omstændigheder er variabel og derfor kan spille en afgørende rolle for den samlede vækstrate. Det er imidlertid ikke kun produktionens og efterspørgselsens sammensætning,

som kan påvirke væksten. I afsnit 3.4.3 overvejes betydningen af den samlede efterspørgsel.

Ulighed i indkomstfordelingen kan uover det allerede nævnte påvirke væksten ved at tjene som incitamenter til, at der foretages en efficient ressourceallokering (jvf. afsnit 3.4.5). Endelig omtales i afsnit 3.4.6 ganske kort sammenhængen med befolkningsvæksten og den sociale og politiske stabilitet.

3.4.2 Indkomstulighed, Opsparing og Investering

Det oftest fremførte argument for, at der er en konflikt mellem målsætningerne om vækst og en mere lige indkomstfordeling samt mindre fattigdom, er opsparsingsargumentet. Det fremføres, at en ulige indkomstfordeling fører til større opsparing, end der ellers ville blive tale om, da de højeste indkomstgrupper har den største opsparingskvote. Indenfor den generelle økonomiske teori om sammenhængen mellem indkomststørrelse og opsparsandelen, er fire hypoteser blevet fremført:

- 1) Den gennemsnitlige opsparingstilbøjelighed stiger med indkomsten (en keynesiansk forbrugsfunktion).
- 2) Forbruget er en konstant del af den permanente indkomst (Friedmans hypotese).
- 3) Opsparingskvoten er en funktion af den relative indkomst (Duesenberrys hypotese).
- 4) Opsparing foretages for at fordele livsindkomsten over tiden og er derfor hovedsagelig afhængig af alderen (Modiglianis og Brumbergs hypotese).

Kun hypotese 1 og 3 giver for visse specifikationer et fald i opsparingen ved en mere lige indkomstfordeling,¹ og der findes ikke nogen afgørende teoretiske eller empiriske beviser for nogle af hypoteserne. Det kan desuden påpeges, at det fra mange sider² er blevet fremført, at opsparingen netop er lavest i de lande, hvor indkomstuligheden er størst. Nok skyldes dette til dels, at det absolute indkomstniveau er lavere; men det er

¹Se Cline (1972, pp.14-20). Det kan eksempelvis nævnes, at den marginale opsparingskvote skal være stigende for den keynesianske forbrugsfunktion.

²Se f.eks. Myrdal (1973), Rothstein (1976, p.599) der henviser til en UNCTAD- rapport, og Seers (1969).

karakteristisk for u-landene, at de rige har en høj forbrugskvote. Baster (1970, p.40) citerer f.eks. Rao, som anfører, at de rige i u-landene snarere end at spare op og investere har en interesse i øget luksusforbrug begrundet i f.eks. en efterligning af forbrugsmønsteret i de rigere lande. Opsparingsargumentet er i ovenstående formulering derfor i allerhøjeste grad tvivlsomt. Før rimeligere konklusioner kan drages, er det nødvendigt at skelne mellem forskellige grupper blandt de rige. Forskellige socio-økonomiske grupper har forskellige adfærdsmønstre og reagerer derfor ikke ens overfor ændringer i indkomsten.

Det fremgik af gennemgangen af dualmodellen i afsnit 3.2.1, at profitindkomsterne i den moderne sektor tillægges en funktionel rolle set ud fra en vækstmålsætning. Det er da også generelt accepteret, at foretagernes marginale opsparringskvote er relativ høj, og indgreb til fordel for profitindkomsterne skulle derfor fremme væksten. Imidlertid er dette argument problematisk i relation til u-landene. For det første kan det anføres, at ikke al profitten investeres, så en vis forbrugsbeskatning kan meget vel have positive effekter. Hertil kommer imidlertid som noget langt alvorligere, at en meget stor del af såvel profitten som jordrenten ikke geninvesteres indenlands. Det typiske billede for u-landene er, at de store virksomheder er udenlandske, kapitalintensive virksomheder, som sender en meget stor del af profitterne andre steder hen, og det samme gælder også i en vis udstrækning de indenlandske virksomheder. Investeringsomfanget er derfor i disse tilfælde kun i ringe grad relateret til indkomstuligheden i det pågældende u-land. Udvikling og vækst må på langt sigt bestå i styrkelse af de indenlandske virksomheder, og store profitter i den moderne sektor sikrer ikke dette automatisk. Indkomstuligheder forårsaget af forskelle i profitindkomsterne kan derfor kun med forbehold tillægges en positiv effekt på væksten. På den anden side er det klart, at hvis der ikke gives mulighed for, at foretagerne får et i en eller anden forstand passende afkast, vil en given investering ikke blive foretaget. Det kan desuden understreges, at når det ovenfor blev nævnt, at ikke al profitindkomst opspares, betyder det ikke automatisk, at forsøg på nedsættelse af foretagernes eventuelt relativt store forbrug giver større vækst. Hvis nemlig forbruget søges begrænset, kan den totale virkning

på væksten blive negativ, ifald investeringerne og ikke forbruget nedsættes.

I dualmodellen forekom der ingen opsparing i den traditionelle sektor, og det er da også karakteristisk, at meget af den kritik, som er rejst mod indkomstulighederne i u-landene, hænger sammen med den betragtelige indkomstandel, som går til godsejerne. Disse besidder en meget stor økonomisk og politisk magt gennem deres besiddelse af jord og social status; men deres indkomster går ofte til et stort forbrug og ikke til opsparring og investering.³ I områder hvor jordbesiddelsen er anderledes fordelt gælder også (jvf. f.eks. Lecaillon og Germidis, 1976), at opsparing og investering kun i anden række er bestemt af den økonomiske status.

Det må derfor konkluderes, at det i relation til u-landene ikke generelt kan accepteres, at opsparingen nødvendigvis må falde ved en mere lige indkomstfordeling. Betydningen af politiske, sociale og kulturelle faktorer er afgørende.⁴ D.v.s. der er ikke nogen enkel sammenhæng mellem indkomstulighed på den ene side og opsparing samt investering og dermed væksten på den anden side.⁵ Dog kan der ikke ses bort fra, at indgreb overfor størrelsesfordelingen af indkomsterne, som

³Lewis (1954, p.159) anfører i denne forbindelse f.eks.: "It is the inequality which goes with profits that favours capital formation, and not the inequality which goes with rent."

⁴Understregningen af disse faktorers vigtighed medfører, at hvorvidt en given fordelingspolitik vil resultere i større opsparing og produktive investeringer er meget afhængig af midlet.

⁵Det kan nævnes, at Griffin (1974, p.227) henviser til, at selv meget fattige bønder i store dele af Asien har en betragtelig opsparing. Baggrunden herfor er, at opsparingen påvirkes af investeringsmulighederne. D.v.s. opsparings- og investeringsbeslutningerne er ikke adskilte som i en markedsøkonomi. En følge heraf er, at en mere lige fordeling af f.eks. jorden meget vel kan have en positiv effekt på investeringer og vækstrate. Det fremgår, at Griffins observation desuden rejser tvivl om dualmodellens forudsætninger.

samtidig påvirker profitindkomsterne, kan have negative væksteffekter.⁶

3.4.3 Den Samlede Efterspørgsel og Væksten

Opsparingen tillægges, som det er fremgået, ofte stor selvstændig betydning for væksten. Imidlertid er en indvending imod dette, at det ikke er opsparingen, der bestemmer investeringerne og vækstraten, men omvendt. I de post-keynesianske modeller fastlægges investeringerne eksogent på baggrund af kapitalisternes forventninger. Opssparingen tilpasser sig passivt, fordi fordelingen ændres til fordel for profitindkomsterne, og kapitalisternes opsparingskvote er større end arbejdernes. Opsparingsrestriktionen mister derfor indenfor denne ramme fuldstændig sin betydning som selvstændig begrænsning på vækstraten.¹ Det er virksomhedernes villighed til at investere og deres forventninger, der set fra et vækstsynspunkt er det centrale. Dette synspunkt kan i relation til u-landene genfindes hos den gruppe latinamerikanske økonomer,² som fremfører, at begrænsningen på vækstraten ikke skyldes manglende opsparing. Specielt Celso Furtado har argumenteret, at indkomstfordeling vil stimulere væksten ved at øge efterspørgselen. Øges denne, vil forventningerne og investeringerne blive påvirket i positiv retning, og iøvrigt stagnerende økonomier få igangsat en dynamisk udvikling. Denne holdning er desuden i overensstemmelse med de økonomiske historikere, som tillægger udvidelsen af markedet afgørende betydning. Det hedder f.eks.: "... it was expanding demand under whose influence old attitudes were modified, social

⁶Det skal kraftigt understreges, at der ikke hermed tages stilling til, at sådanne indgreb er uønskelige. Det kunne tværtimod argumenteres, at konsekvensen af, at profitindkomsterne eventuelt er funktionelle set ud fra vækstmålsætningen, må være et socialistisk samfund, hvor overvejelserne om opsparing og investering gøres uafhængige af de private indkomster. Endelig skal det huskes, at effekten på vækstraten af f.eks. beskatning af profitindkomsterne vil afhænge af, hvad skattebeløbet bruges til.

¹Det samme ville iøvrigt være tilfældet, hvis det offentlige kunne beskatte så meget, det måtte ønske.

²Jvf. Cline (1975) og (1972).

obstacles ... removed, new methods ... invented, and specific bottlenecks - shortages in entrepreneurial skill, in skilled labour, and in capital - ... overcome" (Habbakkuk i Morgan, 1975, p.102).

D.v.s. en række argumenter er i direkte modsætning til opsparingsargumentet. Cline (1975, p.363) afviser kort disse: "... the developing economy is non-keynesian: it exhausts the capital formation available through domestic and foreign savings; investment adjusts to savings, not vice versa." Imidlertid synes denne afvisning ikke holdbar uden videre. De nævnte teoretiske argumenter har vægt, og det er på ingen måde udelukket, at efterspørgselen, som det blev omtalt under diskussionen af dualmodellen, kan være en begrænsende faktor. I denne sammenhæng må det specielt huskes, at der eksisterer mange tilfælde af underudnyttelse af kapitalapparatet.³ Cline (1972, p. 25) fremfører herom, at manglende kapacitetsudnyttelse forårsaget af utilstrækkelig efterspørgsel er usandsynlig i lyset af de eksisterende budgetunderskud og den herskende inflation. Der hersker dog stor uenighed om baggrunden for inflationen og dens effekter,⁴ så også denne konklusion kan diskuteres.

Det må derfor konkluderes, at selv om u-landene er karakteriseret ved store ressourcebegrænsninger, er der ikke enighed om det ønskværdige i en høj eller lav opsparingskvote. Det argumenteres, at for i al fald nogle u-lande begrænses væksten af en utilstrækkelig efterspørgsel. I den udstrækning der er sammenhæng mellem indkomstulighed og den samlede efterspørgsel, bliver dette aspekt derfor relevant for hypotesen om konflikt mellem vækst og en mere lige indkomstfordeling.

3.4.4 Indkomstulighed og Efterspørgselssammensætning

Udover den betydning som den samlede efterspørgsel kan have for væksten, spiller efterspørgselens sammensætning en stor rolle. En mere lige fordeling vil mindske andelen af luk-

³Se Healey (1972) og Reynolds (1965).

⁴For en diskussion med relation til Latinamerika, se Campos (i Meier, 1975, pp.316-321). Blandt de forklaringer på manglende kapacitetsudnyttelse, som oftest fremføres, kan dog især nævnes importrestriktionen og fraværet af en uddannet foretager-klasse.

susvarer til fordel for efterspørgselen efter nødvendighedsvarer, og dette kan have positive væksteffekter. Problemstillingen belyses på udmærket måde af Tyler (1973) i hans strukturalistiske model af sammenhængene mellem vækst og indkomstfordeling.

Det antages, at der findes to klasser. De rige, der her er et synonym for kapitalisterne, forbruger et relativt kapitalintensivt gode A, medens de fattige eller lønmodtagerne forbruger et arbejdsintensivt gode B. D.v.s. det gælder, at:¹

$$Y = P + W = G_A + G_B \quad (1)$$

$$(K/L)_A > (K/L)_B \quad (2)$$

Indkomstfordelingen R er givet ved:

$$R = \frac{P}{W} \quad (3)$$

Der eksisterer et fuldkommen elastisk udbud af arbejdskraft, og det antages, at der ikke er substitutionsmuligheder i produktionen af de to goder. Arbejdsløsheden og økonomiens kapital-labour forhold bestemmes derfor alene af den efterspørgselssammensætning, en given indkomstfordeling R giver anledning til.² Definer slutteligt b på følgende måde:

$$b = \frac{M - X}{Y} \quad (4)$$

hvor M og X er henholdsvis import og eksport af varer og tjenester.

Tyler tager nu udgangspunkt i en Harrod-Domar lignende

¹Symbolerne anvendes på følgende måde: Y er nationalindkomsten, P og W står for profit- og lønindkomst, G for værdien af produktionen, og K og L er henholdsvis kapital og arbejdskraft. Fodtegn A og B refererer til de to goder, og i det følgende refererer fodtegn P og W til de to grupper.

²Konstante faktor- og varepriser antages implicit, og der ses bort fra substitutionsmuligheder i eksporten.

ramme,³ hvor det ved den givne indkomstfordeling maksimalt mulige ligevægts-vækstforløb antages at blive realiseret. Antages at $Y = Y_0$ til tidspunkt 0 haves derfor:⁴

$$Y = Y_0 e^{(s+b)(v')^{-1}t} \quad (5)$$

hvor v' er økonomiens marginale kapital-output forhold. Heraf følger, at vækstraten g er givet ved:

$$g = \frac{s+b}{v'} \quad (6)$$

Indenfor denne models rammer er det altså muligt at finde virkningen af en mere lige indkomstfordeling ved at finde dg/dR .⁵ Dette gøres ved først at finde sammenhængen mellem s , b , v' og R .

Den samlede opsparingskvote s er givet ved:

$$s = s_P (P/Y) + s_W (W/Y) \quad (7)$$

Totaldifferentieres dette udtryk, og antages det, at omfordelingen dR finder sted for konstant Y , kan det konkluderes, at:⁶

$$\frac{ds}{dR} > 0 \quad (8)$$

Det marginale kapital-output forhold v' er givet ved:

$$v' = v_A^I (dG_A/dY) + v_B^I (dG_B/dY) \quad (9)$$

³Dette er Tylers formulering; men i virkeligheden ville det, som det vil fremgå, være mere korrekt blot at sige en Domar lignende ramme (jvf. rubriceringen af nogle vækstmodeller i Rasmussen, 1978, p.190). Bemærk at Tyler til forskel fra Harrod og Domar opererer med to goder og ikke ét; men Tyler antager som nævnt konstante priser.

⁴Ligning (5) følger umiddelbart, når det huskes, at de samlede investeringer er lig den totale opsparing plus underskuddet på betalingsbalancen. D.v.s. $I = S + (M - X)$ eller $I/Y = s + b$.

⁵Bemærk at $dR > 0$ betyder en skævere indkomstfordeling.

⁶Betingelserne fremgår af Tyler (1973, p.329); men det gælder specielt, at hvis s_P^I og s_W^I er lig 0, er $s_P > s_W$ en tilstrækkelig betingelse.

Totaldifferentieres dette udtryk, og antages det, at omfordelingen dR finder sted for konstant Y , kan det konkluderes, at:⁷

$$\frac{dv'}{dR} > 0 \quad (10)$$

Tilbage er nu kun at finde sammenhængen mellem b og omfordelingen. Inden dette gøres, skal sammenhængen mellem M og omfordelingen findes. Importen kan opskrives på følgende måde:

$$M = M_{IA} + M_{IB} + M_{CP} + M_{CW} \quad (11)$$

hvor M_{IA} og M_{IB} er kapitalgoder og mellemprodukter, der importeres til produktionen af G_A og G_B , medens M_{CP} og M_{CW} er den direkte import af forbrugsgoder til de to klasser. Ligning (11) kan skrives:

$$M = v_A G_A + v_B G_B + \mu_P P + \mu_W W \quad (12)$$

hvor v_A , v_B , μ_P og μ_W er de gennemsnitlige importintensiteter M_{IA}/G_A , M_{IB}/G_B , M_{CP}/P og M_{CW}/W . Totaldifferentieres (12), kan det konkluderes, at:⁸

$$\frac{dM}{dR} > 0 \quad (13)$$

Tyler benytter dette resultat til at finde fortegnet på db/dR .
Lad F være defineret på følgende måde:

$$F = M - X \quad (14)$$

I ligevægt gælder, $F_{ex\ ante} = M_{ex\ post} - X_{ex\ post}$. Antag desuden, at F er eksogent bestemt. I så fald må enten M eller X ændres, hvis der ikke er ligevægt. Antages endvidere, at X er eksogent bestemt, må tilpasningen ske via M . Gælder at $M_{ex\ ante} > \bar{F} + \bar{X}$, må M nedsættes, medens $M_{ex\ ante} < \bar{F} + \bar{X}$ medfører, at M kan udvides. Dette medfører, at b øges ifølge (4). Idet $\bar{M} = \bar{F} + \bar{X}$, fås

⁷Betingelserne herfor fremgår af Tyler (1973, p.332); men det gælder specielt, at hvis v_A' og v_B' er konstante, er $v_A' > v_B'$ en tilstrækkelig betingelse.

⁸Betingelserne herfor fremgår af Tyler (1973, p.331); men det gælder specielt, at hvis v_A , v_B , μ_A og μ_B er konstante, er $v_A + \mu_P > v_B + \mu_W$ en tilstrækkelig betingelse, og det kan med rimelighed antages, at $v_A > v_B$ og $\mu_P > \mu_W$.

følgende udtryk:⁹

$$\Delta b = -((M_{ex\ ante} - \bar{X})/Y - (\bar{M} - \bar{X})/Y) \quad (15)$$

I ligevægt er $M_{ex\ ante} = \bar{M}$, og i så fald er $\Delta b = 0$ ifølge (15). Hvis nu der med udgangspunkt i en sådan ligevægt foretages en omfordeling, så $M_{ex\ ante}$ ændres med dM , fås:

$$db = - \frac{dM}{Y} \quad (16)$$

D.v.s.:

$$\frac{db}{dR} = - \frac{dM}{dR} \cdot \frac{1}{Y} \quad (17)$$

Under henvisning til (13) gælder derfor:

$$\frac{db}{dR} < 0 \quad (18)$$

Efter således at have fundet de centrale uligheder (8), (10) og (18), kan (6) benyttes til at finde den samlede effekt på væksten af en indkomstfordeling. Ved differentiation af (6) fås nemlig:

$$\frac{dg}{dR} = \frac{1}{v'} \cdot \frac{ds}{dR} + \frac{1}{v'} \cdot \frac{db}{dR} - \frac{s+b}{(v')^2} \cdot \frac{dv'}{dR} \quad (19)$$

Skal hypotesen om konflikt mellem en mere lige indkomstfordeling og væksten accepteres, må $dg/dR > 0$. Ved at benytte (8), (10) og (18) ses imidlertid, at dette ikke er nogen nødvendig konklusion, og en indsættelse af de eksakte udtryk for ds/dR , db/dR og dv'/dR ændrer ikke dette (jvf. Tyler, 1973, pp.333-334). D.v.s. omfordeling, så en mere lige indkomstfordeling etableres, vil under de angivne antagelser mindske vækstraten på grund af opsparingseffekten; men dette fald modvirkes af den positive virkning fra ændringerne i importsammensætningen og det marginale kapital-output forhold. Hvilken af de to modsat rettede effekter, der er størst, vil afhænge af de indgående parametre, og der kan ifølge Tyler ikke siges noget generelt

⁹Eksogenitetsantagelserne er klart urealistiske, da både X og F er afhængige af indkomstfordelingen, som ændres i det følgende. Imidlertid er dette problem ifølge Tyler (1973, p.330) uden betydning, da modellen uden vanskeligheder kan udvides.

herom. Han konkluderer (p.333): "Suffice it to say that the importance of savings alone is overstressed."

Tylers model er blevet kritiseret dels for antagelsen om faste faktorkoefficienter dels for de i fodnoterne 6, 7 og 8 gjorte antagelser om størrelsen på indgående parametre. Mulighederne for teknisk at substituere mellem arbejdskraft og kapital diskutes nærmere i afsnit 5.3.1; men der kan her være grund til at understrege, at modellens konklusioner også holder indenfor neoklassisk teori forudsat konstant skalaafkast og konstante faktor- og produktpriser. Manglende prisfleksibilitet er karakteristisk for u-landene, og påpegningen af, at faktorpriserne er "forvredne," gentages ofte (se f.eks. Healey, 1972, pp.772-776, men også kapitel 5 i denne opgave). Om parametrenes størrelse kan det konstateres, at der er gjort forskellige forsøg på at estimere disse; men ingen entydige konklusioner kan drages (se Cline, 1975, pp.378-385, for en oversigt). Baggrunden for de uklare konklusioner er for opspændingseffektens vedkommende allerede omtalt i det foregående afsnit. Desuden gælder, at importeffekten er af mindre betydning, hvis hovedparten af luksusgoderne produceres i indlandet. Fortegnet i (18) kan endog skifte, hvis der efter omfordeling må importeres flere fødevarer. I relation til faktorintensiteterne må det dels konstateres, at der er store begrebsmæssige problemer (jvf. afsnit 5.3.2), dels at det ikke er sikkert, at nødvendighedsvarerne er mere arbejdsintensive end luksusgoderne, da disse også omfatter f.eks. tjenesteydelses.

Udover disse problemer skal det nævnes, at Tyler ikke tager hensyn til eventuelle stordriftsfordele. Hvis der er større stordriftsfordele ved produktionen af nødvendighedsvarer end ved luksusgoderne, vil en indkomstudligning føre til øget vækst gennem en bedre udnyttelse af de tilstedeværende produktionsfaktorer. Der hersker imidlertid også stor uenighed om størrelsen på denne effekt, og der er ingen klare empiriske konklusioner (jvf. Cline, 1975, p.375).

Tylers model er således ikke acceptabel uden videre; men alligevel må den tiltrække sig interesse i diskussionen af sammenhængen mellem vækst og fordeling. Det påvises nemlig, at efterspørgselens sammensætning spiller en potentiel vigtig rolle. Det er utilfredsstillende, at konklusionen er så uklar; men på den anden side er modellen en vigtig understregning af,

at hypotesen om konflikt mellem vækst og fordeling ikke nødvendigvis er holdbar. Dette skyldes, at der hverken er nogen empirisk eller teoretisk basis for at konkludere, hvilken samlet effekt de nævnte faktorer vil have.¹⁰

3.4.5 Indkomstulighed, Incitamenter og Produktivitet

Nødvendigheden af indkomstulighed begrundes som nævnt i afsnit 3.4.2 ofte med opsparsingsargumentet. En anden ofte fremført begrundelse, som rækker ind over diskussionen i de foregående afsnit, kan betegnes incitaments- eller allokeringsargumentet. Essensen i dette er, at indkomstforskelle er nødvendige, for "... if people are not allowed to enjoy the income they could obtain by their decisions, their decisions will in turn be affected, and the efficiency of the system will be impaired" (Johnson i Meier, 1975, p.790). Dette argument er velkendt, og bygger på den neoklassiske fuldkommen konkurrence model. Indkomst- eller prisforskelle afspejler udbud og efterspørgsel, og de sikrer, at produktionsfaktorerne flyttes i overensstemmelse med markedsmekanismen, så ligevægt genoprettes. I denne aflønnes produktionsfaktorerne efter de-

¹⁰Mansfield og Wogart (1975) har ligeledes indenfor rammerne af en strukturalistisk model søgt at belyse konsekvenserne af en indkomstudligning. De når til den konklusion, at udlingen vil øge beskæftigelsen; men effekten på produktionen og vækstraten er de nærmest tilbøjelige til at betragte som negativ. De konkluderer (1975, p.347) om deres model, at den "... does seem to indicate, however, that income redistribution and economic development are, to some extent at least, substitutes, not complementary goals." Mansfields og Wogarts artikel understreger betydningen af størrelsen på kapital-output forholdene ved produktion af henholdsvis luksus- og nødvendighedsgoder, idet dilemmaet opstår, hvis nødvendighedsvarerne har det største kapital-output forhold. I så fald øges økonomiens kapital-output forhold ved udlingen, og væksten mindskes. Mansfields og Wogarts artikel supplerer Tylers gennemgang; men det er et spørgsmål, om de bidrager med noget nyt. Dels inddrager de hverken import- og opsparingseffekten, som Tyler har med, eller eventuelle stordriftsfordele, dels er spørgsmålet om konflikt eller ej stadig et spørgsmål om parametrenes størrelse.

res grænseproduktivitet, og en efficient tilstand er etableret. Selv om markedskræfterne eksisterer og ikke kan ignoreres, opstår alligevel spørgsmålet, om de eksisterende indkomstforskelle kan begrundes med den ovennævnte argumentation. For det første kunne det fremføres, at markedskræfterne på grund af manglende forudseenhed ikke alene determinerer indkomstfordelingen,¹ hvorfor indgreb, der fastlægger denne i overensstemmelse med de politiske ønsker, ikke kan afvises; men desuden forekommer hele begrebsapparatet problematisk, fordi markeds virkemåde og fastlæggelsen af faktorpriserne i u-landene i høj grad er afhængig af historiske, sociale og strukturelle forhold, som på helt afgørende punkter adskiller sig fra markedsmodellen. For nærmere at underbygge dette skal nogle af de væsentligste forskelle, som eksisterer mellem arbejdsindkomsterne, diskuteres. Det er allerede i afsnit 3.4.2 blevet omtalt, at visse indkomstforskelle kan spille en rolle for, at der foretages investeringer.

Som det fremgår af afsnit 3.3.1, er en af de mest iøjnefaldende forskelle i denne sammenhæng forskellen på indkomsterne i den moderne og den traditionelle sektor eller mellem land og by. Indkomsterne i byerne synes at være 2-3 gange større end i andre dele af økonomien (Stewart, 1976, p.128). Det har (jvf. afsnit 3.2) været alment accepteret, at lønningerne i landbruget burde holdes nede for at sikre overførselen af arbejdskraft og fødevarer til byerne, hvor kapitalakkumulationen og væksten skulle finde sted. Desuden er højere lønninger i byerne delvis blevet anset som nødvendige for at tiltrække arbejdskraft; men meget høje lønninger er blevet tillagt en negativ effekt på væksten, da profitterne derved klemmes. Alligevel har lønforskellene udvidet sig trods et stadig stort udbud af arbejdskraft, hvilket især falder i øjnene i lyset af den kraftige migration, som er foregået. Denne kan delvis begrundes med indkomstforskellene, men virker sammen med en lang række andre faktorer. De forskellige faktorer kan opdeles i "push" og "pull" effekter (jvf. Lecaillon og Germidis, 1976, p.29). Push-effekterne er bl.a. manglende muligheder for den enkelte i den traditionelle sektor på grund af den autoritet, som familien,

¹Der henvises til afsnit 2.3 for en mere udbygget argumentation herom.

klanen eller stammen besidder. Det er f.eks. almindeligt, at de unge forfordeles ved uddelingen af jord, og mulighederne for at ændre status og position er begrænsede. Der kan endvidere peges på presset fra den stigende befolkning. Blandt pull-effekterne må selvfølgelig i første række nævnes muligheden for at finde mere tilfredsstillende beskæftigelse og opnå større indkomst; men det skal også understreges, at livet i byerne ofte opfattes som værende mere spændende. D.v.s. det er klart urimeligt at analysere migrationen som overflytning af arbejdskraft i et mere eller mindre perfekt marked. Var dette en relevant beskrivelse, skulle markedet for længst have udignet en del af de nævnte indkomstforskelle.

Stewart (1976, pp.128-129) når til den konklusion, at lønforskellen mellem land og by alligevel har en økonomisk årsag. Hun fremfører, at de høje reallønninger er af afgørende betydning for en efficient udnyttelse af den givne avancerede teknologi og peger på den positive korrelation, der kan konstateres mellem løn pr. mand og produktivitet pr. mand. Det hedder i forlængelse heraf:

Technology is a package designed for particular circumstances: these circumstances include the well-being, physique, educational level and habits of the workers, all of which are closely related to the level of consumption. Consequently, technology imported from advanced countries requires higher wages than the subsistence sector ... what appears to be luxury consumption may in fact be necessary for the efficient training and allocation of labour.

Stewart har klart ret i, at høje lønninger i den moderne sektor har sammenhæng med valget af teknik; men alligevel forekommer det ikke rimeligt at betegne hele forskellen som forklaret alene af økonomiske faktorer. Det er allerede omtalt i afsnit 3.3.2, at der er et stærkt institutionelt pres for at hæve minimumslønningerne i den moderne sektor (jvf. også Baster, 1970, p.53 og Reynolds, 1965, p.28). Dette sammen med den skæve fordeling påvirker teknikvalget, så kausaliteten er, hvilket Stewart også selv understreger, på ingen måde fastlagt. Selv om denne blev postuleret at gå fra teknologi til lønforskelse, opstår spørgsmålet, om den valgte teknologi er optimal set ud fra en vækstmålsætning. Dette er måske nok tilfældet givet de høje lønninger, men kan ikke uden videre accepteres, hvis lønningerne og fordelingen ændres. D.v.s. med den valgte teknik er der visse argumenter for høje lønninger og dermed skæv fordeling;

men det beviser ikke, at der er en uundgåelig konflikt mellem vækst og fordeling. En mere lige indkomstfordeling og et andet teknikvalg kan meget vel resultere i større vækst afhængig af effekten på opsparing og investering, samlet efterspørgsel og dennes sammensætning, arbejdsproduktivitet og innovationstakt.

Med hensyn til lønforskellene i den moderne sektor falder det i øjnene, at der er en relativ lille meget højt-lønnede gruppe i toppen. Her kan specielt nævnes regeringsembedsmænd, offentligt ansatte i al almindelighed og funktionærer i udenlandske virksomheder. Til en vis grad afspejler disse høje lønninger markedskræfterne, da mange af de nævnte er veluddannede og derfor besidder et aktiv. Stewarts teknologiske forklaring er igen delvis relevant; men alligevel er det også her klart, at historiske, sociale og politiske faktorer spiller en stor rolle. Henvisningen til korruption og en stærk politisk magt til den bureaucratiske elite er et eksempel herpå.

Det må altså konkluderes, at en lang række af de indkomstforskelle, som findes, ikke kan forklares alene under henvisning til, at de tjener som nødvendige incitamenter. Naturligvis kan en vis indkomstulighed som understreget af Seers (1969, p.4) være nødvendig af hensyn til behovet for f.eks. "private entrepreneurial talent" og "progressive farmers." Der kan altså i en vis begrænset forstand siges at være en konflikt mellem maksimal produktion, vækst og en mere lige indkomstfordeling;² men dette svarer slet ikke til de reelt eksisterende forskelle. I denne forbindelse skal det i overensstemmelse med f.eks. Myrdal (1976, p.38) endvidere understreges, at netop de fattiges forbrug spiller en stor rolle for deres produktivitet. Ved at øge deres ernærings- og helbredstilstand, boligforhold o.s.v. mindskes kapital-output forholdet, og væksten øges, i-det skillelinien mellem forbrug og investering forsvinder.

3.4.6 Afslutning

Det kan til slut være på sin plads kort at rejse to ikke hidtil omtalte spørgsmål, som er af afgørende betydning;

²Hvorvidt andre end de økonomiske incitamenter potentielt kan overtage disses rolle, er et stort og omfattende spørgsmål, som der ikke skal tages stilling til her. Se iøvrigt Lipset (i Horowitz, 1977) for en diskussion af sammenhængene mellem vækst og indkomstfordeling i en noget bredere ramme end ovenfor.

men om hvilke den eksisterende viden er begrænset. For det første må fordelingens virkning på befolkningsvæksten tages i betragtning. Hvorvidt en kraftig befolkningsvækst er til skade eller gavn afhænger naturligvis i denne forbindelse på det generelle plan af, om økonomien er i stand til at drage fordel af den rigelige mængde arbejdskraft. Det fremføres ofte, at der ikke synes at være nogen statistisk korrelation mellem befolkningsvæksten og vækstraten i BNP pr. capita; men dette kan ikke give anledning til at drage nogen klar konklusion, da den manglende korrelation er et resultat både af befolkningsvækstens indflydelse på vækstraten og det omvendte. Det synes derfor ikke urimeligt, når Cassen (1976, p.808) i sin imponerende oversigtsartikel om befolkning og udvikling konkluderer, at befolkningsvæksten i specielt de fattigste lande kan have en vis negativ virkning på væksten (jvf. også kapitel 4). Hvis fordelingen påvirker befolkningsvæksten, må også denne effekt inddrages i analysen. Det næste spørgsmål, som kan rejses, er, om ulighed af det eksisterende omfang ikke på det længere sigt er i konflikt med fortsat vækst alene af den grund, at dette uundgåeligt vil afstedkomme social uro, revolutioner o.s.v. Her skal ikke forsøges nogen cost-benefit analyse af revolutioner (men se f.eks. Lal, 1976, p.736);¹ men det er åbenbart, at aktuelle og potentielle konflikter på afgørende vis kan nedsætte væksten i u-landene.

På baggrund af afsnit 3.4.1-3.4.6 må det derfor konkluderes, at der ikke findes nogen holdbar teoretisk argumentation for hypotesen om konflikt mellem vækst og fordeling. Konflikten kan være tilstede i en given historisk, institutionel, social og politisk sammenhæng, hvor indkomstforskelle er nødvendige, for at der træffes de samfundsmæssigt optimale beslutninger; men "... it may be postulated that, within certain limits, the pace of economic growth is more or less independent of income distribution" (Lecaillon og Germidis, 1976, p.39).

3.5 Konklusioner

I dette kapitel er en del af teorien om sammenhængen

¹Det kunne f.eks. argumenteres, at revolution er en nødvendig forudsætning for at stimulere og sikre fortsat vækst samt ændre de fattiges vilkår uanset mere kortsigtede virkninger.

melleml vækst og fordeling i u-landene blevet diskuteret i lyset af U-hypotesen, hypotesen om konflikt mellem vækst og fordeling og den absolutte indkomsthypotese.

Det fremgår, at fra en fordelingspolitisk synsvinkel må især udviklingen i den traditionelle sektor og den moderne sektors opsugning af arbejdskraft tiltrække sig opmærksomhed. Den første fordi både absolut fattigdom og ulighed bekæmpes, den sidste fordi det kan argumenteres, at nok øges den relative ulighed målt ved f.eks. Gini-koefficienten i begyndelsen; men fattigdommen bekæmpes.

Vækstforløbet påvirker fordelingen (jvf. afsnit 3.3); men fordelingen påvirker også vækstforløbet og vækstraten (jvf. afsnit 3.4). Uanset om vækst opfattes som et mål eller som et middel til at øge fremtidige generationers forbrug, må også denne del af sammenhængen derfor inddrages. Om en ulige indkomstfordeling har en positiv indflydelse på væksten afhænger af en lang række faktorer, og indkomstens fordeling på socio-økonomiske grupper spiller her en stor rolle. Opsparing og investering kan meget vel blive påvirket i positiv retning ved en mere lige fordeling, hvis ændringen indbefatter lavere indkomster til f.eks. godsejerne. Væksten kan derimod mindske, hvis profitindkomsterne begrænses; men de bagvedliggende antagelser (jvf. afsnit 3.4.2) må understreges. Efterspørgselens sammensætning spiller en stor rolle for vækstraten. Indgreb til fordel for en mere lige fordeling kan medføre øget vækst ved at forskyde efterspørgselen bort fra importerede og kapitalintensive varer samt ved at realisere stordriftsfordele. Alle de her anførte argumenter leder derfor frem til, at en mere lige indkomstfordeling ikke behøver føre til en mindre vækstrate.

Udvidelse af den moderne sektor følger dualmodel-lens hovedkonklusion, og det synes generelt accepteret, at kan denne udvikling fremmes, øges væksten. Imidlertid må Tylers model huskes som en modifikation heraf. Han konkluderer, at den stigende ulighed kan føre til mindsket vækst, såfremt den kombinerede import- og kapital-output effekt opvejer opsparingseffekten. Det kan derfor blive nødvendigt at supplere dette vækstmønster med indgreb i enten indkomstfordelingen eller de relevante parametre. Det andet vækstmønster, der tiltrækker sig opmærksomhed, indebærer udvikling af den tra-

ditionelle sektor.¹ Dette kan imidlertid også i sig selv spille en vigtig rolle for væksten. Det kan for det første fremføres, at fødevareoverskuddet spiller en afgørende rolle for væksten i den samlede økonomi og herunder den moderne sektor. I dag importerer mange u-lande fødevarer og anvender hertil knap udenlandsk valuta, som er en af de afgørende restriktioner på vækstraten. For det andet er den traditionelle sektor en potentiel efterspørger efter den moderne sektors produkter, og også efterspørgselen kan spille en vigtig rolle. Desuden kan det for det tredje nævnes, at mange produkter, som i dag fremstilles med kapitalintensiv teknik i den moderne sektor sikkert udmarket kunne fremstilles i den traditionelle sektor eller i al fald med betydelig større anvendelse af den rigelige arbejdskraft (jvf. kapitel 5). Slutteilig må det for det fjerde understreges, at passende strukturelle ændringer i den traditionelle sektor sammen med indkomstudjævning afgjort vil have mulighed for at øge såvel opsparingen, investeringerne, arbejdskraftens produktivitet som innovationstakten. D.v.s. udvikling af den traditionelle sektor med dertil hørende investeringer kan foruden at bidrage til opnåelse af både større lighed og mindre fattigdom medføre større vækst.

I konklusionerne ovenfor om vækstmønstrenes fordelingsmæssige virkninger og fordelingens betydning for væksten er nødvendige ændringer fra den eksisterende situation antaget at ske eksogent. Dette er naturligvis i høj grad kritisabelt, og mere præcise konklusioner om sammenhængene forudsætter præcisering og diskussion af de økonomisk-politiske instrumenter. Disse kan f.eks. omfatte indgreb i besiddelsen af indkomstgivende aktiver (f.eks. jordreformer), beskatning af indkomster og formuer, indgreb i faktor- og varepriser, offentlige udgifter eller transfereringer og påvirkning af den teknologiske udvikling.² Alle disse midler bør derfor undersøges nøje. Dette kan naturligvis ikke ske indenfor rammerne af denne opgave; men i kapitel 4 indgår en række data med relevans for sådanne undersøgelser. Desuden vil indgreb i faktorpriserne ved hjælp af lønsubsider blive analyseret nærmere i kapitel 5.

¹Det skal dog understreges (jvf. afsnit 3.2.2), at overgangen fra den traditionelle til den moderne sektor er glidende.

²Se Chenery et al. (1974, kapitel 4) eller Cline (1975) for korte oversigter og diskussioner.

4. EMPIRI OM VÆKST OG INDKOMSTFORDELING

4.1 Indledning

Som nævnt i kapitel 2 har det længe været antaget, at fordelene ved et større BNP også ville komme de fattigste dele af befolkningerne til gode enten på kortere eller længere sigt. Denne antagelse om "automatisk nedsivning" er imidlertid kommet under stigende kritik, og der er derfor god grund til, at Ahluwalia (i Chenery et al., 1974, p.3) stiller følgende spørgsmål:¹

What is the extent of relative and absolute poverty in underdeveloped countries and does it vary systematically with the level of development? What evidence is there on the relationship between growth and inequality and how far can this relationship be affected by policy?

Formålet med dette kapitel er at undersøge den eksisterende empiri om disse spørgsmål og dermed dels hypotesen om konflikt mellem vækst og fordeling dels den absolutte indkomsthypotese og U-hypotesen, som alle er formuleret i kapitel 1. Det følger, at U-hypotesen må testes ved at forklare udviklingen i et relativt indkomstfordelingsmål ved hjælp af størrelsen af BNP pr. capita samt eventuelt andre variable til afspejling af udviklingsprocessen. Tilsvarende må den absolutte indkomsthypotese testes med de fattigstes absolutte indkomst som afhængig variabel. Derimod må hypotesen om konflikt mellem vækst og fordeling testes ved at anvende vækstraten i BNP som forklarende variabel.

Det er allerede af f.eks. afsnit 2.5.1 fremgået, at eksisterende data må fortolkes med den største forsigtighed, da pengestørrelser ikke uden videre kan anvendes som indikatorer for realindkomstforskelle på grund af forskellig forbrugssammensætning og behov. Hvis f.eks. priserne udvikler sig til fordel for de fattigste i udviklingsprocessens første faser, vil en øget koncentration i den nominelle indkomstfordeling klart overvurdere den reelle ændring. Tilsvarende hvis prisudviklingen senere går den anden vej. D.v.s. et empirisk kon-

¹Der kan også henvises til Adelman og Morris (1973, p.186), som fremfører: "The fundamental question raised ... is the extent to which benefits of economic growth in underdeveloped countries during the 1950's and 1960's reached those most in need."

stateret U-forløb er måske slet ikke reel.² Det skal desuden fremhæves, at indkomstbegrebet varierer fra undersøgelse til undersøgelse, og at disse ofte er foretaget med andre formål for øje. Urigtige oplysninger på grund af f.eks. frygt for beskatning kan gøre data'ene helt ubrugelige, og der må ideelt set tages hensyn til skatter og transfereringer og ikke markedsført hjemmeproduktion. Endelig kan opgørelserne af indkomst pr. husstand give anledning til systematiske skævheder, hvis husstandsstørrelsen ændres over tiden, og det samme gælder ændringer i aldersstruktur o.s.v. D.v.s. mulighederne for systematiske skævheder i det empiriske materiale i forhold til det, der ønskes målt, er mange; men det skal understreges, at disse forbehold kun skal forstås som en advarsel mod alt for håndfaste fortolkninger. De skal ikke forstås som en kritik af selve det at indsamle data og anvende dem fornuftigt. Dette kan i sig selv give anledning til frugtbare spørgsmål og danne udgangspunkt for overvejelser om de nævnte årsagssammenhænge.

Kapitel 4 er opbygget på den måde, at der først gives en relativ kort gennemgang af eksisterende tidsseriedata, hvorefter der følger to hovedafsnit om tværnitsdata'ene. Grunden til denne todeling er de to hovedkilders forskellige konklusioner og metoder. Begge kilder benytter alle tidligere indsamlede data, og andre undersøgelser (jvf. f.eks. Paukert, 1973, p.112) vil derfor ikke blive omtalt.

4.2 Tidsseriedata

Der findes ikke særlig mange studier, der med udgangspunkt i tidsseriedata belyser sammenhængene mellem vækst, udvikling og fordeling,¹ og i undersøgelserne er tidsperioden

²Se Beckerman (1977, p.674) for en uddybning heraf med direkte relation til datagrundlaget for dette kapitel.

¹Se Cline (1975, pp.377-378), Paukert (1973, pp.101-109) og Rannis (1976, p.9) for referencer, som ikke direkte fremgår af det følgende. Det skal desuden bemærkes, at der med tidsseriedata i relation til u-landene menes oplysninger fra to (eventuelt flere) tidspunkter, men ikke serier i almindelig forstand.

desuden så kort, at U-hypotesen ikke kan testes. Manglen på tidsseriedata er yderst beklagelig, da netop disse data direkte vedrører de dynamiske sammenhænge, som ønskes afklaret.² En god opsummering af den eksisterende eksakte viden er foretaget af Boserup (1975, p.101). Hans oversigtstabell, der er baseret på Chenery et al. (1974), er derfor gengivet i tabel 4.1, idet der dog er tilføjet en kolonne med oplysninger om den årlige befolkningsvækstrate.

Tabel 4.1: Udviklingen i BNP, Indkomstfordeling og Befolning

Land	Periode	Samlet BNP pct.	Årlig vækstrate for		
			Indkomst for laveste 40 pct. af indkomst- modtagerne pct.	Ændring af indkomst- fordeling (a) pct.	Årlig vækst i befolkn. (b) pct.
S. Korea	64-70	9½	9½	—	2,1
Iran	60-68	8	9	+	3,0
Mexico	63-69	7½	6½	÷	3,5
Panama	60-69	8	3	÷÷	3,0
Taiwan	53-61	7	12	++	...
Brasilien	60-70	7	5	÷÷	2,9
Venezuela	62-70	6½	3½	÷÷	3,4
Kolombien	64-70	6	7	+	3,2
El Salvador	61-69	6	5½	÷	...
Philippinerne	61-71	5½	5	÷	3,0
Peru	61-71	5½	3	÷÷	3,1
Sri Lanka	63-70	5	8½	++	2,3
Indien	54-64	4½	4	÷	2,2

NOTE: (a) + = lidt mere lige
++ = meget mere lige
÷ = lidt mere ulige
÷÷ = meget mere ulige
— = uændret

note: (b) Dækker perioden
1963-72.

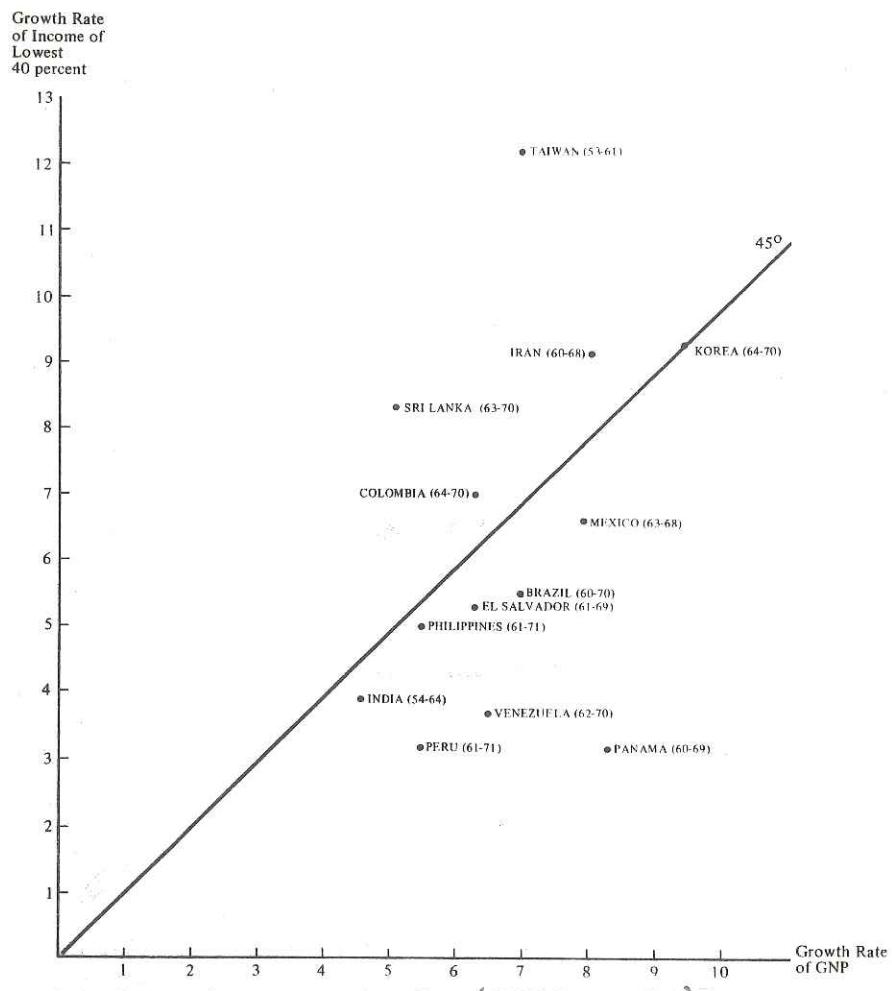
kilder: Boserup (1975, p.101)
United Nations' Demographic Yearbook (1972).

Det fremgår tydeligt, at billedeet er meget spredt, og at der ikke kan drages nogen generel konklusion vedrørende hypotesen om konflikt mellem vækst og fordeling. Otte lande viser øget

²Som det vil fremgå af afsnit 4.5 lider analyser baseret på tværsnitsdata af afgørende metodologiske problemer.

koncentration i indkomstfordelingen; men der er fire eksempler på det modsatte, og et land har uændret indkomstfordeling. Det fremgår desuden af den grafiske illustration i fig. 4.1, at der ingen systematisk sammenhæng er. Samme vækstrate i BNP giver vidt forskellige vækstrater i indkomsten for de fattigste, og det omvendte er også tilfældet.

Fig. 4.1: Vækst og De Fattigste 40%

kilde: Chenery et al. (1974, p.14).

Det skal understreges, at den manglende korrelation mellem vækst og indkomstfordeling kan tolkes, dels som at høj vækst ikke i sig selv skader indkomstfordelingen, dels som at en mere lige indkomstfordeling ikke i sig selv påvirker væksten. D.v.s. fordelingspolitiske overvejelser kan ikke afvises med den begrundelse, at det skader væksten; men omvendt tyder det heller ikke på, at større lighed i sig selv fører til højere vækst, som f.eks. Myrdal fremfører (jvf. afsnit 3.4.5). Det er altså på baggrund af ovenstående ikke rimeligt at tale om

en konflikt mellem vækst og fordeling generelt; men de angivne data kan naturligvis ikke udelukke, at en konflikt kan opstå i specielle tilfælde.

Med hensyn til den absolutte indkomsthypotese fremfører Lal (1976, p.729), at tidsseriedata'ene viser, at der ikke er sket noget absolut indkomstfald for de fattigste. Denne observation er korrekt i den forstand, at væksten i de 40% fattigstes indkomst i alle lande overstiger 3%, hvilket ikke udhules af en større befolkningsvækst undtagen i Peru (jvf. tabel 4.1). Der må dog gøres nogle forudsætninger, som Lal ikke nævner. Befolkningsvæksten må være jævnt fordelt mellem de enkelte indkomstgrupper, og indkomststigningen skal være fordelt ligeligt indenfor den fattigste gruppe. Det er diskutabelt, om dette har været tilfældet, og det kan derfor på tilsvarende måde som ovenfor ikke afvises, at enkelte socio-økonomiske grupper blandt de fattigste har oplevet et absolut indkomstfald.

4.3 Ahluwalias Regressionsanalyser

4.3.1 Generel Baggrund

På baggrund af Verdensbankens databank indeholdende tværnsitdata fra 60 lande (jvf. Ahluwalia 1976b, pp.340-341) har Ahluwalia gennemført forskellige analyser af sammenhængene mellem vækst, udvikling og fordeling. Metoden er den at benytte multipel regressionsanalyse til at estimere sammenhænge mellem relative indkomstandele for forskellige indkomstgrupper og variable, der dels tænkes at afspejle udviklingsprocessen dels menes at påvirke fordelingen. Resultaterne lider under alle de ovenfor nævnte problemer (d.v.s. systematiske skævheder m.v.) og må ikke fortolkes for håndfast. Desuden muliggør regressionsanalysen ikke en klar afsløring af årsagssammenhænge, idet forskellige forklaringer kan give samme resultat. Ahluwalia (1976b, p.338) anfører selv:

The results presented ... should not be viewed as definitive either in defining the prospects facing particular developing countries or in providing unambiguous policy guidelines. They are best viewed as a useful documentation of empirical regularities - the so-called "stylised facts" of cross country experience. More ambitiously, they can also be viewed as providing some clues to the mechanisms through which the development process affects

the degree of inequality. They can be no more than clues precisely because the essential complexity of a dynamic process, and its great variety across countries, cannot be adequately captured in a single equation.

Det kan nævnes, at analysen ikke inddrager forskelle i sociale og politiske faktorer, der spiller en afgørende rolle for indkomstfordelingen. Formuefordelingen (herunder fordelingen af jord) inddrages heller ikke, og det samme gælder relationerne til udlandet.

4.3.2 U-Hypotesen

Det fremgår af tabel 4.2, hvor relative indkomstandele er estimeret som funktion af forskellige transformationer af BNP pr. capita, at U-hypotesen ikke kan forkastes på et 10% signifikansniveau i et tosided test. Den kritiske t-værdi er kun på 1,68, og koeficienterne til log BNP pr. capita og $(\log \text{BNP pr. capita})^2$ har modsatte fortegn.

Tabel 4.2: Vækst og Indkomstfordeling

Dependent variable Income shares of:	Estimated coefficients on explanatory variables ^a						Turning point per capita GNP US\$ (1965-71)	
	Constant	Log per capita GNP	[Log per capita GNP] ²	Socialist Dummy	R ²	F		
(A) Full sample								
(1) Top 20 percent	-57.58 (2.11)	89.95 (4.48)	-17.56 (4.88)	-20.15 (6.83)	0.58	27.9	2.05	364
(2) Middle 40 percent	87.03 (4.81)	-45.59 (3.43)	9.25 (3.88)	8.21 (4.20)	0.47	18.6	2.08	291
(3) Lowest 60 percent	119.4 (5.85)	-73.52 (4.90)	14.06 (5.23)	17.52 (7.95)	0.61	31.4	1.97	412
(4) Lowest 40 percent	70.57 (5.38)	-44.38 (4.61)	8.31 (4.82)	11.95 (8.45)	0.59	29.8	2.04	468
(5) Lowest 20 percent	27.31 (4.93)	-16.97 (3.71)	3.06 (3.74)	5.54 (8.28)	0.54	24.3	1.93	593
(B) Developing countries only								
(1) Top 20 percent	-99.74 (1.56)	123.80 (2.35)	-24.18 (2.26)		0.12	3.6	2.24	363
(2) Middle 40 percent	92.93 (2.12)	-49.13 (1.36)	9.65 (1.32)		0.01	1.4	2.19	351
(3) Lowest 60 percent	171.50 (3.79)	-116.40 (3.12)	22.72 (2.99)		0.22	6.5	2.20	364
(4) Lowest 40 percent	106.80 (3.83)	-74.69 (3.25)	14.53 (3.10)		0.24	7.2	2.20	371
(5) Lowest 20 percent	44.15 (3.43)	-31.33 (2.96)	6.07 (2.81)		0.22	6.3	1.98	381

^at-statistics in parentheses.

^bIn estimating these equations the observations were entered in ascending order of per capita GNP. The Durbin-Watson statistic therefore gives some idea of the pattern of residuals with this ordering. The lack of serial correlation of residuals in the above equations provides some reassurance that the quadratic formulation captures the underlying nonlinearity reasonably well.

Det fremgår imidlertid også, at forklaringsgraden \bar{R}^2 er meget lav, hvilket stemmer med kritikken af BNP som eneste mål for udvikling. Dette er desuden i overensstemmelse med, at inddragelsen af den socialistiske dummy forøger \bar{R}^2 ganske betydeligt. Desuden kan det bemærkes, at når der kun haves udviklinglande i stikprøven, falder korrelationskoefficienten, omend de enkelte variable stadig er signifikante. Det er åbenbart, at den udvikling, der følges i de udviklede lande på et sent stadie ikke bør inddrages. Ved benyttelsen af en stikprøve med såvel udviklede som underudviklede lande skabes derfor en overvurdering af korrelationskoefficienten og dermed af U-forløbets uundgåelighed.

D.v.s. trods visse forbehold kan U-hypotesen ikke afvises. Ahluwalia (1976a, p.129 og 1976b, p.337) antyder, at man på denne baggrund kan opfatte vækstraten som bestemmende for hastigheden, hvormed en økonomi gennemløber den langsigtede U-udvikling. Hermed tages imidlertid stilling til, at denne langsigtede udvikling er uundgåelig, og det er en forhastet konklusion. Der kan ikke af tabel 4.2 udledes noget om de årsagssammenhænge, der bestemmer udviklingen i indkomstfordelingen. D.v.s. før U-forløbet accepteres som uundgåeligt, må det besvares, hvorfor hypotesen holder, og om de bestemmende faktorer kan påvirkes.

Disse spørgsmål kan søges besvaret ved at inddrage flere forklarende variable til afspejling af udviklingsprocessen i regressionsanalysen. Nedenstående tabel 4.3 viser resultaterne af en række sådanne forsøg, og det fremgår klart, at forklaringsgraden \bar{R}^2 øges væsentligt ved inddragelse af andre variable udover log BNP pr. capita og $(\log \text{BNP pr. capita})^2$. Et problem ved fortolkningen af tabel 4.3 er en høj korrelation mellem log BNP pr. capita og de øvrige anførte variable;¹ men det fremgår, at de inddragne variable generelt er signifikante på et 10% signifikansniveau (kritisk t-værdi på 1,68).

¹Jvf. Ahluwalia (1976b, p.314) gælder at korrelationskoefficienten mellem log BNP pr. capita og "share of agriculture in GDP," "share of urban population in total," "literacy rate," "secondary school enrollment," "population growth rate" og "socialist dummy" er henholdsvis $-0,88$; $0,83$; $0,81$; $0,85$; $-0,55$ og $0,12$.

Tabel 4.3: Vækst, Udvikling og Indkomstfordeling

Dependent variable	Estimated coefficients on explanatory variables ^a										R^2	F	D.W. ^b	US\$
	Income shares of:	Constant	Log per capita GNP	[Log per capita GNP] ²	Share of Agriculture in GDP	Urban population in total	Literacy rate	Secondary school enrollment	Population growth rate	Socialist dummy				
(1) Top 20 percent														
	(a)	-8.711 (0.26)	49.620 (2.24)	-7.975 (2.10)	-0.258 (2.15)	-0.090 (1.58)	-0.094 (2.29)	-0.146 (2.63)	3.611 (4.28)	-9.443 (3.27)	0.75	23.4	1.90	1291
	(b)	-1.592 (0.05)	43.580 (1.97)	-7.157 (1.87)	-0.225 (1.87)		-0.107 (2.60)	-0.160 (2.86)	3.48 (4.09)	-9.287 (3.17)	0.75	25.7	1.95	1108
(2) Middle 40 percent														
	(a)	34.27 (1.57)	-5.819 (0.40)	0.977 (0.39)	0.226 (2.86)	0.035 (0.93)	0.045 (1.68)	0.115 (3.14)	-2.448 (4.43)	0.751 (0.40)	0.70	18.0	1.82	
	(b)	30.46 (14.63)			0.172 (4.08)			0.154 (6.49)	-2.51 (5.48)		0.70	45.8	1.88	
(3) Lowest 60 percent														
	(a)	105.3 (4.02)	-57.70 (3.30)	9.212 (3.08)	0.115 (1.22)	0.078 (1.72)	0.080 (2.45)	0.084 (1.91)	-2.50 (3.77)	10.43 (4.59)	0.74	22.47	1.96	1355
	(b)	126.3 (6.38)	-68.470 (4.53)	10.68 (3.88)		0.068 (1.53)	0.076 (2.35)	0.089 (2.03)	-2.425 (3.65)	11.05 (4.96)	0.74	25.2	1.92	1605
(4) Lowest 40 percent														
	(a)	74.500 (4.01)	-43.850 (3.54)	7.009 (3.30)	0.032 (0.48)	0.055 (1.73)	0.049 (2.13)	0.031 (1.0)	-1.161 (2.47)	8.702 (5.40)	0.68	16.48	2.06	1343
	(b)	85.660 (6.59)	-51.440 (5.29)	8.41 (4.96)		0.057 (1.85)	0.056 (2.61)		-1.155 (2.48)	9.184 (5.98)	0.68	22.0	2.04	1144
(5) Lowest 20 percent														
	(a)	35.110 (3.73)	-21.24 (3.38)	3.337 (3.10)	-0.004 (0.12)	0.027 (1.67)	0.021 (1.82)	0.001 (0.08)	-0.333 (1.40)	4.697 (5.75)	0.58	11.37	1.83	1522
	(b)	34.520 (5.31)	-21.00 (4.32)	3.315 (3.91)		0.027 (1.77)	0.022 (2.01)		-0.336 (1.44)	4.685 (6.10)	0.60	15.7	1.83	1454

^at-statistics in parentheses.

^bIn estimating these equations the observations were entered in ascending order of per capita GNP. The Durbin-Watson statistic therefore gives some idea of the pattern of residuals with this ordering. The lack of serial correlation of residuals in the above equations provides some reassurance that the quadratic formulation captures the underlying nonlinearity reasonably well.

kilde: Ahluwalia (1976b, p.316).

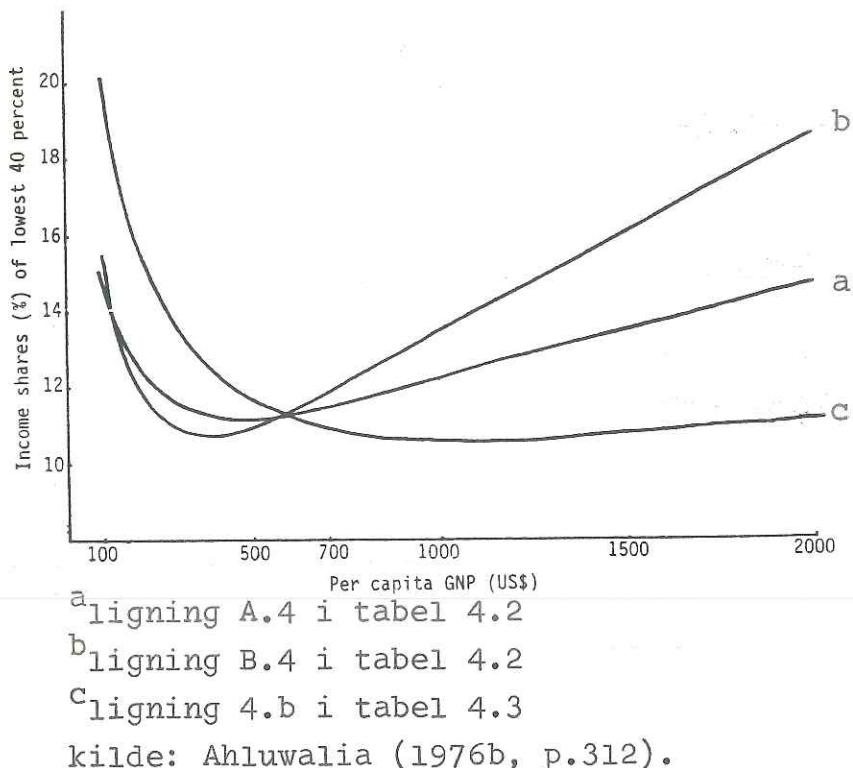
Der er store forskelle på de enkelte variables betydning; men billedet er i store træk følgende (bemærk at ligning a inddrager alle variable, hvorimod ligning b kun inddrager signifikante variable):

- 1) Fald i landbrugets betydning synes at gavne de rigeste 20% på bekostning af mellemgruppen, medens stigning i industriens betydning synes at gavne de fattigste på bekostning af de rigeste. Nettovirkningen for de fattigste er derfor et resultat af to modvirkende faktorer.
- 2) Forbedret uddannelse medfører for begge variables vedkommende en mere lige indkomstfordeling, idet indkomstandelen for de rigeste 20% falder. Derimod fremgår det, at "secondary school enrollment" især gavner mellemgruppen, medens "the literacy rate" har særlig stor betydning for de fattigste grupper.
- 3) Det gælder, at høj befolkningsvækst er systematisk korreleret med høj ulighed.

4) De socialistiske lande udviser alle, alt andet lige, en mere lige indkomstfordeling.

Ved sammenligning af resultaterne i tabel 4.2 og 4.3 ses som nævnt, at forklaringsgraden øges væsentligt ved inddragelse af flere variable; men deres effekt er forskellig ved henholdsvis høje og lave tal for BNP pr. capita. I fig. 4.2 er gengivet udviklingen i indkomstandelen for de 40% fattigste som en funktion af BNP pr. capita. Det ses, at når BNP er eneste forklarende variabel (som i tabel 4.2) iagttages en U-formet udvikling; men når der tages højde for de øvrige variables betydning (som i tabel 4.3), flader kurven ud ved høje BNP pr. capita tal, medens der stadig er tale om et betragteligt fald ved lave tal.

Fig. 4.2: Vækst, Udvikling og Ulighed

Dette kan fortolkes på den måde, at forbedringen i de senere faser forårsages af bedre uddannelse, lavere befolkningsvækst o.s.v. og ikke af selve stigningen i BNP som sådan. Derimod kan faldet i de tidlige faser ikke forklares ved disse variablene. Dette er en interessant assymetri, for det betyder, at der efter en ikke forklaret koncentration i indkomstfordelingen ved lave BNP pr. capita tal kan udpeges policy-variable som

f.eks. bedre uddannelse til forbedring af fordelingen. Der er derimod ikke blevet identificeret instrumenter til at undgå den første del af processen. D.v.s. selv om det antydes, at denne fase ikke kan undgås, kan der ikke tages stilling til rigtigheden heraf alene på baggrund af ovenstående analyse.

4.3.3 Den Absolutte Indkomsthypotese

Spørgsmålet, om der kan konstateres en absolut nedgang i indkomsten for de fattigste i de tidlige stadier af udviklingsprocessen er blevet testet på to måder af Ahluwalia (1976a og b). For det første er der med udgangspunkt i de forventede indkomstandele (beregnet ud fra oplysningerne i tabel 4.3) estimeret en tilnærmet værdi for indkomst pr. capita i den fattigste gruppe ved multiplikation med det faktisk konstaterede BNP pr. capita for hele landet.¹ Tabel 4.4 viser, at denne tilnærmende gennemsnitlige indkomst vokser med BNP pr. capita, hvorfor den absolute indkomsthypotese må afvises på denne baggrund.

Tabel 4.4: De Fattiges Absolutte Indkomst^a

Per capita GNP in US\$	Lowest 60 percent		Lowest 40 percent		Lowest 20 percent	
	Full sample	Developing countries	Full sample	Developing countries	Full sample	Developing countries
75	51.6	45.5	42.0	37.8	32.6	27.7
100	63.2	55.4	50.2	42.0	38.3	31.7
200	103.8	89.0	77.3	63.7	56.3	44.9
300	140.3	118.2	101.2	84.6	70.8	57.5
400	175.2	145.5	124.0	106.4	84.1	71.1
500	209.4	171.8	146.7	129.6	96.8	86.3
600	243.4	197.6	169.6	154.4	109.4	103.1
700	277.4	223.1	193.0	180.7	122.1	121.6
800	311.6	248.5	217.0	209.1	135.0	141.6
900	346.0	273.9	241.6	238.9	148.2	163.3
1000	380.7	299.4	266.9	270.2	161.8	186.5
1500	560.0		403.6		235.7	
3000	1158.9		909.1		519.1	

^aTallene i den første kolonne for hver indkomstgruppe er baseret på indkomstandelene, som forudsigeres af ligning 3b, 4b og 4c fra tabel 4.3. Tallene i den anden kolonne er baseret på indkomstandelene forudsagt af de samme ligninger, men med kun u-landene i stikprøven.

kilde: Ahluwalia (1976b, p.333).

¹I stedet for dette BNP mål skulle gennemsnitlig personlig indkomst naturligvis ideelt set benyttes.

Den absolutte indkomsthypotese er også blevet testet ved at benytte den faktisk observerede gennemsnitlige absolute indkomst som afhængig variabel i en regressionsanalyse som vist i tabel 4.5. Selv om fortegnet til variablen BNP pr. capita er negativt for de fattigste 20 og 40% (d.v.s er i overensstemmelse med den absolute indkomsthypotese), er det ikke signifikant. D.v.s. tværnsnitsdata'ene kan ikke siges at indicere, at de fattiges absolute indkomst generelt set falder med udvikling.

Tabel 4.5: Vækst, Udvikling og De Fattiges Absolute Indkomst

Dependent variable	Estimated coefficients on explanatory variables ^a										F	D.W. ^b
	Logarithms of average absolute income of:	Constant	Log per capita GNP	(Log per capita GNP) ²	Share of agriculture in GDP	Share of urban pop. in total	Literacy rate	Secondary school enrollment	Population growth rate	Socialist dummy		
(1) Lowest 60 percent												
(a) Full sample	0.959 (2.10)	0.070 (0.23)	0.143 (2.75)		0.002 (1.05)	0.001 (1.55)	0.001 (2.60)	0.001 (1.81)	-0.052 (4.47)	0.106 (2.68)	0.98	444.8
(b) Developing countries	0.720 (0.79)	0.252 (0.35)	0.111 (0.79)		0.002 (1.16)	0.001 (0.86)	0.002 (2.32)	0.001 (1.21)	-0.061 (3.80)		0.94	87.8
(2) Lowest 40 percent												
(a) Full sample	1.620 (2.47)	-0.475 (1.09)	0.231 (3.08)		0.001 (0.28)	0.001 (1.32)	0.002 (2.36)	0.001 (1.01)	-0.047 (2.80)	0.189 (3.31)	0.97	214.7
(b) Developing countries	1.828 (1.41)	-0.697 (0.69)	0.289 (1.44)		0.001 (0.50)	0.001 (0.56)	0.002 (2.16)	0.001 (0.49)	-0.055 (2.42)		0.88	41.2
(3) Lowest 20 percent												
(a) Full sample	2.479 (2.31)	-1.183 (1.65)	0.340 (2.77)		-0.001 (0.27)	0.002 (1.11)	0.002 (1.83)	0.001 (0.39)	-0.269 (1.00)	0.32 (3.46)	0.91	75.8
(b) Developing countries	3.216 (1.55)	-1.967 (1.21)	0.534 (1.66)		0.001 (0.20)	0.001 (0.32)	0.003 (1.85)	0.000	-0.036 (0.99)		0.72	15.3

^at-statistics in parentheses.

^bIn estimating these equations the observations were entered in ascending order of per capita GNP.

kilde: Ahluwalia (1976b, p.334).

4.3.4 Hypotesen om Konflikt mellem Vækst og Fordeling

I de to foregående afsnit er U-hypotesen og den absolute indkomsthypotese blevet testet; men som det er fremgået, spiller også hypotesen om konflikt mellem vækst og fordeling en vigtig rolle. Denne hypotese er derfor af Ahluwalia (1976a og b) blevet testet ved at benytte forskellige udtryk for væksten i BNP som forklarende variabel sammen med forskellige kombinationer af de i tabel 4.3 nævnte variable. I alle regresioner var BNP væksten insignifikant. D.v.s. der fås den samme konklusion som fra tidsseriedata'ene, at det ikke kan udelukkes,

at vækst og indkomstfordeling kan være i konflikt i specielle tilfælde. Imidlertid kan dette i bekræftende fald ikke forklares med henvisning til en uundgåelig generel konflikt, men må søges belyst gennem systematiske undersøgelser af det pågældende lands vækstforløb, system og omgivelser.

4.3.5 Afslutning

Adelman og Morris (1973, p.220) gengiver i deres appendiks C ("A Digression on Regression") resultaterne af en række regressionsanalyser baseret på tværnitsdata. Data'ene synes stort set at være de samme som Verdensbankens, og der nås de samme konklusioner i relation til U-hypotesen og spørgsmålet om en eventuel konflikt mellem vækst og fordeling som ovenfor. Derimod mener Adelman og Morris at kunne konkludere, at det absolutte indkomstniveau for de fattige vil falde i starten af en udviklingsproces. Modsætningen til Ahlualias resultat er dog kun tilsyneladende, for Adelman og Morris (1973, p.225) understreger, at deres fortolkning hviler på "external information." De finder, som det vil fremgå af næste afsnit, denne eksterne information helt afgørende, og de afviser iøvrigt regressionsanalysen som uhensigtsmæssig. Adelman og Morris mener, at de mange statistiske og data- samt begrebsmæssige problemer er for store til at tillade den meningsfulde testning, som regressionsanalysen lægger op til. De nævner, at regressionsanalysen er afhængig af måske misvisende enkelbservationer, og målingen er kardinal med deraf følgende krav til datapræcision. I modsætning hertil, fremføres det, er deres egen metode baseret på et simplere statistisk grundlag, og den skal kun benyttes til at formulere empirisk velfunderede hypoteser til fremtidig testning.

Det må naturligvis blive et skøn, om man fuldstændig vil forkaste regressionsanalysen, som Adelman og Morris gør det; men det forekommer mere frugtbart at betragte den som en del af et første, meget forsigtigt skridt, hvor alle problemer ihukommes, så resultaterne ikke tillægges for stor vægt (jvf. såvel afsnit 4.1 som 4.5). Det er et spørgsmål, om regressionsanalysen ikke også kan anvendes i hypoteseformuleringsprocessen, der i modsætning til lærebogsfremstillingen er en iterativ proces, hvilket Adelman og Morris rigtigt understreger. Fuldstæn-

dig forkastelse er straks en alvorligere sag, idet man måske afskærer sig fra værdifuld information. Desuden forudsætter fuldstændig forkastelse af regressionsanalyserne, at der findes et brugbart og bedre alternativ. Adelmans og Morris' eget forslag skal behandles i det følgende.

4.4 Adelmans og Morris' Metode og Resultater

4.4.1 Generel Baggrund

Det er flere gange blevet påpeget, at en mængde faktorer påvirker udviklingsprocessen og indkomstfordelingen. Adelman og Morris (1973) har med dette som udgangspunkt forsøgt at konstruere en lang række kvalitative sociale, politiske og økonomiske mål, som afspejler udviklingen og bestemmer dels indkomstfordelingen dels den politiske aktivitet. Dette sammen med ønsket om at belyse, hvilke faktorer der spiller en afgørende rolle for de to nævnte afhængige variable, har været ledende ved deres begrebsafgrænsning og valget af statistisk metode. Det må nævnes, at Adelman og Morris indledningsvis gør meget ud af at understrege, at de ønsker deres "konklusioner" opfattet som hypoteser, der kun udgør et udgangspunkt for senere analyser og policy-konklusioner. Dette forhindrer dem dog ikke i at formulere deres opfattelse meget klart senere i bogen. Det siges f.eks. (pp.186-196): "In short, our analysis supports the Marxian view that economic structure, not level of income or rate of economic growth, is the basic determinant of patterns of income distribution," "...an even more disturbing implication of our findings is that development is accompanied by an absolute as well as a relative decline in average income of the poor," og "...in general, the policy implications of our results are depressing."

Som nævnt belyser Adelman og Morris såvel følgerne for den politiske aktivitet som fordelingen af gevinsterne ved udvikling. Det er det sidste, der skal behandles her; men det kan med Adelman og Morris (1973, p.139) fremhæves, at "...increases in political participation are by no means automatic consequences of socioeconomic development in underdeveloped countries."

Definitionen af de 48 forskellige forklarende variable,¹ som er gengivet i tabel 4.6 har fundet sted gennem en succesiv tilpasning mellem teoretiske begreber og den empiriske virkelighed, og der har naturligvis været problemer med den begrebsmæssige afgrænsning. Problemer med datamangel, statistisk kvalitet o.s.v. gør sig også gældende her; men herudover må det understreges, at de uafhængige variable måles ordinalt uden undtagelse.² De kan derfor kun være grove tilnærmelser til de faktiske forhold, der ønskes målt.

Tabel 4.6: Politiske og Socio-Økonomiske Indikatorer

<i>Sociocultural Indicators</i>	
Size of the traditional agricultural sector	Extent of leadership commitment to economic development
Extent of dualism	Extent of direct government economic activity
Extent of urbanization	Length of colonial experience
Importance of the indigenous middle class	Type of colonial experience
Extent of social mobility	Recency of self-government
Extent of literacy	Extent of political stability
Extent of mass communication	
Degree of cultural and ethnic homogeneity	
Degree of social tension	
Crude fertility rate	
Degree of modernization of outlook	
Predominant type of religion	
Level of socioeconomic development	
<i>Political Indicators</i>	
Degree of national integration and sense of national unity	
Degree of centralization of political power	
Extent of political participation	
Degree of freedom of political opposition and the press	
Degree of competitiveness of political parties	
Predominant basis of the political party system	
Strength of the labor movement	
Political strength of the traditional elite	
Political strength of the military	
Political and social influence of religious organization	
Degree of administrative efficiency	
<i>Economic Indicators</i>	
Per capita GNP in 1961	
Growth rate of real per capita GNP, 1950/51-1963/64	
Abundance of natural resources	
Gross investment rate	
Modernization of industry	
Industrialization, 1950-63	
Character of agricultural organization	
Modernization of techniques in agriculture	
Improvement in agricultural productivity, 1950-63	
Adequacy of physical overhead capital	
Effectiveness of the tax system	
Improvement in the tax system, 1950-63	
Effectiveness of financial institutions	
Improvement in financial institutions, 1950-63	
Improvement in human resources	
Structure of foreign trade	
Rate of population growth	
Country size and orientation of development strategy	

kilde: Adelman og Morris (1973, pp.15-16).

Om manglende variable skal det bemærkes, at familiestørrelse og andre karakteristika som aldersfordeling har måttet udelades af datamæssige grunde trods den store betydning for ind-

¹Heraf benyttes dog kun 35 ved indkomstfordelingsdiskussionen (jvf. Adelman og Morris, 1973, pp.153-154).

²Det vil føre for vidt at redegøre for den nærmere ordinale ordning af de uafhængige variable og den datamæssige baggrund; men de gennemgås en efter en af Adelman og Morris (1973, pp. 16-106). Deres indkomstfordelingsdata stammer fra 43 lande, og er gengivet i deres bog p.152.

komstfordelingen. Desuden kan det nævnes, at vigtige motiverende faktorer som f.eks. graden af social accept af økonomisk aktivitet har måttet udelades, da de ikke har kunnet gives et konkret indhold, som kunne danne udgangspunkt for en klassifikation. Desuden findes intet mål for formuefordelingen og den relative knaphed på arbejdskraft og kapital.

Adelman og Morris har valgt en variant af variansanalysen som statistisk metode. Den består kort gengivet i, at der blandt variablene i tabel 4.6 vælges den, som bedst deler en række lande med tilhørende variationer i indkomstandelene for f.eks. de 60% fattigste op i to undergrupper, hvor den ene har høje indkomstandele og den anden lave andele. Bedst-kriteriet er, at summen af undergruppevarianserne for indkomstandelene er så lav som mulig. D.v.s. en variabel er bedre til at differentiere jo længere væk fra gennemsnittet af indkomstandelene i totalgruppen de to undergruppegennemsnit ligger, for variablen "forklarer" i så fald en større del af den samlede varians. De bedste spredningsvariable findes succesivt, sålænge antallet af observationer i en gruppe er større end 10, der forklares mindst 10% af den samlede varians, og der desuden er statistisk signifikans ved et almindeligt F-test (d.v.s. den forklarede varians er tilstrækkelig stor i forhold til den uforklarede varians med det givne observationsantal). Der arbejdes med tre indkomstgrupper: de 60% fattigste, de mellemste 20% og de rigeste 5%. D.v.s. det ønskes belyst, hvilke variable der er bedst til at sprede landene i homogene grupper, når der benyttes observationer af henholdsvis de 60% fattigstes, de mellemste 20%'s og de rigeste 5%'s indkomstandele.

4.4.2 Resultater

Resultaterne af Adelmans og Morris' undersøgelser vedrørende de tre indkomstgrupper kan udledes af deres fig. 1, 2 og 3. Det fremgår, at de fattigste 60% af befolkningen i gennemsnit får 26% af indkomsterne, og at særlig gode spredningsvariable er graden af dualisme, udviklingspotentialet (d.v.s. graden af social og økonomisk modernisering) og uddannelsesvariablen. Særlig store andele får gruppen enten i meget underudviklede lande eller i lande, der er højt udviklet og har

satset på uddannelse. Særlig små andele forekommer, når en udviklingsproces er sat igang af en speciel elite, som modtager størstedelen af fordelene ved udviklingen. De 5% rigeste modtager i gennemsnit 30% af indkomsterne, og der lægges specielt mærke til tilstedevarelsen af råstoffer, størrelsen af middelklassen og offentlig økonomisk aktivitet som forklarende variable. D.v.s. en særlig rig overklasse fås, når den offentlige aktivitet er ringe, og de eksisterende råstoffer udnyttes til fordel for de rige i et koncentreret vækstforløb. Middelklassen modtager i gennemsnit 12% af den totale indkomst. Graden af socio-økonomisk dualisme, institutionelle forhold i landbrugssektoren, strukturen i handelsmønsteret og den socio-økonomiske udvikling er forklaringsvariable, der falder i øjnene. To typer udvikling synes at gavne middelklassen. Den første bygger på varieret eksportsammensætning med vægt på forarbejdede varer. Regeringen er aktiv, og finansielle institutioner udvikles. Den anden type er baseret på tilstedevarelsen af naturressourcer, politisk bevidsthed, socio-økonomisk udvikling og investering i uddannelse m.v.

En sammenfatning af de vigtigste variable fundet ved den ovenfor beskrevne metode er gengivet i tabel 4.7. Der er anført ikke blot det antal gange, en given variabel er den bedste spredningsvariabel; men også det antal gange variablen er statistisk signifikant ved F-testet.

Tabel 4.7: Signifikante Spredningsvariable

Variable	Frequency of signifi- cance	Frequency of appearance as primary variable
Rate of improvement in human resources	4	1
Direct government economic activity	4	2
Socioeconomic dualism	3	2
Potential for economic development	3	2
Per capita GNP	3	1
Strength of labor movement	3	0
Abundance of natural resources	2	1
Factor scores of level of socioeconomic development	2	1
Structure of foreign trade	2	1
Importance of indigenous middle class	2	1
Character of agricultural organization	2	1
Political participation	2	0
Political strength of traditional elite	2	0
Level of modernization of industry	2	0
Literacy	1	0
Degree of cultural and ethnic homogeneity	1	0
Leadership commitment to economic development	1	0
Effectiveness of financial institutions	1	0
Urbanization	1	0

kilde: Adelman og Morris (1973, p.184).

Det ses, at følgende variable er de mest fremtrædende: forbedringer i uddannelsesniveauet, offentlig økonomisk aktivitet, socio-økonomisk dualisme, potentiale for økonomisk udvikling, BNP pr. capita, arbejderbevægelsens styrke og rigeligheden af naturressourcer. Der er ikke i tabellen skelnet mellem, om en variabel er en god spredningsvariabel i den rigeste, mellemste eller fattigste gruppe; men spredningsvariablene i de tre grupper er naturligvis forskellige. Dette skyldes, at det er forskellige faktorer, der betinger, at f.eks. de rige er særlig rige eller de fattige særlig fattige, hvilket da også fremgår både af opsummeringen af resultaterne ovenfor og det følgende afsnit 4.4.3.

4.4.3 Fortolkning og De Tre Hypoteser

Adelman og Morris fortolker de ovenfor anførte resultater på den måde, at de postulerer årsagssammenhænge og et typisk udviklingsforløb, hvorfra de enkelte landes erfaringer naturligvis kan afvige. Den statistiske metode kan ikke i sig selv differentiere mellem mulige årsagssammenhænge og forløb over tiden, og som det fremgår, testes signifikansen og dermed udviklingsforløbet på en noget anden måde, end det sker i regressionsanalysen.

I det følgende skal det typiske udviklingsforløb, som Adelman og Morris udleder af deres data, skitseres. Det tænkes påbegyndt gennem ekspansion i en moderne sektor eventuelt baseret på tilstedeværelsen af råstoffer. Indkomstkoncentrationen øges, og dette er særlig udpræget, hvor økonomien er stærkt dualistisk, og der findes meget dominerende grupper. Udviklingen skader relativt set først de rige på et senere stadie. Efterhånden som væksten vider ud, kan den blive til gavn for middelklassen gennem bredt baseret udvikling i den sociale og økonomiske struktur samt investeringer i udannelse og aktiv politisk medvirken fra forskellige grupper. Dette kan understøttes af rigelige naturressourcer. Hvor disse er knappe, kan middelklassen profitere på udviklingen af en eksportsektor, der bygger på forarbejdede varer af forskellig art, en aktiv regering og udvikling af finansielle institutioner m.v. Hvis ingen af disse to strategier følges, skader udviklingen mellemklassen til fordel for de rigeste.

Ovenstående gennemgang er præget af en række mindre præcise formuleringer, men er i nøje overensstemmelse med Adelmans og Morris' fremstilling. Denne er derfor ikke helt tilfredsstillende på dette punkt; men Adelman og Morris konkluderer, at udvikling i en lang periode typisk vil skade de fattigste både relativt og absolut. Den relative forringelse (og dermed accepten af U-hypotesen) er naturlig set i sammenhæng med det omtalte udviklingsforløb; men en yderligere antagelse er nødvendig for at kunne postulere, at den absolutte forringelse finder sted. Denne antagelse består i, at Adelman og Morris (p.180) på baggrund af dataene fra de enkelte lande anslår, at udvikling vil ændre indkomstandelen for de fattigste 60% fra ca. 34% til ca. 20% på relativ kort tid. Faldet kan modvirkes af vækst i BNP; men Adelman og Morris mener, at faldet i indkomstandel sker så hurtigt, at der ligger en absolut forringelse til grund herfor.

Adelman og Morris spekulerer herefter over hvilke faktorer, der bevirket forringelsen for de fattige. De fremfører (p.183):

Inflation, population growth, technological change, the commercialization of the traditional sector, and urbanization all combine to reduce the real income of the poorest ... in very low income countries in the before-takeoff stage of development. Those middle- and upper-income groups benefit that are better able to finance the application of more advanced capital-intensive techniques of production.

Diskussionen gennemføres imidlertid på $1\frac{1}{2}$ side, og det forekommer nærmest at være en opsummering af en række faktorer, der antagelig virker; men det er ingen nødvendig konklusion, at der bliver tale om en absolut forringelse af de fattiges kår (jvf. diskussionen i afsnit 3.3.3).

Med hensyn til spørgsmålet om en eventuel konflikt mellem vækst og fordeling er konklusionen også her, at den ikke kan konstateres empirisk. Vækst i BNP er nemlig ikke signifikant som spredningsvariabel.

Vedrørende policy-konklusionerne kan det anføres, at "... no policy instruments systematically improve the position of the very poor, and only the spread of small-scale commercial agriculture proves helpful to middle-income groups" (Adelman og Morris, 1973, p.194). For et land på et noget højere udviklingsniveau kan der imidlertid peges på uddannelse

og en aktiv offentlig sektor som katalysatorer for en mere lige indkomstfordeling. Forbedringer i skattesystemet og de finansielle institutioner synes ingen positiv effekt at have for de fattigste. Det samme gælder ændringer i teknologi og landbrugsstrukturen. Det sidste forklares med, at jordreformer kun vil virke udjævnende, hvis produktiviteten opretholdes. Det første er derimod til gavn for middelklassen. Tilsvarende synes industrialisering ikke at føre til fordele for de fattigste.

4.4.4 Afslutning

Adelman og Morris forkaster vækst i BNP som eneste mål for en udviklingsstrategi, og de inddrager en mængde variable og viser deres relevans i relation til bestemmelsen af indkomstfordelingen. Deres materiale belyser udviklingsprocessen, og deres statistiske metode er anvendelig; men det forekommer at være et åbent spørgsmål, om den (jvf. afsnit 4.3.5) overflødiggør regressionsanalysen. Begge metoder synes at have deres fordele og ulemper samt klare begrænsninger; men de må vel nærmest opfattes som gensidigt supplerende og ikke som alternativer.

U-hypotesen påvises at holde i det historiske materiale med de anførte fortolkningsproblemer og forbehold for systematiske fejl; men argumentationen for en absolut forringelse af de fattiges kår holder kun under meget strenge forudsætninger. Konklusionen bygger som nævnt for det første på et antaget forløb over tiden, som ikke behøver at holde. Desuden kan den relative forringelse, efterhånden som U-forløbet gennemløbes, forklares ikke blot ved en initial og hurtig absolut forringelse efterfulgt af en langsom forbedring gennem den almindelige vækst i overensstemmelse med Adelman og Morris, men også med, at den relative forringelse finder sted over tiden, fordi andre grupper end de fattigste stilles relativt bedre. Dette forringer imidlertid ikke de fattiges absolutte position. Begge muligheder er til stede, men regressionsanalyserne samt til en vis grad tidsseriedata'ene støtter den sidste mulighed. Adelman og Morris giver ingen teoretisk forklaring på deres synspunkt. De peger på de i afsnit 4.4.3 nævnte faktorer; men hvorfor netop det angivne resultat og antagne tidsforløb skulle fremkomme er uklart.

D.v.s. at Adelmans og Morris' arbejde på glimrende måde understreger den afgørende rolle institutionelle forhold spiller for indkomstfordelingen; men det fremgår ikke, hvorfor de ikke kan påvirkes til gavn for de fattigste. Det er i denne forbindelse utilfredsstillende, at den "økonomiske teori og historiske viden," som Adelman og Morris benytter sig af, ikke præciseres og sandsynliggøres.

4.5 Konklusioner

Det fremgår, at såvel Ahluwalia som Adelman og Morris når frem til den konklusion, at U-hypotesen synes at holde, medens dette ikke er tilfældet for hypotesen om konflikt mellem vækst og fordeling. Derimod er der ikke enighed om den absolute indkomsthypotese og dermed om det, der kunne betegnes udviklingsprocessens indre karakter. Adelman og Morris mener, at de fattiges absolutte indkomster vil falde, og fremfører, at denne gruppe derfor bliver "udbyttet." De drager endvidere meget pessimistiske policy-konklusioner. Derimod mener Ahluwalia ikke, at de fattige "udbyttes." Udviklingen kommer ikke alle til gode i begyndelsen; men dette forklares med en utilstrækkelig spredning af fordelene på grund af f.eks. en utilfredsstillende forbindelse mellem en moderne og en traditionel sektor. Ahluwalias policy-konklusioner bliver derfor noget mere optimistiske, da der ikke er tale om en fundamental modsætning i udviklingsprocessen; men om at visse trægheder skal bekæmpes.

Det er flere gange blevet fremhævet, at de anvendte statistiske metoder ikke klart kan skelne mellem årsag og virkning; men herudover må der rejses det afgørende metodologiske spørgsmål, om tværnitsdata overhovedet kan anvendes til at give indsigt i den historiske udviklingsproces. Når tværnitsdata anvendes til at drage konklusioner af ovennævnte art, hviler det på tre meget afgørende forudsætninger. For det første antages det, at data'ene ikke i for høj grad er præget af specielle omstændigheder som f.eks. krig, naturkatastrofer m.v. For det andet antages, at de tilgængelige data er repræsentative, og dette er problematisk alene af den grund, at det ikke er normalt, at der er pålidelige data. Endelig forudsætter anvendelsen af tværnitsdata, at den historiske udviklingsproces i en vis udstrækning kan opfattes som en faseudvikling. Forskellen i indkomstfordeling forklares dels ved stokastisk usik-

kerhed dels ved udviklingsgraden; men det er på ingen måde sikkert, at u-landene fremover vil gennemløbe det samme udviklingsforløb som de udviklede lande. Gør de ikke det, er det urimeligt at opfatte data'ene som tilhørende samme stokastiske udfaldsrum. D.v.s. på grund af såvel de mere specielle data-mæssige problemer (jvf. afsnit 4.1) som de ovenfor nævnte metodologiske spørgsmål er det åbenbart, at såvel Adelmans og Morris' analyser og konklusioner må tages med forbehold. Gøres disse, er der uover det allerede nævnte grund til at fremhæve graden af dualisme i økonomien, BNP pr. capita, uddannelsesniveauet, befolkningsvækstraten og den offentlige sektors rolle som vigtige faktorer ved bestemmelsen af udviklingen i fordelingen. Det falder imidlertid i øjnene, at formuefordelingen og relationerne til udlandet enten slet ikke eller kun i ringe grad er inddraget som forklarende variable på grund af data-problemer, og det betyder, at sikre policy-konklusioner ikke kan drages alene udfra det behandlede materiale. Ahluwalia kan pege på det fulgte vækstmønster, uddannelsesvariablen, befolkningsvækstraten m.v.; men mange andre faktorer som jordreformer og international bistand må også analyseres.

Hverken Ahluwalia eller Adelman og Morris har derfor argumenteret tilstrækkeligt for, at U-forløbet er uundgåeligt. Det har måske nok været det almindelige; men er muligheden for en virkningsfuld udviklingsstrategi udelukket? På baggrund af det empiriske materiale kan følgende ikke afvises: "There may be no necessary conflict ..., even in the short term between growth and incomredistribution. The generally observed U-shaped relationship must be viewed as not inevitable in nature, but subject to control by man" (Ranis i Chenery et al., 1974, p.285).

Det kan fremføres, at tidsseriedata kunne begrænse de nævnte problemer, idet de direkte vedrører de dynamiske sammenhænge, som ønskes belyst, og den historiske sammenhæng er specificeret. Sådanne data er imidlertid kun tilgængelige i ringe omfang. Tidsperioden er desuden så kort, at U-hypotesen ikke kan belyses, og de eksisterende data giver ikke anledning til andre end de ovenfor nævnte konklusioner vedrørende hypotesen om konflikt mellem vækst og fordeling og den absolute indkomsthypotese.

Det fremgår derfor, at der er et stort behov for, at både arbejdet med opbygningen af en tilfredsstillende teore-

tisk ramme og forøgelsen af datamaterialet gennem tidsserie-studier af enkelte lande fortsættes. Forskellige årsagssammenhænge må identificeres og specificeres, og der må påpeges midler til opnåelse af ønskede mål enten under givne socio-økonомiske, politiske og nationale samt internationale restriktioner eller som konsekvens af mulige ændringer i disse. Det følgende kapitel 5 har naturligvis ikke så bredt et sigte; men det er som nævnt i kapitel 1 resultatet af et forsøg på dels at belyse nogle centrale sammenhænge, som har en klar betydning for de hidtil behandlede hypoteser, dels at pege på et ret u-traditionelt middel til opnåelse af nogle vigtige målsætninger for udvikling.

5. LØNSUBSIDIER SOM POLICY-INSTRUMENT

5.1 Indledning

Sammenhængen mellem større beskæftigelse i den moderne sektor og fordelingsmålsætningerne blev undersøgt i kapitel 3. Det fremgik, at ved vækst indenfor rammerne af den klassiske dualmodel er øget beskæftigelse i den moderne sektor og mindre absolut fattigdom i overensstemmelse med hinanden. Det samme gælder for øget beskæftigelse og mindre ulighed på langt sigt; men på kort sigt er disse to målsætninger i konflikt med hinanden. Det blev imidlertid også påpeget i kapitel 3, at arbejdskraftopsugningen i den moderne sektor har været skuffende lav i forhold til de opnåede vækstrater. Dette problem fremgår klart af nedenstående tabel 5.1. Det ses, at væksten i beskæftigelsen generelt set kun har været ca. halvt så stor som væksten i industriproduktionen. En sådan udvikling, der også præger lande, hvor der er foregået en hurtig kapitalakkumulation og industrialisering, antyder en stigning i kapitalintensiteten. Dette forekommer højst utilfredsstillende i lyset af den eksisterende rigelighed på arbejdskraft og knaphed på kapital og rejser spørgsmålet, om der er en konflikt mellem produktions- og beskæftigelsesmålsætningerne. Er dette tilfældet, er der en indirekte konflikt mellem produktions- og fordelingsmålsætningerne i den udstrækning, øget beskæftigelse er det eneste politisk acceptable fordelingspolitiske instrument (jvf. afsnit 2.7.2).

Kapitel 5 er med denne baggrund tænkt som et forsøg på, dels at analysere hvorledes indgreb i faktorpriserne påvirker beskæftigelsen, dels at undersøge hvorledes større beskæftigelse vil påvirke den samlede produktion og væksten. Desuden diskutes fastsættelsen af en optimal skyggeløn. Faktorpriserne kan påvirkes på mange måder; men specielt lønsubsiderne skal diskuteres her. En analyse af dette policy-instrument tiltrækker sig som nævnt i kapitel 1 opmærksomhed i forbindelse med konklusionerne i kapitel 2 og 3; men herudover kan der være grund til at pege på det velkendte synspunkt, at faktorpriserne i u-landene ikke afspejler den relative faktorknaphed.¹ Kapitlet

¹Den lange række af forhold, som fordyrer brugen af arbejdskraft og billiggør brugen af kapital skal ikke gentages her; men der henvises til f.eks. Healey (1972), Prest (1971) og Todaro (1971) for en gennemgang heraf.

Tabel 5.1: Væksten i Den Industrielle Beskæftigelse og
Produktion i U-landene 1960-1969

Regions/Countries	(Col. 1) ΔE_M (60-69)	(Col. 2) ΔO_M (60-69)	(Col. 3) E_M/L_T (1970)
<i>E. Africa</i>			
Ethiopia	6.4 (a)	12.8	—
Zambia	10.5 (b)	13.8 (b)	—
<i>W. Africa</i>			
Ghana	6.3 (c)	10.6	8.6
Nigeria	5.7 (d)	14.1	—
<i>Asia</i>			
Korea	13.0 (a)	18.4	13.2
W. Malaysia	8.1 (e)	8.6	8.7
Pakistan	2.6 (d)	12.3	9.5
Philippines	5.3	6.1	11.4
Singapore	17.4 (a)	17.7 (e)	13.9
Thailand	-12.0 (c)	10.7	3.4
<i>Middle East & North Africa</i>			
Algeria	-27.0 (e)	-0.5	6.4
Egypt	0.7 (f)	11.2	12.9
Iran	9.8 (d)	11.2	16.7
Iraq	7.7 (a)	5.2	9.5
Israel	5.1	12.1	23.2
Tunisia	7.8 (a)	4.1	9.5
Turkey	5.2 (b)	14.5	7.1
<i>Latin America</i>			
Brazil	1.1 (g)	6.5	17.8
Chile	4.2 (e)	4.8	23.2
Colombia	3.0	5.9 (b)	12.8
Costa Rica	2.8 (d)	8.9	11.5
Dominican Republic	1.1 (b)	1.7 (b)	8.2
Ecuador	6.0 (a)	11.4	14.0
Panama	11.1	12.9 (b)	7.6

a = 63-69 c = 63-67 e = 66-69 g = 59-69
 b = 60-68 d = 63-68 f = 66-68

ΔE_M , ΔO_M : annual growth rate of manufacturing employment and output during 1960-69 (unless otherwise stated). E_M , manufacturing employment, covers all persons working for the establishment, except working proprietors, active business partners, unpaid family workers and homeworkers. O_M , manufacturing output, gross value added. L_T , is total labour force.

kilde: Mehmet (1976, p.101).

er disponeret på den måde, at der først gennemgås en partiell mikromodel. Denne kritiseres kort i slutningen af afsnit 5.2.1, hvorefter en generel makromodel gennemgås. Problemerne ved de to modeller påpeges i 5.2.3, hvor der også drages nogle konklusioner. Herefter følger dels en uddybning af modelkritikken dels en diskussion af sammenhængene mellem beskæftigelse, produktion og vækst. Fastlæggelsen af den optimale skyggeløn behandles i 5.5, og herefter kommer det konkluderende afsnit 5.6.

Som kritik af ovenstående oplæg kunne det fremføres, at en eventuel konflikt mellem produktion og beskæftigelse i den moderne sektor ikke har så stor kvantitativ betydning. Industrien og mere generelt den moderne sektor spiller i u-landene endnu kun en beskeden rolle for beskæftigelsen i forhold til andre sektorer. Det blev da også fremhævet i kapitel 3, at udviklingen i den traditionelle sektor er meget afgørende set ud fra alle de i kapitel 2 opstillede målsætninger. Når analysen i dette kapitel alligevel koncentreres om den moderne sektor, er det derfor kun for at undersøge, om indgreb her kan bidrage til en mere tilfredsstillende udvikling og ikke for at undervurdere andre sektorers betydning. Desuden kan det påpeges, at på længere sigt vil den moderne sektors relative betydning utvivlsomt stige.

Det skal i denne indledning desuden understreges, at den politiske vilje til at gennemføre en lønsubsidiepolitik antages at være til stede. Analyserne i dette kapitel kan som følge heraf udsættes for samme kritik som en meget stor del af litteraturen om økonomisk politik. Det kan nemlig hævdes, at staten eller regeringen ikke kan ses uafhængigt af det økonomiske system, og at det måske er helt andre målsætninger end de i denne opgave opstillede, der søges realiseret.² D.v.s. den politiske vilje er langtfra altid til stede. Alligevel forekommer det urimeligt at forkaste de følgende analyser totalt. De

²Lall (1976, pp.186-187) fremfører: "Needless to say, an alternative view of state power, as an expression of the economic structure of class relations, throws the whole purpose of welfare economics, as normally understood, totally out of gear.

It erases the line drawn between economics and politics."

Griffin (1974, p.172) udtrykker sig på følgende måde: "Rather than assume that governments attempt to maximize social or national welfare but fail to do so, it might be more fruitful to assume that governments have quite different objectives and generally succeed in achieving them. Rather than criticising governments for failing to attain what they did not set out to attain, or offering advice on how to attain a non-goal, it would be instructive if more time were devoted to analyzing what governments actually do and why."

kan ses som en nødvendig, men absolut ikke tilstrækkelig forudsætning for realisering af en optimal tilstand ud fra de i kapitel 2 opstillede målsætninger, der trods alt fremføres i mange offentlige erklæringer, udviklingsplaner m.v.³

5.2 To Modeller

5.2.1 En Partiel Mikromodel

Peacock og Shaw (1971) har forsøgt at belyse, hvorledes lønsubsidier vil påvirke produktionen og beskæftigelsen.¹ De betragter en profitmaksimerende virksomhed, hvis produktionsforhold beskrives ved en to-faktor Cobb-Douglas produktionsfunktion, som er homogen af første grad. D.v.s.:

$$Y = aL^a K^{(1-a)} \quad (1)$$

hvor Y er produktionen, K er kapital, L er arbejdskraft, a er en skalaparameter, og a og $(1-a)$ angiver de to partielle produktionselasticiteter. Virksomheden køber sine inputs på markeder, hvor der hersker fuldkommen konkurrence. De samlede omkostninger C er givet ved:

$$C = wL + rK \quad (2)$$

hvor w er pengelønnen, og r er markedsrenten. Desuden haves, at den samlede profit Π kan skrives som:

$$\Pi = Y - C \quad (3)$$

³Rothstein (1976, p.603) konkluderer i overensstemmelse med ovenstående: "Where the elites are totally corrupt or inept, there is no possibility that a new approach to development will be seriously considered. As a result, the policies that we have been discussing cannot be treated sensibly apart from a preliminary judgement that a ruling elite exists that is able to understand and make a genuine commitment to a new development strategy - that we have in power a Nyerere not a Pinochet."

¹Fremstillingen her afviger fra Peacocks og Shaws, idet deres gennemgang er ret overfladisk, og de opererer med en ifølge gængse definitioner forkert defineret Lagrangefunktion.

Indsættes (1) og (2) i (3) og differentieres med hensyn til L og K fås af første ordensbetingelserne for profitmaksimering:²

$$\frac{K}{L} = \frac{w}{r} \cdot \frac{(1-\alpha)}{\alpha} \quad (4)$$

$$K = \frac{C(1-\alpha)}{r} \quad (5)$$

$$L = \frac{Ca}{w} \quad (6)$$

Det fremgår af (4), at produktionen bliver mere arbejdsintensiv, hvis w falder, og af (6) ses, at beskæftigelsen kun afhænger af totalomkostningerne, produktionselasticiteten og pengelønnen. D.v.s. beskæftigelsen er uafhængig af r, hvis C er konstant. Peacock og Shaw (1971, pp.412-413) fortsætter: "To pursue this line of argument we invoke the strong assumption that the firm is confronted by a demand curve which implies a marginal revenue curve of unit elasticity." D.v.s. det antages, at totalomsætningen TR kan skrives som:

$$TR = \log Y + J \quad (7)$$

hvor J er en konstant. Dette medfører, at marginalomsætningen MR kan skrives som:

$$MR = M/Y \quad (8)$$

hvor M er en konstant. Da der forudsattes en Cobb-Douglas produktionsfunktion haves, at C er en konstant, selv om faktorpriserne ændres. Dette indses ved at huske, at i optimum gælder:

$$MP_L \cdot MR = w \quad (9)$$

$$MP_K \cdot MR = r \quad (10)$$

hvor MP_L og MP_K er de to faktoreres grænseprodukter. Ved differentiation af (1) fås (jvf. iøvrigt fodnote 2):

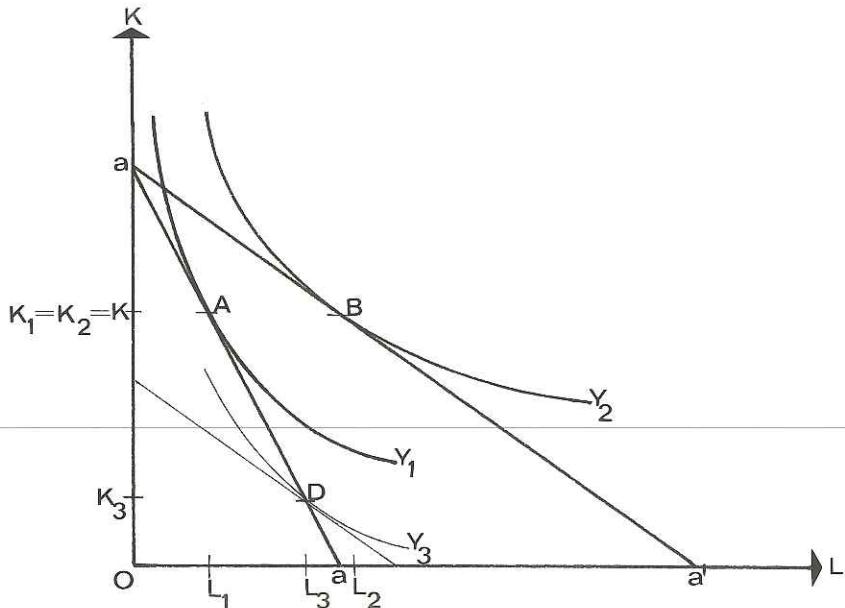
² $\frac{d\Pi}{dL} = \alpha a L^{(\alpha-1)} K^{(1-\alpha)} - w = 0$ og $\frac{d\Pi}{dK} = (1-\alpha) a L^\alpha K^{-\alpha} - r = 0$. Det følger, at $wL = \alpha Y$ og $rK = (1-\alpha)Y$. Ved division fås (4), og ved at benytte (2) fås $Y = C$. D.v.s. $wL = \alpha C$ og $rK = (1-\alpha)C$, som giver (5) og (6).

$$MP_L = \frac{a}{L} \cdot Y \quad (11)$$

$$MP_K = \frac{(1-a)}{K} \cdot Y \quad (12)$$

Ved at sammenholde (2) med (9), (10), (11) og (12) og benytte (8) fås, at $C = M$. D.v.s. for den valgte specifikation af produktionsfunktionen og afsætningsforholdene haves, at hvis staten yder et løntilskud, vil virksomheden, idet C er konstant, ifølge (6) øge sin arbejdsstyrke. Da K er uændret ifølge (5), øges produktionen ifølge (1). D.v.s. et lønsubsidie øger såvel beskæftigelsen som produktionen, idet lønsubsidiet vil ændre w med hele sit beløb, da faktorudbuddet er fuldkommen elastisk. En figurmæssig illustration er givet i fig. 5.1, hvor der beskæftiges $(L_2 - L_1)$ flere på grund af subsidiet, og produktionen stiger fra Y_1 til Y_2 , ved at faktorprisforholdet ændres fra aa' til aa' ', og optimum skifter fra A til B.³

Fig. 5.1: Produktions- og Beskæftigelseseffekten af Et Lønsubsidie

Peacock og Shaw opstiller imidlertid nu det krav, at lønsubsidiet skal være selvfinansierende. D.v.s. det offentlige budget må ikke påvirkes. Dette løser de ved, at virksomhe-

³Ved anvendelse af (5) og (1) ses, at en kapitalskat mindsker både K og Y , og af (4) følger at teknikvalget ændres.

den samtidig med lønsubsidiet må betale en salgsafgift, som ikke påvirker de relative priser. Dette svarer til, at det relevante faktorprisforhold stadig er $\alpha\alpha'$; men at virksomheden netto intet modtager fra det offentlige. D.v.s. ligevægtspunktet bliver D på den oprindelige omkostningskurve, og alt i alt er beskæftigelsen steget med $(L_3 - L_1)$; men produktionen er faldet med $(Y_1 - Y_3)$.⁴ Samtidig frigøres $(K - K_3)$ kapital. Denne mængde bliver dog straks taget i anvendelse ifølge Peacock og Shaw (1971, p.415), idet det er manglende kapital, som forhindrer fuld beskæftigelse. Dette betyder så, at faldet i produktionen modvirkes afhængig af anvendelsen af $(K - K_3)$.

Peacocks og Shaws analyse lider af en række ganske alvorlige problemer. For det første kan der naturligvis peges på, at resultaterne er helt afhængige af de meget specielle antagelser om produktions- og afsætningsforholdene (jvf. Acharya, 1975, Gulati og Krishnan, 1972 og Oyejide, 1972). For det andet forekommer løsningen på finansieringsproblemet arbitrær, idet mulighederne for at lade subsidiet være selvfinansierende ved hjælp af kapitalskatter slet ikke diskutes. En sådan fremgangsmåde er fuldt ud realisabel indenfor modellens rammer. Dette kritikpunkt udelukker dog ikke i sig selv, at analysen kunne være relevant. Det er tværtimod meget påtrængende (jvf. afsnit 5.2.3), at der tages hensyn til, hvilke andre ændringer der måtte blive foretaget som følge af en lønsubsidiering. Som det tredje problem, der her skal betragtes som det afgørende, kan fremføres forudsætningerne om faktorudbuddet. For den enkelte virksomhed er såvel kapital som arbejdskraft i fuldkommen elastisk udbud, da de to inputs købes på fuldkommen konkurrence markeder. Dette gælder imidlertid ikke generelt, og i al fald for kapitalgodernes vedkommende er elasticitetsforudsætningen helt meningsløs i u-landenes makrosammenhæng. D.v.s. forklaringen på den realiserede ændring i det relative faktorprisforhold er ikke acceptabel.

Peacocks og Shaws analyse er således utilfredsstillende af flere grunde; men det er her specielt blevet fremhævet, at de partielle mikroræsonnementer ikke kan overføres uden videre til makroniveauet. Der er med andre ord behov for en generel model af økonomien.

⁴Samme resultat fås ved en kapitalskat, hvor provenuet samtidig tilbagebetales via salgstilskud.

5.2.2 Ahluwalias Makromodel

I klar modsætning til Peacocks og Shaws partielle ligevægtsanalyse tager Ahluwalia (1973) udgangspunkt i en simpel, men generel model af hele økonomien.¹ Der findes to sektorer i økonomien. Den overbefolkede subsistenssektor producerer nødvendighedsvarer til eget forbrug med en ikke nærmere specifiseret teknologi, bortset fra at arbejdskraftens marginalproduktivitet er lig med nul. I den moderne sektor produceres dels nødvendighedsvarer T dels luksusgoder M. Produktionsfunktionerne for de to varer er af den kontinuerte, homogene neoklassiske type med faktorerne kapital K og arbejdskraft L. Det antages, at M er mere kapitalintensiv end T ved ethvert faktorprisforhold. Der sker ingen kapital- eller produkttransaktioner mellem de to sektorer, og subsistenssektorens eneste rolle er derfor at sikre et fuldkommen elastisk udbud af arbejdskraft i den moderne sektor. Kapitalen, der er en "homogeneous, malleable physical commodity," er mobil mellem de to produktioner i den moderne sektor, og der haves en given beholdning på \bar{K} . Faktormarkedene er karakteriseret, dels ved at lønnen er givne målt i nødvendighedsvarer (OW_0 i fig. 5.2), dels ved at der hersker fuldkommen konkurrence i den moderne sektor, så faktorernes aflønning er den samme i industri T og M. Endelig hersker der også fuldkommen konkurrence på varemarkedene.

Under de ovenfor beskrevne antagelser viser Ahluwalia, at der eksisterer en ligevægtsløsning, hvor følgende er bestemt:

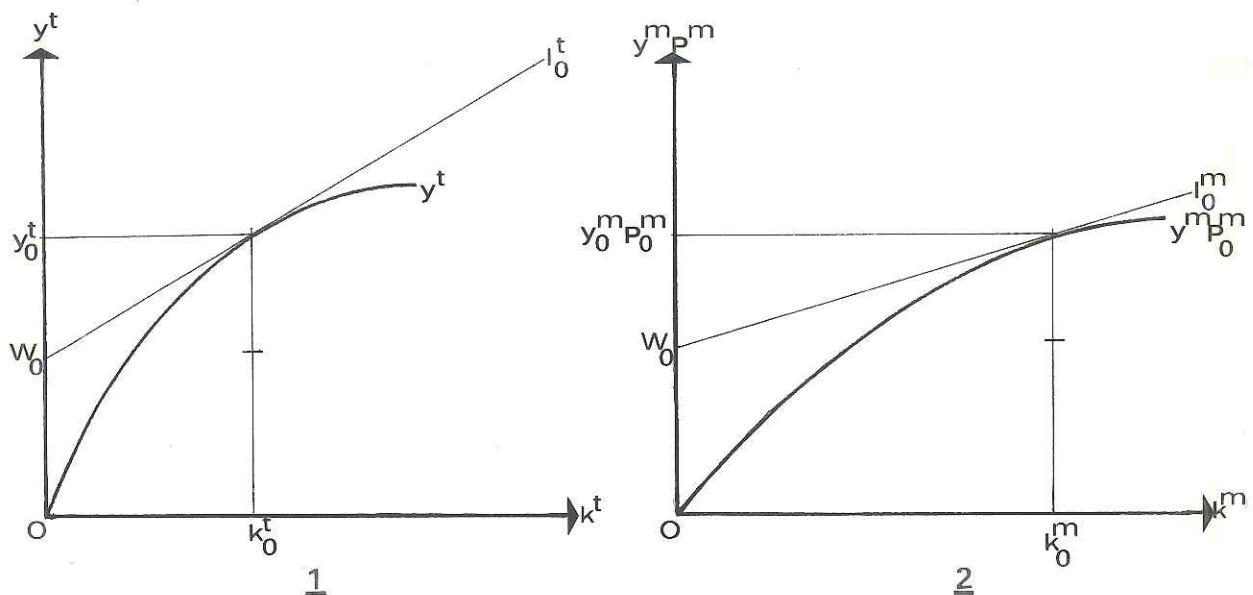
- 1) Teknikvalget i de to industrier T og M.
- 2) Det relative prisforhold mellem T og M (dette betegnes P^M , idet vare T benyttes som numeraire).
- 3) Produktionsmulighedskurven i økonomien.
- 4) Beskæftigelsesniveauet (forudsat produktionssammensætningen er given).

Idet produktionsfunktionerne antages homogene af første grad, kan produktionen pr. mand y udtrykkes som en funktion af kapitalen pr. mand k. Da der antages positivt, men fal-

¹Som det vil fremgå, minder Ahluwalias model meget om den i afsnit 3.2 omtalte klassiske dualmodel.

dende marginaludbytte for kapitalen, kan y^t afbildes som vist i fig. 5.2.1.² Idet produktionen af luksusvarer ønskes målt i nødvendighedsvarer bliver det nødvendigt at multiplicere y^m (den fysiske produktion af luksusvarer pr. mand) med P^m . Produktionen af luksusvarer pr. mand (målt i nødvendighedsvarer) er afbilledt som funktion af k^m i fig. 5.2.2.

Fig. 5.2: Produktion pr. Mand i Industri T og M

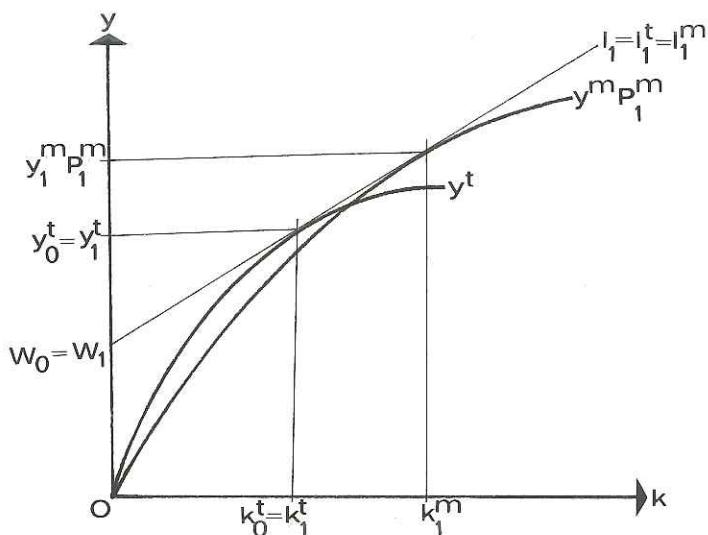

For given realløn OW_0 målt i nødvendighedsvarer vil der blive valgt den teknik, som maksimerer profitraten. Det fremgår, at profitraterne r_0^t og r_0^m er lig med henholdsvis $(y_0^t - OW_0)/k_0^t$ og $(y_0^m P_0^m - OW_0)/k_0^m$. D.v.s. r_0^t er lig hældningen på l_0^t , og r_0^m lig hældningen på l_0^m . I fig. 5.2 er vist en situation, hvor $r_0^m < r_0^t$, idet enhederne på ordinat- og abscisseakser er de samme, og hældningen på l_0^m er mindre end hældningen på l_0^t . En sådan situation kan på grund af konkurrenceforudsætninger ikke være en ligevægtstilstand. Kapital vil flytte fra M til T, og dette vil fortsætte, indtil P^m er steget så meget, at $y_0^m P_0^m$ er forskudt opad til det punkt, hvor de to l 'linier får samme hældning, og profitraterne er lige store. Af fig. 5.3, hvor y^t og $y_0^m P_0^m$ er

²For disse udledninger se f.eks. Rasmussen (1978, kapitel 4). Der benyttes toptegn t og m som henvisning til de to industrier T og M. Fodtegn angiver tidsperioderne. D.v.s. f.eks. er y_0^t = produktion pr. mand i industri T i periode 0.

indtegnet i samme koordinatsystem,³ ses, at i denne situation er teknikvalget i de to sektorer (k_1^t og k_1^m) bestemt, og det fremgår, at P_1^m er den eneste mulige ligevægtspris (jvf. punkt 1 og 2 ovenfor).

Fig. 5.3: En Ligevægtstilstand

Det mangler nu at blive vist, at produktionsmulighedskurven og beskæftigelsen er determineret for given løn OW_1 (jvf. punkt 3 og 4 ovenfor). Den maksimalt mulige produktion i fysiske enheder af henholdsvis T og M er ved de angivne teknikvalg og den totale kapitalmængde \bar{K} bestemt ved:

$$\bar{T}_1 = \frac{\bar{K}}{k_1^t} \cdot y_1^t \quad (1)$$

$$\bar{M}_1 = \frac{\bar{K}}{k_1^m} \cdot \frac{y_1^m P_1^m}{P_1^m} = \frac{\bar{K}}{k_1^m} \cdot y_1^m \quad (2)$$

D.v.s. $\bar{T}_1 / \bar{M}_1 = \frac{k_1^m}{k_1^t} \cdot \frac{y_1^t}{y_1^m}$. Ved en hvilken som helst produktions-sammensætning kan beskæftigelsen i M mindskes med én mand, hvorved der mistes $\Delta M = y_1^m P_1^m / P_1^m = y_1^m$ fysiske enheder af M. Sam-

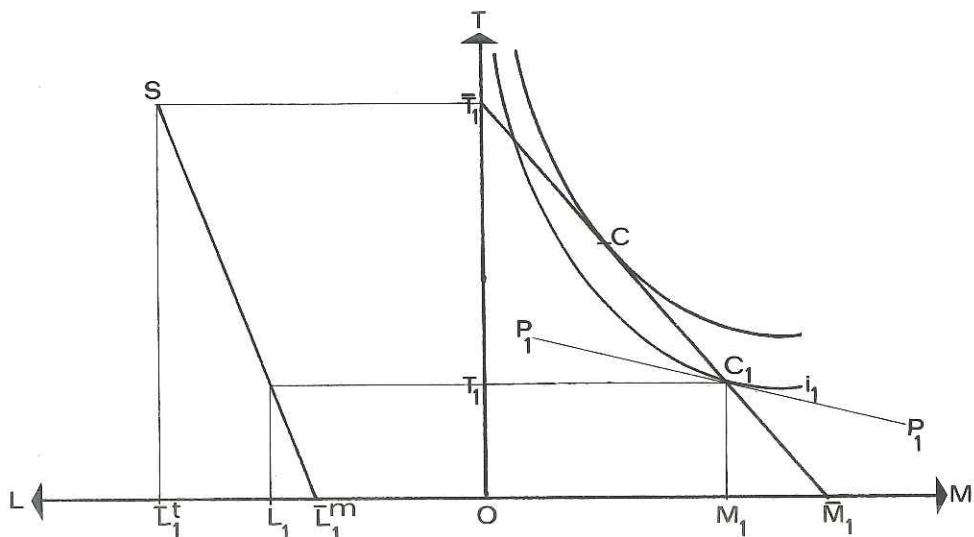
³Det er muligt, fordi det i både fig. 5.2.1 og 5.2.2 gælder, at ordinataksen mäter produktion/mand målt i nødvendighedsvarer, og abscisseaksen mäter kapital/mand.

tidig frigøres k_1^m enheder kapital. I T vil denne mængde kapital muliggøre en beskæftigelsesforøgelse på k_1^m/k_1^t og give en produktionsstigning $\Delta T = \frac{k_1^m}{k_1^t} \cdot y_1^t$. Det ses, at:

$$\frac{\bar{T}_1}{\bar{M}_1} = \left| \frac{\Delta T}{\Delta M} \right| = \frac{k_1^m}{k_1^t} \cdot \frac{y_1^t}{y_1^m} \quad (3)$$

D.v.s. produktionsmulighedskurven er en ret linie med hældningen $\frac{k_1^m}{k_1^t} \cdot \frac{y_1^t}{y_1^m}$.⁴ Dette er afbilledet i fig. 5.4.

Fig. 5.4: Produktionsmulighedskurve og Beskæftigelse

⁴ Bemærk at MRT (det ekstra antal T der kan produceres, hvis M falder med én enhed) netop er lig $\frac{k_1^m}{k_1^t} \cdot \frac{y_1^t}{y_1^m}$. Ifølge de almindelige efficiensbetingelser skulle $MRT = P_1^m$ (det relative prisforhold). Ved anvendelse af reglerne om proportionalitet mellem siderne i retvinklede trekanter kan det (jvf. Ahluwalia, 1973, p.397) imidlertid vises, at MRT her er større end P_1^m . D.v.s. den relative pris på den kapitalintensive vare undervurderes i forhold til dens alternativomkostning målt i den arbejdsintensive vare. Dette er en naturlig følge af, at $OW > 0$, selv om grænseproduktet i subsistenssektoren er nul.

Det ses af fig. 5.4, at også beskæftigelsen determineres ved en given produktionssammensætning $C_1 = (M_1, T_1)$, idet:

$$L_1 = \frac{K_1^T}{k_1^T} + \frac{K_1^M}{k_1^M} \quad (4)$$

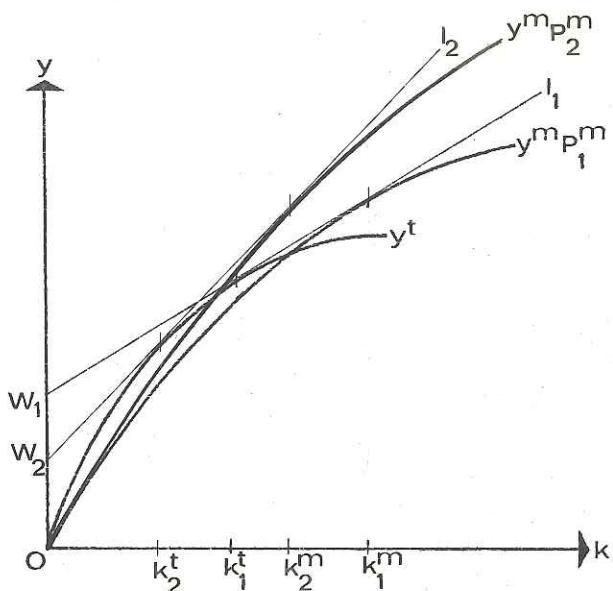
Hvis $K_1^T = \bar{K}$, haves den største beskæftigelse \bar{L}_1^T , medens beskæftigelsen er mindst og lig \bar{L}_1^M , hvis $K_1^M = \bar{K}$. Alle punkter på $\bar{T}_1 \bar{M}_1$ svarer til en situation, hvor der er ligevægt på produktionsiden. Producenterne maksimerer deres profit, og profitraterne i de to industrier T og M er lige store ved den relative pris P_1^M , som her er angivet ved $P_1 P_1$. Imidlertid er det også nødvendigt at overveje bestemmelsen af produktionssammensætningen, og Ahluwalia (1973, p.398) fremfører: "If we could allow ourselves the luxury of using indifference curves, we can show the economy reaching both production and consumption equilibrium." I C_1 haves en sådan ligevægt med indifferenskurven i_1 . Det fremgår, at på grund af den i fodnote 4 omtalte forskel på MRT og P_1^M , er det marginale substitutionsforhold (MRS som er lig P_1^M) ikke lig MRT. D.v.s. et højere velfærdsniveau kan nås ved valg af C, der også giver større beskæftigelse.⁵

Det er hermed vist, at for given OW determineres teknikvalget i de to industrier, den relative pris, produktionsmulighedskurven og for given produktionssammensætning beskæftigelsen. Det skal herefter vises, hvordan et lønsubsidie vil virke. Ahluwalias model kan også benyttes til dels at analysere indgreb i varepriserne dels en skat på anvendelsen af kapital; men dette udelades i det følgende bortset fra de afsluttende bemærkninger. Tre former for indgreb skal undersøges, idet der kan gribes ind overfor begge industrier på én gang eller overfor én industri ad gangen.

⁵Ahluwalia (p.398) påpeger iøvrigt: "The use of indifference curves in this framework is much less justified than usual, since they take no account of employment - an important ingredient in welfare. Furthermore, the distribution of income changes along the production possibilities curve destroying the independence of the demand side from the production side of the picture."

I fig. 5.5 er vist hvorledes et generelt lønsubsidie vil påvirke teknikvalget.

Fig. 5.5: Et Generelt Lønsubsidie og Teknikvalget

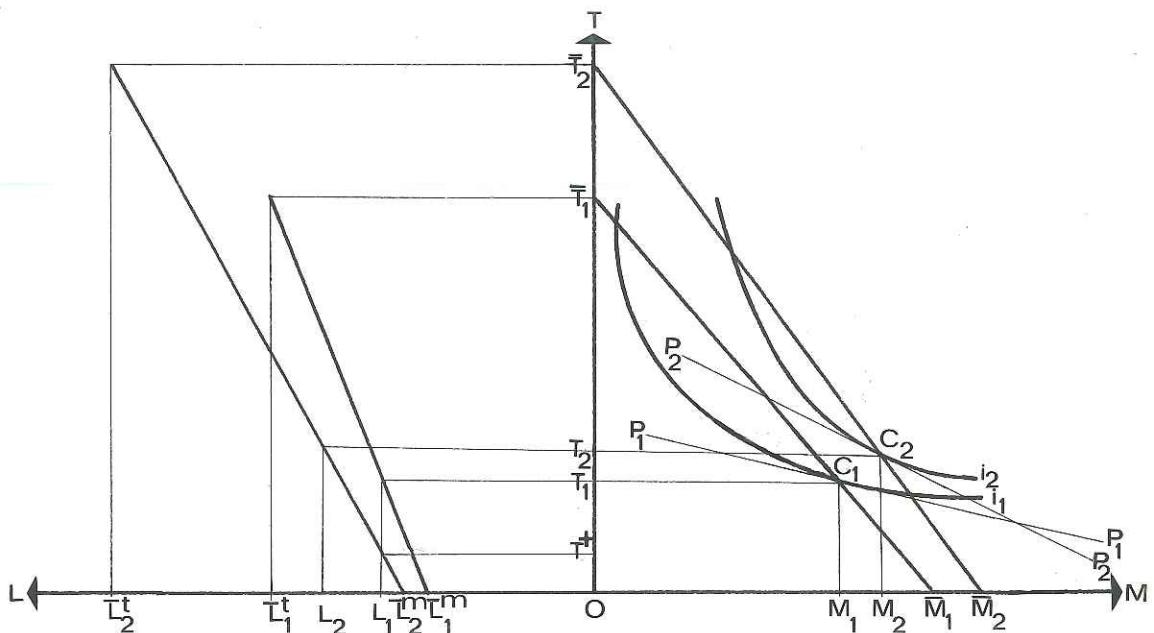
Et lønsubsidie på $w_1 w_2$ vil sænke lønomkostningen pr. mand tilsvarende, da arbejdsudbuddet er fuldkommen elastisk. D.v.s. den nye løn er OW_2 . Ved denne løn er den maksimale profitrate steget fra hældningen på l_1 til hældningen på l_2 og kapitalen pr. mand i nødvendighedsvarerindustrien faldet til k_2^t . Ligevægt i økonomien kræver, at P^m stiger til P_2^m , hvor profitraterne i de to industrier igen er ens. D.v.s. $y^M_{P_1^m}$ forskydes opad til $y^M_{P_2^m}$, og k^m falder til k_2^m . Produktionsteknikkerne er altså blevet mere arbejdsintensive.

Eftersom produktionsteknikken bliver mere arbejdsintensiv i begge industrier uanset produktionssammensætningen, og arbejdskraftens marginalproduktivitet er positiv, følger at produktionsmulighedskurven skifter ud til $\bar{T}_2 \bar{M}_2$. D.v.s. ved en given produktionssammensætning kan der produceres mere af både M og T som vist i fig. 5.6.⁶ Tilsvarende indses, at beskæftigelsesfunktionen rykker udad.

⁶Hældningen bliver som gennemgået i forbindelse med fig. 5.4

$$\text{lig } - \frac{k_2^m}{k_2^t} \cdot \frac{y_2^t}{y_2^m}$$

Fig. 5.6: Et Generelt Lønsubsidie, Produktion og Beskæftigelse

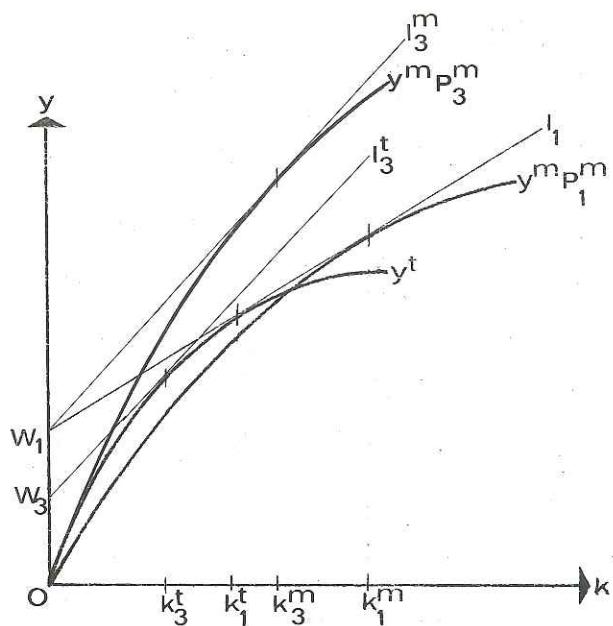

L_2 er mindre end L_1 i det tilfælde, hvor $T_2 < T^+$; men her peger både "priseffekten" på grund af stigende P^m (P_2P_2' er stejlere end P_1P_1') og "indkomsteffekten" på grund af skiftet i produktionsmulighedskurven i retning af, at T øges, så der fås større beskæftigelse. Det ses desuden, at C_2 sammenlignet med C_1 øger produktionen af M ; men dette behøver ikke være tilfældet, da "priseffekten" kan være større end "indkomsteffekten."

Et lønsubsidie i den arbejdsintensive industri giver nøjagtig de samme konklusioner, som det vil fremgå af fig. 5.7. Et lønsubsidie på W_3W_1 i industri T sænker lønomkostningen her tilsvarende, da arbejdsudbuddet er fuldkommen elastisk. D.v.s. den nye løn i T er OW_3 , medens lønnen i M fortsat er OW_1 . Det nye teknikvalg i T bliver k_3^t , og profitraten er angivet ved hældningen på l_3^t . Ligevægt i økonomien kræver, at P^m stiger til P_3^m , hvor profitraterne i de to industrier igen er ens, idet l_3^m og l_3^t da er parallelle. D.v.s. $y^mP_1^m$ forskydes opad til $y^mP_3^m$, og k^m falder til k_3^m . Produktionsteknikkerne er altså blevet mere arbejdsintensive.

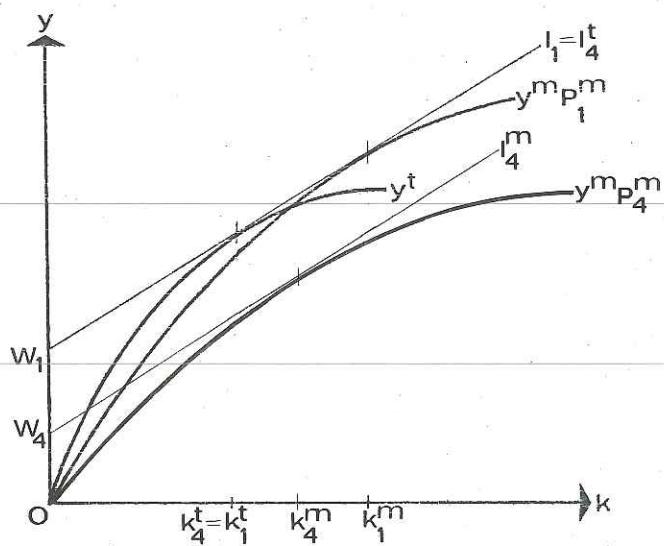
Helt analogt med argumentationen ovenfor indsies, at produktionsmulighedskurven og beskæftigelsesfunktionen rykker udad. "Priseffekt" og "indkomsteffekt" øger produktionen af T , så beskæftigelsen stiger, hvorimod effekten på M afhænger af de to effekters indbyrdes størrelse.

Fig. 5.7: Et Lønsubsidie i Den Arbejdsintensive Industri

Et lønsubsidie i den kapitalintensive industri giver derimod, som det vil fremgå af fig. 5.8, ingen entydig konklusion om produktionen og beskæftigelsen.

Fig. 5.8: Et Lønsubsidie i Den Kapitalintensive Industri

Et lønsubsidie på $W_4 W_1$ i industri M sænker lønomkostningen her tilsvarende, da arbejdsudbuddet er fuldkommen elastisk. D.v.s. den nye løn i M er OW_4 , medens lønnen i T fortsat er OW_1 . Ved de gamle priser P_1^m falder k_1^m , og profitraten i M bliver større end i T. Dette indses ved at tegne tangenten til $y^m P_1^m$ fra W_4 . For at udligne den opståede forskel i profitraterne må P^m falde. I den endelige ligevægt vil $k_4^m < k_1^m$. Dette indses ved, at P^m netop skal falde så meget, at profitraten i de to industrier er ens. D.v.s. hældningen på $y^m P_1^m$ og på $y^m P_4^m$ skal være ens for de optimale teknikvalg. Heraf følger, at:

$$\frac{\delta y^m P^m}{\delta k^m} = \frac{\delta y^m}{\delta k^m} \cdot P^m = \text{konstant} \quad (5)$$

Da P^m falder fra P_1^m til P_4^m , må $\frac{\delta y^m}{\delta k^m}$ stige; men i så fald må k^m falde, for $\frac{\delta^2 y^m}{\delta^2 k^m} < 0$ ifølge antagelserne om produktionsfunktionsernes udseende. Produktionsteknikken bliver altså mere arbejdsintensiv i M, og er uændret i T.

Følgerne heraf for produktionsmulighedskurve og beskæftigelsesfunktion bliver en drejning udad omkring \bar{T}_1 og S i fig. 5.4, da \bar{M}_1 og \bar{L}_1^m øges. Dette trækker, alt andet lige, i retning af større beskæftigelse og produktion af begge varer; men da P^m faldt, vil efterspørgselen forskydes mod den kapitalintensive vare M. Den endelige ligevægt behøver derfor ikke udvise større produktion af T og øget beskæftigelse.

D.v.s. både det generelle og de partielle lønsubsidier giver for given produktionssammensætning større produktion. Derimod giver kun det generelle subsidie og subsidiet i T mulighed for at konkludere, at beskæftigelsen vil stige. Et subsidie i M kan mindske den samlede beskæftigelse. Ved be-skattning af kapitalanvendelsen fås andre konklusioner. Det gælder specielt, at en generel kapitalskat overhovedet ikke påvirker teknikvalg, produktion og beskæftigelse (jf. Ahluwalia, 1973, pp.401-402). Baggrunden for forskellen fra det generelle lønsubsidie ligger i udbudsantagelserne. Arbejdsudbuddet er fuldkommen elastisk, og et subsidie forskyder derfor udbudskurven tilsvarende. Kapitaludbuddet er derimod fuldkommen uelastisk, og en kapitalskat hviler derfor udelukkende på profitten. Analogien til Ricardos jordrentediskussion er åbenbar,

og produktionsligheden påvirkes ikke, da det teknikvalg, som maksimerer profitten før beskatning, også maksimerer profitten efter beskatning.

5.2.3 Problemer og Konklusioner

I de foregående afsnit er to forsøg på at opstille en analytisk ramme til vurdering af lønsubsidier i den moderne sektor blevet gennemgået. Det fremgår, at lønsubsidier kan øge beskæftigelsen; men i Peacocks og Shaws model opstår en konflikt med størst mulig produktion på grund af selvfinansieringskravet og løsningen herpå. I Ahlualias model findes ingen lignende konflikt; men lønsubsidiet må enten være generelt eller gives i den arbejdsintensive industri, for at der kan drages en entydig konklusion om effekten. Det er desuden blevet omtalt, at i Peacocks og Shaws model er der ingen principiel forskel mellem lønsubsidie og kapitalskat; medens det modsatte er tilfældet i Ahlualia-modellen, hvor den generelle kapitalskat slet ingen effekt har. Dette er i overensstemmelse med de almindelige neoklassiske modeller med to produktionsfaktorer og to godter, hvor en skat på den ene faktor heller ikke påvirker produktionsligheden (jf. f.eks. Prest, 1975, pp. 103-104 eller Mieszkowski, 1969, pp. 1104-1105).

To konklusioner synes nærliggende på ovenstående baggrund. Den første meget generelle konklusion går ud på, at modelspecifikationerne spiller en afgørende rolle for faktorprisindgrebenes virkning. D.v.s. modelkonklusionernes praktiske relevans er her i måske endnu højere grad end sædvanligt afhængig af overensstemmelse med den bagvedliggende økonomis funktionsmåde og mere specifikke karakteristika. Den anden konklusion er, at den af f.eks. Peacock og Shaw anvendte metode, hvor partielle mikroresultater overføres til det generelle plan, er uhyre problematisk. Dette understreger nødvendigheden af en generel model; men det betyder naturligvis ikke, at Ahlualias model derfor kan accepteres. Den udgør en værdifuld korrektion af den partielle ligevægtsanalyse, men bygger på en række meget restriktive og omdiskuterede forudsætninger. I det følgende skal disse præciseres ganske kort, hvorefter nogle af dem og deres konsekvenser skal diskuteres mere indgående i afsnit 5.3.

Det første iøjnefaldende problem ved Ahluwalias model er fraværet af en endogent bestemt efterspørgsel. Diskussionen om lønsubsidiernes effekt har været koncentreret om at vise, hvorledes produktionsmulighedskurven og beskæftigelsesfunktionen ville skifte. De meget summariske betragtninger om den samlede efterspørgsel tog udgangspunkt i en indifferenskurve, der som allerede understreget er uhyre problematisk at anvende. Det gælder eksempelvis, at der ikke er uafhængighed mellem et punkt på produktionsmulighedskurven og indifferenskurven. Problemet med den manglende endogene bestemmelse af efterspørgselen er allerede påpeget i specielt afsnit 3.2.2, og det følgende er fortsat koncentreret om produktionssiden.

Der kan i diskussionen om lønsubsidiernes effekt på beskæftigelsen rejses det spørgsmål, om ændrede relative faktorforhold i praksis vil føre til et andet teknikvalg. Dette er tilfældet i Ahluwalias model, da han opererer med produktionsfunktioner af den almindelige homogene, neoklassiske type; men dels er der rejst tvivl, om der reelt er tekniske substitutionsmuligheder til stede, dels er der store begrebsmæsige problemer. Endvidere forudsættes det, at producenterne reagerer rationelt, og også dette er blevet betvivlet. Disse problemer skal belyses nærmere i afsnit 5.3.1-5.3.3. Her vil det også blive diskuteret, om anvendelsen af lønsubsidier under alternative produktionsforhold giver anledning til en konflikt mellem produktion og beskæftigelse.

Endnu et problem, som må overvejes nøjere, er, om lønsubsidiene rent faktisk vil ændre de relative faktorpriiser (jf. afsnit 5.3.4). I Ahluwalias model er dette tilfældet, fordi arbejdssudbuddet er fuldkommen elastisk ved den givne realløn. Lønsubsidiene øger kun profitraten. Herved sættes en tilpasningsproces igang, der som nævnt for det generelle subsidie forskyder beskæftigelsesfunktionen og produktionsmulighedskurven udad. Det gælder imidlertid, at hvis også reallønnen ændres, bliver konklusionerne mindre klare, da der kan opstå en række incidens- og overvæltningsproblemer. Det skal i denne forbindelse desuden understreges, at reallønnen i Ahluwalias model er fast målt i den arbejdsintensive vare. De omtalte ændringer i P^M påvirker derfor ikke reallønnen. Situationen ville være en anden, hvis reallønnen var fast målt ved en fysisk kombination af de to varer. I så fald fører en stigning i P^M til en reallønsstigning målt i nødvendighedsvarer, og

dette ville på produktionssiden forøge kapitalintensiteten. På efterspørgselssiden vil prisstigningen dog fortsat påvirke i retning af den arbejdsintensive vare. Den endelige effekt afhænger derfor dels af den vægt, der gives den kapitalintensive vare i reallønnen, dels af substitutionselasticiteten.

Ahluwalia antager, at der findes ét arbejdsmarked.

Dette er i modstrid med, at der i realiteten findes flere ufuldkomment forbundne markeder, hvor samme type arbejdskraft ikke aflønnes ens. Herved åbnes op for tvivlen om betydningen af lønsubsidier på kun et af disse, hvilket også blev overvejet i en nogen anden sammenhæng i afsnit 5.1. I denne forbindelse opstår endvidere hele problematikken om hvilke mål, der ønskes realiseret. Migration som følge af større opsugning af arbejdskraft i den moderne sektor kan øge den åbne arbejdsløshed. Er arbejdskraftens marginalproduktivitet i subsistenssektoren ikke nul, kan dette mindske den samlede produktion, og der haves en reel konflikt mellem produktion og beskæftigelse.

Som et sidste problem kan der være grund til at understrege, at Ahluwalia ikke opererer med nogen budgetbegrænsning. Begründelsen herfor er den gængse, at der indenfor modellen kan gennemføres et samlet skatte- og subsidieindgreb, som er budgetneutralt. D.v.s. lønsubsidiet kan finansieres ved en generel kapitalskat, der som nævnt ikke påvirker produktionsligevægten. Imidlertid må der i praksis altid indgå overvejelser, om hvorledes subsidiet finansieres, og hvilke sideeffekter der måtte følge heraf (jvf. diskussionen i afsnit 5.2.1). Imidlertid findes dette emne ikke diskuteret i nogen rimelig udstrækning, og det er derfor et område, der trænger til at blive belyst.¹

¹Harris og Todaro (1970, p.132) anfører f.eks.: "Stolper has pointed out that financing subsidies or losses of public enterprises gives rise to fiscal problems, but unfortunately this issue has not yet been pursued in sufficient detail.... Lefebvre assumes that a wage subsidy can be financed by a profits tax while other writers ... never even consider the problem. Even Little and Mirrlees who present an excellent discussion of how to calculate a shadow wage never mention the fiscal problems of implementation."

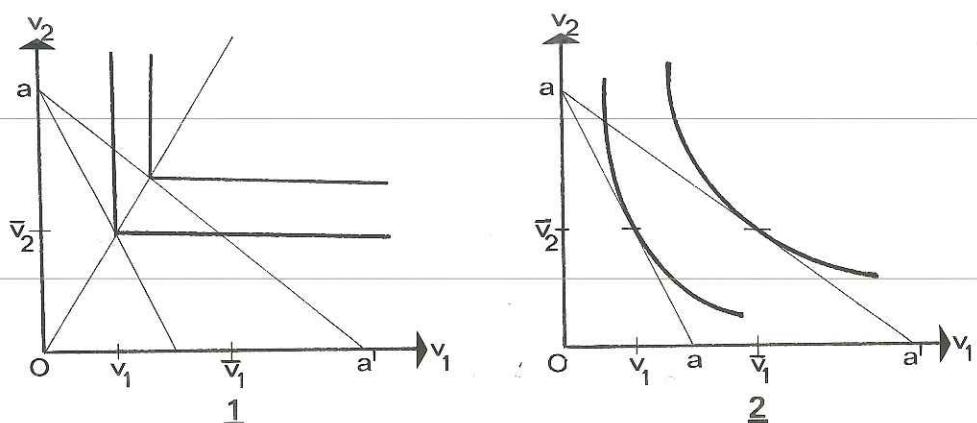
D.v.s. Ahlualias konklusioner er, som han også selv understreger, afledt af en model, som er alt for enkel til at kunne give generelle konklusioner. Alligevel må den siges at have interesse. Ahlualia har for det første indarbejdet de to forudsætninger om stiv realløn og overflødig arbejdskraft fra den klassiske dualmødel i sin analyse. Selv om denne i øvrigt er traditionel neoklassisk i sin udformning, betyder de to forudsætninger, at der for kapitalskatten fås markant forskellige konklusioner fra den partielle analyse. Konklusionerne om lønsubsidiernes effekt er i overensstemmelse med den almindelige opfattelse og herunder Peacocks og Shaws ikke selv-finansierende indgreb; men den bagvedliggende model er general og ikke partiel. Dette er den anden væsentlige begrundelse for, at den har interesse.

5.3 Uddybning af Modelkritikken

5.3.1 Substitutionsmuligheder, Lønsubsider og Konflikten mellem Produktion og Beskæftigelse

Betydningen af, at der findes tekniske substitutionsmuligheder skal gennemgås med udgangspunkt i fig. 5.9, hvor to mulige produktionsfunktioner er illustreret.

Fig. 5.9: Produktion Med og Uden Substitutionsmuligheder

I fig. 5.9.1 er afbildet en produktionsfunktion, hvor produktionen sker ved faste faktorkoefficienter. Dette betyder, at når hele den eksisterende mængde af produktionsfaktor v_2 , der antages at være den knappe faktor, er anvendt,

haves en ledig faktormængde på $(\bar{v}_1 - v_1)$. D.v.s. der eksisterer en teknologisk bestemt arbejdsløshed, hvis v_1 angiver f.eks. ufaglært arbejdskraft. En ændring i de relative faktorpriser ved hjælp af lønsubsidier fra aa til f.eks. aa' vil ikke kunne påvirke beskæftigelsen, da \bar{v}_2 er given. Den eneste mulighed for under disse betingelser at opnå fuld beskæftigelse er derfor at øge v_2 (d.v.s. øge udbuddet af kapitalgoder).¹ Det fremgår imidlertid, at der ikke er nogen direkte konflikt mellem produktion og beskæftigelse. Større beskæftigelse ville, hvis den kunne realiseres, ikke medføre mindre produktion for givet v_2 , da arbejdskraftens marginalproduktivitet blot er nul. Hvis denne var negativ, og der kunne gives så store lønsubsidier, at flere kom i arbejde, falder produktionen, og der haves en konflikt mellem produktion og beskæftigelse. Denne mulighed indgår dog ikke i det følgende, da den synes helt usandsynlig.

I fig. 5.9.2 antages fuld substitution mellem de to produktionsfaktorer, og produktionsfunktionen er homogen. D.v.s. denne situation svarer til såvel Peacocks og Shaws som Ahlualias forudsætninger.² Det fremgår, at hvis der eksisterer en arbejdsløshed på $(\bar{v}_1 - v_1)$, må dette forklares ikke med teknologiske forhold; men med at de relative faktorpriser på grund af markedsimperfektioner svarer til aa. Indgreb i faktorpriserne, så disse ændres til aa' ville sikre fuld beskæftigelse. I denne situation er den samlede produktion endvidere steget. Det fremgår således, at heller ikke i denne situation er der en direkte konflikt mellem større beskæftigelse og øget produktion - tværtimod.

D.v.s. ved produktionsforhold som i fig. 5.9.1 kan

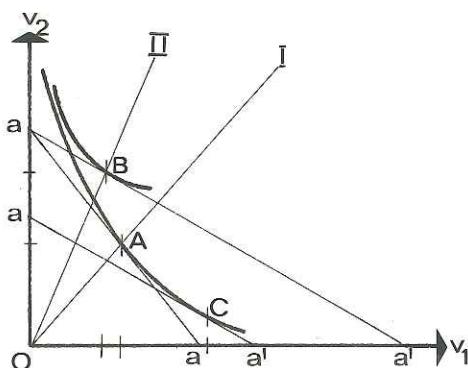
¹Der ses her bort fra, at staten kunne give så store lønsubsidier, at virksomhederne opnår en indtægt ved at ansætte de $(\bar{v}_1 - v_1)$ arbejdsløse. Dette behøver ikke være samfundsmæssigt irrationelt, hvis beskæftigelse tillægges vægt i sig selv, og der eventuelt spares arbejdsløshedsunderstøttelse.

²Som det vil fremgå af afsnit 5.3.2, haves substitutionsmuligheder såvel før som efter, et givet kapitalapparat er installeret (putty-putty antagelsen). En putty-clay antagelse, hvor der kun er substitutionsmuligheder ex ante, begrænser mulighederne for at påvirke beskæftigelsen via teknikvalget til nyinvesteringerne.

større beskæftigelse ikke opnås ved lønsubsidier, medens dette er muligt i 5.9.2. I begge tilfælde gælder, at der ikke er nogen direkte konflikt mellem beskæftigelse og produktion i den forstand, at højere beskæftigelse giver lavere produktion eller omvendt. Da et sådant dilemma ofte antages at eksistere, skal det undersøges, om problemet kan opstå ved anvendelsen af lønsubsidier.³

Todaro (1969) viser ved en mikroanalyse, at lønsubsidier under specielle produktionsforhold kan føre til en sådan konflikt. Det antages, at produktionsforholdene kan illustreres som vist i fig. 5.10.

Fig. 5.10: Arbejdskraften som "Giffengode"

For given omkostning og faktorprisforholdet a bliver teknik I svarende til punktet A optimum. Der ydes nu et lønsubsidie, og a skifter til a' . Den maksimale produktion bliver ved uændret omkostning derfor realiseret ved valg af teknik II i punktet B. Det fremgår, at v_1 er faldet. D.v.s. lønsubsidiet medfører større produktion for given omkostning; men beskæftigelsen er faldet. Substitutionseffekten AC trækker i retning af større beskæftigelse; men dette ophæves af den negative mængdeeffekt CB. Arbejdskraften er med andre ord et "Giffengode." Det kan her bemærkes, at en konflikt af denne art ikke opstår ved de af Ahluwalia samt Peacock og Shaw anvendte produktionsfunktioner. Disse antages homogene, og i så fald er

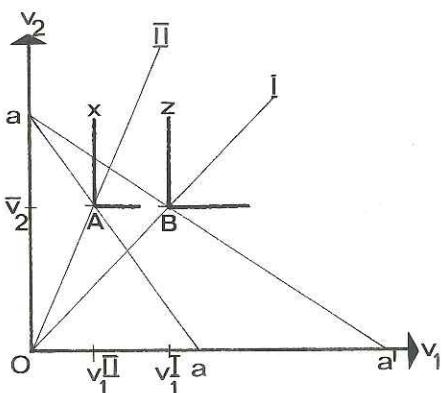
³Det kan bemærkes, at det først i afsnit 5.3.2 vil blive understreget, at re-switching (jvf. Harcourt, 1972) er en mulighed; og der ses i det følgende fortsat bort fra det tilfælde, hvor marginalproduktiviteten er negativ.

ekspansionsvejen (jvf. Henderson og Quandt, 1971, p.80) en ret linie gennem origo. D.v.s. hvis teknik I er optimal ved pris-forholdet aa, svarer den optimale teknik ved aa' til en linie gennem C, idet mængdeffekten er neutral i relation til teknikvalget.

Todaros mikroanalyse er imidlertid ikke holdbar på makroniveaut. Af fig. 5.10 fremgår, at v_2 skulle øges; men som anført tidligere er dette den knappe faktor. D.v.s. indsatsen af v_2 , der f.eks. er kapitalgodter, må betragtes som en konstant. I så fald giver lønsubsidierne ikke anledning til den omtalte konflikt, som det vil fremgå af det følgende, hvor sammenhængen mellem faktorprisindgreb, beskæftigelse og produktion udnybes.

Antag at der eksisterer to teknikker, ved hvilket et givet produkt kan produceres.⁴ Dette er afbildet i fig. 5.11, og det fremgår, at v_2 udnyttes fuldt ud i overensstemmelse med det netop anførte.

Fig. 5.11: To Mulige Teknikker

Det ses, at ved at vælge teknik I opnås den størst mulige beskæftigelse med den givne mængde af faktor v_2 . Hvorvidt I skal vælges må imidlertid afhænge af forholdet mellem de to produktionsstørrelser x og z. Gælder at $x > z$, er teknik I teknisk inefficient, og den størst mulige beskæftigelse opnås kun ved at give afkald på noget produktion. Er $x = z$, er de to målsætninger ikke direkte i konflikt; men I er alligevel inefficient

⁴Når der her kun diskutes to teknikker, er det af fremstillingsmæssige årsager. Konklusionerne gælder helt analogt, hvis der er flere teknikker.

i den forstand, at den kræver mere arbejdskraft. Hvis beskæftigelse tillægges positiv vægt, skal I dog vælges. Hvis $z > x$, er begge situationer teknisk efficiente; men I er optimal, hvis øget beskæftigelse og større produktion tillægges positiv vægt.

Det fremgår altså, at en direkte konflikt mellem produktion og beskæftigelse kun opstår, når den teknik, som giver den største beskæftigelse samtidig giver lavere produktion pr. enhed af den knappe faktor v_2 . D.v.s. konflikten opstår, når I er teknisk inefficient. Spørgsmålet er nu, om lønsubsidier kan medføre, at beskæftigelsen øges på bekostning af produktionen eller omvendt. Dette er ikke tilfældet, for når $x \geq z$, vil virksomheden altid vælge teknik II, forudsat faktorpriserne er positive. En ændring af faktorprisforholdet fra aa til aa' ved et lønsubsidie, gør ikke teknik I profitabel, da A så ligger på en lavere omkostningskurve end B. D.v.s. en konflikt mellem produktion og beskæftigelse kan ikke opstå ved faktorprisindgreb; men såfremt valget af den inefficiente teknik kan realiseres på andre måder, er trade-off problematikken naturligvis relevant.

Udover dette kan det ses, at hvis $x < z$, vil teknikvalget afhænge af, om den ekstra omsætning ved afsætningsøgelsen ($z-x$) dækker de øgede omkostninger ved beskæftigelsesstigningen ($v_1^I - v_1^{II}$). Foretrækkes teknik II før indgrevet, vil lønsubsidier kunne øge beskæftigelsen ved at mindske lønudgiften, så I gøres profitabel (illustreret ved at aa skifter til aa').

Da teknik II vil blive taget i anvendelse, hvis $x > z$ uanset faktorprisernes størrelse, og valget af teknik er entydigt, hvis $x < z$, antyder ovenstående, at de to teknikker aldrig vil eksistere samtidigt. Dette bygger imidlertid på, at alle virksomheder betaler de samme faktorpriser, og at de kan substituere fra teknik I til II eller omvendt uden videre. Gælder disse forudsætninger ikke, betyder det f.eks., at hvis teknik II er en ny teknik, og $x \geq z$, vil den måske nok blive valgt ved nyinvesteringer; men eksisterende virksomheder må fortsat benytte teknik I.

Af dette afsnit fremgår, at det er af afgørende betydning for lønsubsidiernes effekt på beskæftigelsen, at der findes substitutionsmuligheder. Dette spørgsmål skal derfor

belyses i næste afsnit ved henvisninger til den eksisterende empiriske viden; men også de begrebsmæssige problemer ved brug af de aggregerede neoklassiske produktionsfunktioner vil blive behandlet. Det er endvidere fremgået, at såfremt produktions-sammensætningen er given, vil lønsubsidier ikke kunne give anledning til en konflikt mellem produktion og beskæftigelse. Konflikten opstår potentielt, når en inefficient tilstand giver den største beskæftigelse;⁵ men en sådan vil alligevel aldrig blive valgt, forudsat producenterne handler rationelt.

5.3.2 Begrebsmæssige Problemer og Empiri om Substitutionsmulighederne

Næsten enhver økonomisk analyse indebærer ifølge Sen (1975, p.41) i en vis udstrækning aggregering. Alligevel må det påpeges, at det i allerhøjeste grad er blevet betvivlet, om det er berettiget at operere med de neoklassiske makroproduktionsfunktioner. For det første må det understreges, at for at en produktionsfunktion kan fortolkes som et udtryk for rent teknologiske forhold, er det nødvendigt, at mængden af kapital og arbejdskraft kan defineres og måles uafhængigt af såvel indkomstfordeling som relative priser. Desuden må det for det andet huskes, at selv om produktionsfaktorerne og produktionen kan opgøres i homogene enheder, er der for det neoklassiske begrebsapparat stadig problemet med værdien af kapitalen målt i outputenheder. I de neoklassiske modeller med en makroproduktionsfunktion gælder, at værdien af output pr. arbejder er en ikke-aftagende funktion af værdien af kapital pr. arbejder, og profitraten er lig kapitalens grænseprodukt. Kapitalens værdi er i ligevægt både lig med de akkumulerede omkostninger og de fremtidige overskud diskonteret ved hjælp af profitraten. En ændring i profitraten medfører følgelig en ændring i kapitalens værdi. Sen (1975, pp.42-43) konkluderer

⁵ Heraf følger bl.a., at udviklingen af efficiente arbejdintensive produktionsteknikker bør fremmes. I øjeblikket er forskningen i høj grad afledt af de udviklede landes behov. Disse spørgsmål skal ikke diskuteres nærmere i denne opgave, men se f.eks. Stewart (1974) for en omfattende gennemgang heraf.

således:

Viewing the value of output per head as a non-decreasing function of the value of capital and equating the rate of profit to the marginal response of the former to a change in the latter raise important problems of internal consistency. These neo-classical relationships can be restored only with very special assumptions, in particular that the different sectors have the same factor intensity, i.e., the same ratio of physical capital to labour. The fact that in this case there is only one homogeneous capital good is not sufficient to establish the neo-classical relations between the value of capital and that of output.

Endnu et problem, som må nævnes i denne sammenhæng, er muligheden for re-switching. Herved forstår, at en bestemt produktionsteknik kan være den mest profitable ved mere end én profitrate, selv om andre teknikker er profitable ind imellem disse. D.v.s. den samme fysiske mængde kapital kan have mere end én værdi. Muligheden for re-switching gør det begrebsmæssige indhold i en neoklassisk produktionsfunktion diskutabel og rejser tvivl om holdbarheden af de i det foregående afsnit dragne konklusioner.¹

Ovenstående problemer vedrører det teoretiske plan; men herudover kan en række af de mere empirisk orienterede antagelser drages i tvivl. Produktionsfunktionerne af den neoklassiske type forudsætter "ex post malleability" (putty-putty antagelsen). D.v.s. hvis f.eks. arbejdskraften bliver billigere, kan kapitalgoderne ændres til mere arbejdsintensive former, selv om de allerede er installeret. Denne antagelse er korrekt i den udstrækning, det er muligt at ændre på et givet kapitalapparats mekaniserings- eller udnyttelsesgrad.² Imidlertid

¹ Re-switching problematikken har været genstand for en omfattende debat. Der kan henvises til f.eks. Harcourt (1972) og Sen (1975).

² Det må understreges, at der bør skelnes mellem mekaniseringsgrad og kapital- eller arbejdsintensitet. En høj mekaniseringsgrad betyder, at det antal arbejdere, der kan beskæftiges ved en given maskine på et bestemt tidspunkt, er lille. Kapitalintensiteten er derimod et udtryk for forholdet mellem antal arbejdstimer og kapitalbeholdningen over en periode. D.v.s. en høj mekaniseringsgrad er ikke ensbetydende med en høj kapital-

synes det ikke urimeligt at påstå, at der er en grænse for disse variationsmuligheder. En putty-clay antagelse, hvor der er substitutionsmuligheder ex ante, men ikke ex post, er da også ifølge f.eks. Sen (1975, p.45) i bedre overensstemmelse med virkeligheden.

Det kan nævnes, at de fleste analyser af substitutionsmulighederne i produktionen er baseret på CES-produktionsfunktioner.³ Dette medfører, at det uover det allerede anførte antages, at substitutionselasticiteten er uafhængig af faktorforholdet og produktionsstørrelsen, samt at der er homogenitet af første grad uanset faktorforholdet. Da CES-funktionen desuden sjældent estimeres direkte forudsættes også, at konkurrencen på faktormarkedene etablerer overensstemmelse mellem faktorernes marginalprodukter og deres aflønning.⁴ Endelig kan det påpeges, at når Y estimeres som funktion af K og L, forudsættes et fast forhold mellem Y og andre inputs som f.eks. råstoffer o.lign. Alle disse antigelser er højst problematiske teoretisk såvel som empirisk (se f.eks. Archarya, 1975, pp. 430-438) og bidrager derfor til rækken af forbehold overfor anvendelsen af de neoklassiske produktionsfunktioner.

intensitet, idet "a handloom may have a lower degree of mechanization, but if used only in one shift for a small number of days in the year, its capital-intensity may be quite high" (Sen, 1975, p.47). Kapitalintensiteten kan altså påvirkes både via mekaniserings- og udnyttelsesgraden.

³D.v.s. det antages, at $Y = \gamma(\delta K^{-\rho} + (1-\delta)L^{-\rho})^{-1/\rho}$, hvor Y, L og K er de sædvanlige variable, og γ , δ og ρ er henholdsvis skala-, fordelings- og substitutionsparametre. Det gælder, at substitutionselasticiteten σ er lig $\frac{1}{1+\rho}$.

⁴Det kan i denne forbindelse desuden understreges, at det antages, at de anvendte data repræsenterer punkter på produktionsfunktionen. D.v.s. alle producenter har tilpasset sig til de eksisterende faktorpriser, og produktionskapaciteten udnyttes fuldt ud. Det må endvidere forudsættes, at der anvendes teknikker fra samme produktionsfunktion. Gælder dette ikke, afspejler estimaterne ikke substitutionsmulighederne for en given produktionsfunktion, men en slags gennemsnit af de forskellige reaktionsmønstre, virksomheder med forskellig teknik udviser.

Med de angivne begrænsninger kan det (jvf. f.eks. Cline, 1975, pp.388-389 og Skou, 1978b) konkluderes, at empiriske analyser af substitutionselasticiteten synes at bekraeftte, at der findes visse substitutionsmuligheder i produktionen. Estimaterne af substitutionselasticiteterne udviser på ingen måde et ensartet billede; men de ligger generelt over 1/3 og i adskillige tilfælde klart over 1. D.v.s. lønpriselasticiteten i efterspørgselen efter arbejdskraft er positiv, og lønsubsidier vil derfor, forudsat at de ændrer de relative faktorpriser, og at producenterne handler rationelt, kunne øge beskæftigelsen.⁵ Imidlertid må det understreges, at mange økonomer med udgangspunkt i de ovenfor anførte kritikpunkter helt afviser konklusioner på baggrund af de omtalte undersøgelser.⁶

⁵Todaro (1971, pp.397-398) konkluderer i denne forbindelse: "Subsidies which lower the effective level of compensation that employers must pay their employees should have a stimulating employment effect so long as the wage elasticity of demand is reasonably positive. A number of recent studies have confirmed the existence of such a positive elasticity." Se også Prest (1971, p.330) eller Reynolds (1965, pp.30-35).

⁶Det skal understreges, at der ikke i denne afvisning og påpegningen af de begrebsmæssige problemer ved de neoklassiske produktionsfunktioner ligger en afvisning af, at det er rimeligt at anbefale en mindre kapitalintensiv produktionsteknik i en økonomi, hvor arbejdskraften er billig. "... while the neo-classical aggregative model permits statements on capital intensity, it is not a prerequisite for such statements. To say that in a cheap labour economy there is a case for using less capital-intensive techniques does not require one to become a card-carrying member of the neo-classical club" (Sen, 1975, p.45). Sen begrunder for det første dette med, at der oftest tænkes på investeringerne, så "problems arising from ex post fixity are not relevant." For det andet fremfører han, at ved vurderingen af et givet investeringsprojekt kan f.eks. markedsrenten anvendes til at beregne kapitalomkostningerne, uden at det behøver at være generende, at denne ikke er bestemt af kapitalens grænseprodukt. For det tredje påpeger Sen, at selv om der er aggregeringsproblemer for investeringsprojekter, og de relative kapitalintensiteter kan afhænge af pri-

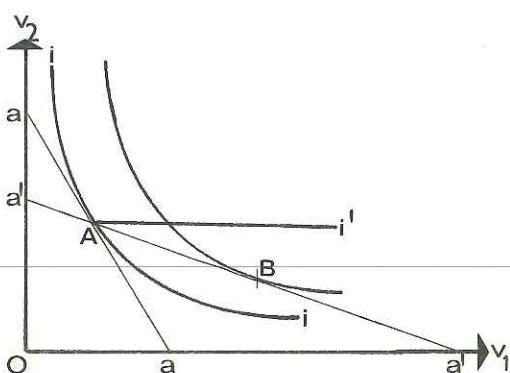
Det fremføres, at der i stedet bør gennemføres mikrostudier af den enkelte virksomhed eller produktionsproces. Der er allerede gennemført en række sådanne undersøgelser (jvf. Archary, 1975); men konklusionerne er endnu meget foreløbige på grund af manglen på relevant datamateriale. Det kan dog på nuværende tidspunkt ikke afvises, at der findes visse substitutionsmuligheder i produktionen og dermed forbundne aktiviteter.

D.v.s. der synes at være mulighed for substitution, så ændrede faktorpriser kan påvirke beskæftigelsen; men de begrebsmæssige problemer er så store og den empiriske viden endnu så begrænset, at enhver entydig konklusion hviler på et svagt grundlag.

5.3.3 Rationel Adfærd og Informationsproblemet

Det er i de foregående afsnit blevet påpeget, at ændrede faktorpriser kun vil påvirke teknikvalget, såfremt der er substitutionsmuligheder. Imidlertid må producenterne også være i besiddelse af denne viden, for at der opnås en effekt. Fig. 5.12 illustrerer problemet (jvf. Pickett, Forsyth og McBain, 1974).

Fig. 5.12: Informationsproblemet

serne, er der ofte tale om, at mindre prisændringer ikke vil ændre ordningen. D.v.s.: "Sraffa's difficulty with 'measurement in theory remains,' but it does not deliver a fatal blow to the policymaker." Sen har klart ret i, at teoretiske og praktiske problemer må ses i deres rette perspektiv. Der kan dog ikke siges at være enighed om de tre nævnte punkter; men hermed understreges så meget desto kraftigere behovet for analyser af folsomhedsområdet for den samfundsmæssige værdi af alternative projekter eller teknikvalg.

Antag der faktisk eksisterer isokvanter som angivet ved ii. Ved faktorprisforholdet aa er A optimal. Ved a'a' er B optimal, og v₁ skulle stige. Hvis nu producenten tror, isokvanterne har udseendet ii', vil B imidlertid ikke blive realiseret. A er fortsat den tilsyneladende optimale faktorkombination, og situationen svarer ~~reelt til~~, at der ikke findes teknologiske substitutionsmuligheder. Baggrunden for ovenstående mulighed er først og fremmest, at information er omkostningskrævende. En virksomhed har aldrig den perfekte viden, der forudsættes i teorien. Særlig fremtrædende bliver problemet, når teknologien som i u-landene ofte må importeres. Den teknik, som udvikles i industrielandene, svarer ikke til u-landenes behov; men det er netop denne teknik, der er størst kendskab til. Dette understreger med andre ord igen behovet for forskning i efficiente, arbejdsintensive produktionsteknikker og spredning af viden herom (jvf. fodnote 5 i afsnit 5.3.1).

Det er imidlertid ikke tilstrækkeligt, at beslutningstagerne har kendskab til eksistensen af efficient arbejdsintensiv teknik. Hvis der i investeringsvalget indgår andet end profitmaksimering og hensyntagen til de relative faktorpriser, kan ændrede faktorpriser ikke forventes at påvirke teknikvalget på nogen enkel eller forudsigelig måde. Det vel oftest fremførte argument i denne sammenhæng er, at der findes en udpræget grad af tilbøjelighed til at vælge moderne teknik og maskiner ("machine loving"), som er helt uafhængig af de relative faktorpriser. U-landshjælp med binding på anvendelsesmulighederne kan trække i samme retning. Andre argumenter kunne (jvf. Skou, 1978a, pp.16-18) være, at den kapitalintensive teknik allerede er afprøvet, hvorfor dens anvendelse mindsker risikoen eller den tid, det vil tage at prøve ny teknologi, og mange virksomheder opererer med en kort tidshorisont. Desuden kan der ikke ses bort fra, at der især i de multinationale virksomheder kan være fordele ved at anvende den samme teknik i flere lande, idet der kan forekomme stordriftsfordele ved anvendelsen af de samme reservedele og ens vedligeholdelseskunsteknik. Endelig må det i denne forbindelse ikke glemmes, at der kan være sammenhæng mellem en eventuelt importeret organisationsstruktur og ledelse samt teknikvalget. En fremmed ledelse kan f.eks. have vanskeligt ved at styre en stor arbejdsstyrke på grund af manglende kendskab til dennes menta-

litet m.v., og er måske derfor tilbøjelig til at vælge en kapitalintensiv teknik. I samme retning trækker de undertiden betydelige administrative omkostninger, der kan være forbundet med en stor arbejdsstyrke.

Ovenstående tjener til at understrege, at lønsubsidier ikke er nogen tilstrækkelig betingelse for større beskæftigelse. Imidlertid synes den rimeligste konklusion ikke at være at afvise hypotesen om profitmaksimerende adfærd fuldstændigt. Det er klart, at andre forhold er med til at determinere allokeringsbeslutningerne; men der er på den anden side mange tegn på, at virksomhederne reagerer på prissignaler.¹ Sammenholdes dette med, at faktorpriserne i u-landene er meget forskellige i de forskellige sektorer af økonomien, kan det ikke afvises, at adfærdens rationel i økonomisk betydning. D.v.s. det forekommer usandsynligt, at ændrede relative faktorpriser ikke skulle trække i retning af et ændret teknikvalg.

5.3.4 Faktorudbud, Incidens og Samuelsons Teorem

I de foregående afsnit er det blevet diskuteret, om ændrede relative faktorpriser vil medføre et andet teknikvalg; men det må også overvejes, om lønsubsidier rent faktisk vil have den ønskede effekt på faktorpriserne.

Ahluwalia forudsætter, at udbuddet af arbejdskraft er fuldkommen elastisk ved den givne realløn. Et lønsubsidie ændrer derfor udelukkende lønomkostningen og hviler alene på profitten, hvorved de omtalte tilpasningsprocesser sættes i gang. Der er imidlertid ikke generel enighed om, at dette er en korrekt beskrivelse af virkeligheden, og Ahluwalia gør selv opmærksom på, at der eksisterer et problem, hvis lønnen er fast målt ved en fysisk kombination af de to goder (jvf. af-

¹Acharya (1975, p.443) anfører: "Given the explanatory power of the profit-maximizing hypothesis in so many other areas of economics, including even amongst allegedly tradition-bound peasant farmers, it would be very unusual if private agents suddenly abandoned such motives when it came to technique choice. And even in the area of technique choice there is considerable quantitative, but nonrigorous, evidence of private agents responding to factor prices."

snit 5.2.3).

Hvis det i modsætning til Ahluwalia antages, at udbudet af arbejdskraft ligesom udbudet af det eksisterende kapitalapparat er fuldkommen uelastisk, vil lønsubsidiets blive overvæltet. D.v.s. lønomkostningen er uændret for producenten; men den udbetalte løn stiger. Denne konklusion fås også, hvis faktorindkomsten bestemmes af marginalproduktiviteten, og denne ikke påvirkes af subsidiet. I så fald vil nemlig hele fordeLEN ved subsidiet komme arbejdskraften til gode gennem en stigning i lønindkomsten (jvf. Prest, 1971, p.318). I dette tilfælde vil de relative faktorpriser være uændrede. Den eneste effekt på beskæftigelsen kommer derfor via den eventuelle efterspørgselsændring, der måtte følge den indkomstomfordeling, lønsubsidiets kan give anledning til.

Når arbejdsudbudet ligger mellem de to ovenfor beskrevne yderpunkter, bliver incidensen af subsidiet ikke kun bestemt af udbudssiden, men også af efterspørgselen efter arbejdskraft. Dette medfører, at den endelige virkning på faktorpriserne af lønsubsidiets bliver afhængig af efterspørgsels- og udbudselasticiteterne på varemarkederne. D.v.s. det bliver umuligt at drage nogen generel konklusion.¹

I betragtning af den betydning incidensspørgsmålet har, kunne det forventes, at der eksisterede en betydelig empirisk viden herom; men det er ikke tilfældet generelt set (jvf. Archarya, 1975, p.449). I forbindelse med u-landene må det dog huskes, at diskussionen om skjult arbejdsløshed er af betydning for udbudet af arbejdskraft. Det er som understreget i afsnit 3.2.2 svært at afgøre dette spørgsmål empirisk;

¹Prest konstaterer i sin diskussion af overvæltningsproblematikken i forbindelse med lønskatter: "It seems unlikely that there can be any simple or single answer to this question. To obtain any answer at all, one must specify whether the economy is largely open or largely closed; what other tax (expenditure) is reduced (increased) when the payroll tax is levied; and whether this particular combination of taxes or expenditures raises the market price level of goods or reduces gross factor rewards will depend fundamentally on monetary conditions. There simply is no unique answer valid for all countries at all times."

men alligevel synes det vanskeligt at fastholde, at lønsubsidierne ikke kan påvirke de relative faktorpriser og dermed teknikvalget. Selv om arbejdsudbuddet ikke er fuldkommen elastisk, er der ingen tvivl om, at elasticiteten er stor. Fagforeningerne er i u-landene generelt svage, så subsidierne vil næppe blive overvæltet i nogen væsentlig udstrækning. Særlig effektiv ville en lønsubsidiepolitik naturligvis være, hvis den kunne kombineres med en kontrol af lønningerne.² Det må dog her understreges, at en anbefaling af lønsubsidierne som instrument bygger på en antagelse om, at reallønnen ikke kan sænkes tilstrækkeligt ved direkte indgreb.³ Var dette tilfældet, ville det ikke være rimeligt at benytte lønsubsidier, der er et indirekte middel, som er forbundet med omkostninger til administration m.v. D.v.s. lønsubsidier er et relevant policy-instrument, hvis direkte lønsænkning er udelukket, og der enten er mulighed for at begrænse eventuelle reallønstigninger, eller disse kun forekommer i begrænset omfang. Dette synspunkt er som anført heller ikke helt urimeligt i forbindelse med u-landene.

Som et særligt problem i forbindelse med analysen af lønsubsidier skal det fremføres, at Samuelson (jvf. Prest, 1971 og Lent, 1971) har vist, at en generel stigning i lønudgifterne i en lukket økonomi under visse antagelser (især konstant skalaafkast) ikke vil påvirke de relative faktorpriser. Dette grundes med, at en stigning eller et fald i lønomkostningerne vil påvirke prisen på kapitalgoder tilsvarende. Der er dog flere indvendinger mod dette "new theorem on nonsubstitution," som Samuelson betegner det. For det første vil et lønsubsidie ikke påvirke prisen på importerede kapitalgoder, og det er netop karakteristisk for u-landene, at en stor del af kapitalen importeres. Desuden må det for det andet påpeges, at hvis løn-

² Laursen (1974, p.5) opstiller eksempelvis lønkontrol som en vigtig forudsætning, for at et subsidie vil virke.

³ Little og Mirrlees (1968, p.72) fremfører: "Now, in line with the rule ... that one should 'go to the heart of the matter,' it follows that there may be a case for reducing wage costs to the manufacturer, and this may involve a subsidy if actual wages cannot be reduced, or reduced sufficiently, as is likely."

faldet påvirker rente- og profitniveauet i opadgående retning, vil der opstå et incitament til at substituere mod arbejdintensiv teknik. For det tredje gælder teoremet ikke mellem arbejdskraft og en produktionsfaktor som f.eks. jorden. Endelig må det for det fjerde understreges, at selv om Samuelson havde ret på længere sigt, vil den omtalte effekt ikke gælde det eksisterende kapitalapparat. D.v.s. at der ikke synes at være basis for at konkludere, at et lønsubsidie og den deraf følgende ændring i lønomkostningerne slet ingen effekt har, fordi kapitalomkostningerne ændres tilsvarende.

5.3.5 Segmentering af Faktormarkedet og Dermed Forbundne Problemer

Som påpeget i afsnit 5.2.3 rejser eksistensen af flere ufuldkommen forbundne faktormarkedet tvivl om, hvorvidt indgreb på kun ét af disse er særlig vigtige. Umiddelbart kan det forekomme mere centralt at koncentrere analysen om at udligne eksisterende faktorprisforskelle mellem de forskellige sektorer og "forene" markederne (jvf. Laursen, 1974). Dette er derfor et andet kritikpunkt af Ahlualias model og tjener til at understrege, at analyser af faktorprisindgreb i kun en del af økonomien må tage hensyn til, at sådanne indgreb kan have effekter på produktion og beskæftigelse, som rækker uddover den direkte virkning i den pågældende sektor. Der findes flere forsøg på at inddrage og analysere sådanne sammenhænge. Stiglitz (1974) samt Harris og Todaro (1970) kan nævnes. De to modeller skal ikke gennemgås i detailler her; men de fremhæver på udmarket vis betydningen af de inter-sektorale sammenhænge, som oftest trækkes frem i forbindelse med diskussionen af lønsubsidier.¹

¹I appendiks 2 er Harris' og Todaros model gennemgået for mere præcist at underbygge konklusionerne nedenfor. Stewart og Weeks (1975) understreger også betydningen af at tage hensyn til segmenteringen af arbejdsmarkedet. De benytter dette til at argumentere, at en stigning i reallønnen i den moderne sektor eventuelt kan øge den samlede beskæftigelse. Dette er stik imod det almindelige argument, at en lønstigning vil mindske beskæftigelsen ved faktorsubstitution; men Stewart og Weeks begrunder deres synspunkt med, at der kan ske et skift i efterspørgselen.

Stiglitz betegner sin model "the labour turnover model," og de centrale konklusioner i forbindelse med analysen af lønsubsidier er, at et subsidie vil øge beskæftigelsen i byerne; men der er sideeffekter, som ifølge Stiglitz gør en sådan politik uønskelig. Lønningerne vil nemlig stige på grund af overvæltning, og arbejdsløsheden øges som følge af tilstrømningen af arbejdskraft til byerne.

I Harris' og Todaros model sker der ingen overvæltning; men alligevel kan der ved en lønsubsidiepolitik opstå en konflikt mellem den velfærd, som afledes af den samlede produktion, og beskæftigelsen. Et lønsubsidie vil nemlig øge beskæftigelsen i den moderne sektor, men kun på bekostning af beskæftigelsen og dermed produktionen i den traditionelle sektor. D.v.s. Harris og Todaro afviser, at der findes overflødig arbejdskraft, og migrationen vil øges, selv om lønnen er uændret. Dette begrunder de med, at den større beskæftigelse og mindre arbejdsløshed i den moderne sektor vil øge en såkaldt forventet løn, og så snart denne bliver større end lønnen i den traditionelle sektor, øges migrationen.² Migrationen vil fortsætte, indtil enten arbejdsløsheden i den moderne sektor eller lønnen i den traditionelle sektor er steget så meget, at denne igen er lig den forventede løn. Opfattes en lønsubsidiepolitik som rettet specielt mod den åbne arbejdsløshed, bliver policy-konklusionen derfor, at supplerende indgreb som f.eks. direkte kontrol med migrationen er nødvendige. Lønsubsidier alene kan gøre mere skade end gavn.

To kommentarer til ovenstående forekommer centrale. For det første gælder, at såvel Stiglitz som Harris og Todaro afviser eksistensen af overflødig arbejdskraft. Findes en sådan, forsvinder den mulige konflikt mellem produktion og beskæftigelse; men den åbne arbejdsløshed kan fortsat stige ved en lønsubsidiepolitik. For det andet er der spørgsmålet, om migrationen alene er bestemt af forskellen på den forventede løn og lønnen i den traditionelle sektor som antaget af Harris og Todaro. Er dette ikke tilfældet, eller forklarer en sådan forskel kun en mindre del af migrationen, falder den anden af de-

²Den forventede løn er (jvf. ligning 7 i appendiks 2) lig med lønnen i den moderne sektor gange beskæftigelsesprocenten.

res centrale begrundelser for, at der kan være en konflikt mellem beskæftigelse og velfærd afledt af produktionen. Om de to spørgsmål skal det her blot konstateres, at der hersker udbredt uenighed om dem. Hypotesen om overflødig arbejdskraft er som nævnt i afsnit 3.2.2 svær at verificere, og om baggrunden for migrationen blev det i afsnit 3.4.5 påpeget, at indkomstforklaringen virker sammen med en lang række andre faktorer. Hvis det accepteres, at folk udelukkende ønsker at maksimere deres forventede indkomst, kan det mod Harris' og Todoros ligning (7) indvendes, at den enkeltes forventninger ikke udelukkende bestemmes af beskæftigelsesgraden. Familiemæssige forbindelser kan spille en betydelig rolle, og det samme er tilfældet for den tid, det tager at komme i arbejde.

5.3.6 Afslutning

Det er forsøgt i de foregående afsnit at uddybe nogle af problemerne ved Ahlualias model. Det fremgår, at de klare konklusioner i afsnit 5.2.2 om lønsubsidiernes effekt ikke holder i enhver sammenhæng. Manglende substitutionsmuligheder, overvæltningsproblemer og inter-sektorale effekter kan gøre en subsidiepolitik virkningsløs eller måske uønskelig. På den anden side fremgår det også, at der ikke opstår en direkte konflikt mellem produktion og beskæftigelse undtagen i det tilfælde, hvor produktionen i den traditionelle sektor falder som følge af øget migration. En lønsubsidiepolitik kombineret med passende indgreb til at begrænse denne kan derfor medvirke til at realisere såvel større produktion som større beskæftigelse, såfremt de øvrige problemer er af begrænset omfang. Dette er der som nævnt adskillige tegn på ud fra den eksisterende empiriske viden; men nogen generel konklusion kan ikke drages.

I forbindelse med diskussionen om sammenhængen mellem produktion og beskæftigelse er det udovert det hidtil anførte endvidere almindeligt at fremtrække endnu et problem.¹ Hvis reallønnen w er given, ses beskæftigelsen L for given fordeling mellem løn og anden indkomst undertiden som bestemt af udbuddet af forbrugsvarer C . D.v.s.:

¹Såvel Sen (1975, pp.84-87) som Stewart og Streeten (1971, p.151) diskuterer dette.

$$L = \frac{C}{W} \quad (1)$$

Hvis der gennemføres indgreb, som påvirker C i nedadgående retning, vil det have indirekte effekter på den samlede beskæftigelse, som kan spille en afgørende rolle. D.v.s. en arbejdsintensiv teknik kan have negative effekter, enten fordi den er inefficient (jvf. afsnit 5.3.1), eller fordi den fører til et fald i C. Det er dog uklart, om ovenstående, hvor C er flaskehalsen for udvidet beskæftigelse, er en rimelig beskrivelse. For det første kunne det fremføres, at såfremt reallønnen er nedad fleksibel, eller der er beskatningsmuligheder, forsvinder problemet. For det andet gælder, at selv om f.eks. kapital- eller importrestriktioner i en økonomi med faste produktionskoefficienter kan lægge begrænsninger på den samlede produktion, er det ikke sandsynliggjort, at det samme skulle gælde for produktionen af forbrugsvarer. På i al fald lidt længere sigt kan såvel produktions- som forbrugssammensætningen ændres. En stigning i beskæftigelsen og dermed forbruget kan naturligvis have virkninger på vækstraten (jvf. afsnit 5.4); men spørgsmålet her var sammenhængen mellem C og L under den antagelse, at C ikke kunne øges. D.v.s. C er ingen konstant, og muligheden for ændringer i L kan ikke afvises med denne grundelse.

I det følgende afsnit skal det antages, at beskæftigelsen kan øges ved en lønsubsidiepolitik, og at der ingen konflikt er mellem produktion og beskæftigelse. Med dette udgangspunkt søges problemkredsen om sammenhængen mellem øget beskæftigelse og vækstraten afklaret.

5.4 Beskæftigelse og Vækst

Fremstillingen i dette kapitel har hidtil været koncentreret om det korte sigt. Imidlertid må tidsdimensionen også inddrages (jvf. afsnit 2.7.2), og hermed opstår spørgsmålet, om større beskæftigelse og vækst er i konflikt med hinanden. I det følgende skal først argumentationen for eksistensen af en sådan konflikt gennemgås, og denne skal derefter diskuteres.¹

¹For referencer kan henvises til f.eks. Sen (1975, pp.88-91) samt Stewart og Streeten (1971, pp.156-166).

Udgangspunktet for argumentationen er den almindelige neoklassiske produktionsfunktion, hvor produktionen er en funktion af de to faktorer arbejdskraft og kapital, der kan substituere hinanden. D.v.s.:

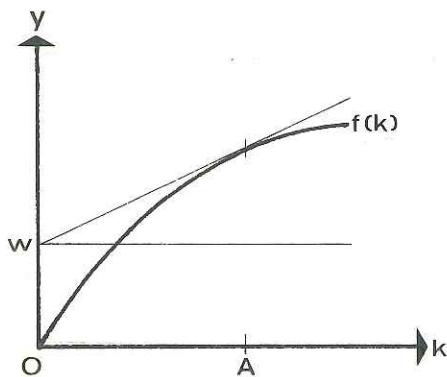
$$Y = F(K, L) \quad (1)$$

Homogenitet af første grad medfører, at (1) (jvf. afsnit 5.2.2) kan omformuleres til:

$$y = F(k, 1) = f(k) \quad (2)$$

hvor $y = Y/L$ og $k = K/L$. Antages at $f'(k) > 0$ og $f''(k) < 0$, kan det afbildes som vist i fig. 5.13:

Fig. 5.13: Beskæftigelse og Vækst²

Når k øges, betyder det med givet kapitalapparat, at beskæftigelsen falder. Omvendt betyder en bevægelse mod origo, at beskæftigelsen og produktionen stiger. Forudsættes ingen eller kun neutrale tekniske fremskridt ses, at for givet k er beskæftigelsen bestemt af væksten i Y , som er lig opsparingskvoten s , divideret med kapital-output forholdet v . Der gøres nu følgende tre antagelser:

- 1) Opsparingsandelen af profitindkomst er lig 1 og af lønindkomst lig 0.
- 2) Lønnen er uafhængig af teknikvalget, der tænkes fastlagt af regeringen.
- 3) Regeringen kan ikke sikre opsparing ved beskatning af lønindkomster eller lignende.

Disse antagelser betyder, at opsparingen s kun kan påvirkes indirekte gennem teknikvalget. Vækstraten er lig hældningen

²Se Stewart og Streeten (1971, p.160).

på linien fra w til produktionsfunktionen, idet:

$$g = \frac{s}{v} = \frac{S/Y}{K/Y} = \frac{S}{K} = \frac{S/L}{K/L} = \frac{f(k)-w}{k} \quad (3)$$

Det fremgår, at g maksimeres ved valg af teknik A, der ikke giver maksimal beskæftigelse, da denne fås i 0. Under de anførte antagelser fremgår det altså, at der er en konflikt mellem at maksimere beskæftigelsen i dag og vækstraten og dermed beskæftigelsen i morgen. Derimod er der ingen konflikt mellem at maksimere væksten i produktionen og væksten i beskæftigelsen.

Antagelserne bag den ovenfor anførte argumentation er imidlertid diskutable. For det første er det som anført i afsnit 3.4.2 på ingen måde sikkert, at al profitindkomst opspares, og selv om opsparingskvoten er større end for anden indkomst, vil kun en del blive investeret i indlandet. Endvidere er lønnen for det andet ikke uafhængig af arbejdsproduktiviteten og teknikvalget. Det kan også som et tredje problem fremføres, at det er problematisk, at regeringen kan påvirke opsparingen via teknikvalget, men ikke via en effektiv beskatning af f.eks. lønindkomsterne. Antagelserne om det offentliges styringsmuligheder er grundlæggende forskellige, selv om det er vanskeligt at se, hvorfor en beskatning er uigennemførlig, medens det offentlige samtidig kan sikre det "rette" teknikvalg. Produktionen stiger, når k nærmer sig origo, og udnyttes dette til at fremme opsparingen, forsvinder den fremførte konflikt mellem beskæftigelse nu og væksten. Ovenstående bygger for det fjerde på, at det er opsparingen, der bestemmer investeringerne. Hvis det omvendte er tilfældet som i den post-keynesianske analyse, holder argumentationen ikke i den angivne formulering, selv om en konflikt (jf. afsnit 3.4.2 og 3.4.3) er mulig. Det skal for det femte påpeges, at vækstraten ikke kun afhænger af s, der forudsættes at blive investeret, men også af v. Investeringer i sektorer med lavt kapital-output forhold kan derfor øge vækstraten. Tilsvarende kan vækstraten øges, hvis investeringerne dirigeres mod sektorer, der producerer investeringsgoder. I så fald er konflikten, forudsat beskæftigelseseffekten ved produktion af investerings- og forbrugsgoder er den samme, ikke mellem beskæftigelse nu og vækst samt beskæftigelse fremover, men derimod mellem forbrug nu og vækst, beskæftigelse og forbrug fremover.

I diskussionen ovenfor er det blevet antaget, at væksten i produktionen og beskæftigelsen er ens, idet der kun forekom neutrale tekniske fremskridt. D.v.s. om en given teknik skal vælges, påvirkes i denne sammenhæng ikke af de tekniske fremskridt. Hvis derimod de tekniske fremskridt især forekommer for kapitalintensive teknikker (d.v.s. for højt k), vil der, uddover at konflikten mellem vækst og beskæftigelse forstærkes, kunne ske det, at maksimal vækst ikke giver den maksimale beskæftigelse senere. Dette er tilfældet, hvis valget af en kapitalintensiv teknik fører til, at de arbejdsintensive teknikker bliver inefficiente, og kapitalintensiteten øges forholdsvis mere end den tilsvarende stigning i opsparingen, investeringerne og dermed beskæftigelsen. Herved påpeges endnu en gang betydningen af forskning i efficiente arbejdsintensive teknikker (jvf. fodnote 5 i afsnit 5.3.1); men det skal samtidig understreges, at der almindeligvis er en positiv sammenhæng mellem vækstraten, beskæftigelsen og arbejdsproduktiviteten (jvf. Stewart og Streeten, 1971, p.166). D.v.s. den sidst omtalte konflikt er ikke generelt til stede. Den maksimale vækst giver også den maksimale stigning i beskæftigelsen.

Konklusionen på dette afsnit bliver derfor, dels at hypotesen om konflikt mellem maksimal vækst og beskæftigelse senere ikke holder generelt, dels at sammenhængene mellem væksten, beskæftigelsen og opsparingen ikke er så enkle, som de ofte fremstilles. Det falder bl.a. i øjnene, at større beskæftigelse på kort sigt kan realisere en større produktion og dermed potentielt en større vækst, hvis den tilstrækkelige opsparring sikres ad anden vej end via teknikvalget.³ På den anden side fremgår det også, at hvis sådanne supplerende indgreb ikke gennemføres, kan valget af en arbejdsintensiv teknik føre til lavere vækst. D.v.s. i dette tilfælde haves en konflikt mellem produktion og beskæftigelse nu og væksten.

³Desuden bør det (jvf. fodnote 2 i afsnit 2.7.2) huskes, at der kan argumenteres for øgning af beskæftigelsen ud fra den helt enkle betragtning, at der herved uddannes en kyndig og effektiv arbejdsstyrke. Desuden undgås sociale uroligheder.

5.5 En Optimal Skyggeløn¹

I de foregående afsnit i dette kapitel er det blevet diskuteret, dels hvorledes lønsubsidier vil kunne påvirke beskæftigelsen, dels hvorledes forskellige teknikvalg kan tænkes at påvirke væksten. Sammenholdes dette såvel med diskussionen i kapitel 2 som med bl.a. gennemgangen af de traditionelle dualmodeller i afsnit 3.2, kan spørgsmålet, om hvilken skyggeløn der er den optimale, rejses. Fremstillingen i dette afsnit vil ikke direkte inddrage nogle af de formelt meget elegante modeller for optimal udvikling eller vækst i dualøkonomier med eller uden overflødig arbejdskraft;² men det tilstræbes at påvise forskellige aspekters betydning for skyggelønnens størrelse.

Indgår kun nutidigt og fremtidigt forbrug i den sociale velfærdsfunktion (jvf. afsnit 2.2), kan denne skrives på følgende måde, hvor λ er den ekstra vægt, som tillægges opsparringen:³

$$V = Y + \lambda S \quad (1)$$

Værdien af V ønskes maksimeret med hensyn til L under følgende to bibetingelser:

$$Y = F(\bar{K}, L) \quad (2)$$

$$S = Lw(1-c_2) + (Y-Lw)(1-c_1) \quad (3)$$

hvor S , L , K , w og Y er de sædvanlige variable, og c_1 og c_2 er forbrugskvoten for henholdsvis profit- og lønindkomst. Det fremgår, at L er ubegrænset, og V maksimeres derfor hvis:

$$\frac{\delta V}{\delta L} = 0 \quad (4)$$

Ved brug af (1), (2) og (3) ses, at (4) er ensbetydende med:

¹For referencer se især Little og Mirrlees (1968, kapitel 13), Meier (1975, pp.433-439 og 466-477), Sen (1975, kapitel 12) og Unido (1972, kapitel 8 og 15).

²Foruden de i afsnit 3.2 nævnte referencer henvises til f.eks. Dixit (1968), Hornby (1968) og Stern (1972).

³Modellen er opstillet af Sen (i Meier, 1975, pp.438-439).

$$\frac{\delta Y}{\delta L} (1 + \lambda(1 - c_1)) = \lambda w(c_2 - c_1) \quad (5)$$

D.v.s. skyggelønnen w^+ , der her er defineret som den værdi, arbejdskraftens marginalprodukt skal have i optimum, bliver:⁴

$$w^+ = \frac{\delta Y}{\delta L} = \frac{\lambda(c_2 - c_1)}{1 + \lambda(1 - c_1)} \cdot w \quad (6)$$

Det må understreges, at λ er den ekstra vægt, som opsparingen tillægges. S er allerede en del af Y , og tillægges derigennem en vægt svarende til vægten for den del af produktionen, som forbruges. Det fremgår, at hvis fremtidigt og nutidigt forbrug har samme vægt ($\lambda = 0$) fås af (6):

$$w^+ = 0 \quad (7)$$

Tillægges fremtidigt forbrug derimod større vægt, stiger w^+ , såfremt:

$$c_2 > c_1 \quad (8)$$

For λ uendelig stor haves (forudsat $c_1 = 0$ og $c_2 = 1$):

$$w^+ = w \quad (9)$$

D.v.s. produktionen og beskæftigelsen maksimeres ved (7); men væksten er større ved (9), hvis den optimale opsparing ikke kan sikres ad anden vej end via (3).

Ovenstående referenceramme er imidlertid, som Sen (1975, p.103) understreger andetsteds, ikke i denne formulering robust nok til at omfatte en række af de aspekter, som må indgå ved fastlæggelsen af w^+ i forbindelse med et givet projekt. I det følgende skal disse inddrages, idet der nedenfor tages udgangspunkt i en opdeling af økonomien på de hidtil anvendte to sektorer. Såvel Lal (i Meier, 1975), Little og Mirrlees (1968) som Sen (1975) opregner en række relevante faktorer for ansættelsen af den samfundsmæssige værdi af et projekt,⁵ hvor

⁴Bemærk at skyggelønnen her ikke er defineret som den marginale effekt på velfærdsfunktionen; men som den værdi $\delta Y / \delta L$ har, når V maksimeres. Det er derfor det prissignal, som ville medvirke til en optimal ressourceallokering. Skyggelønnen kunne (jvf. Sen, 1975, p.98) også defineres som den marginale effekt på funktionen V .

⁵Det følgende er især præget af Sens fremstilling.

der overflyttes en person fra den traditionelle sektor til beskæftigelse i den moderne sektor:

- 1) Den overflyttedes indkomst stiger (i den hidtil anvendte notation med $w^m - w^t$).
- 2) Projektet giver et overskud (hvis q er ændringen i produktionen, er stigningen $q - w^m$).
- 3) Hvis w^t oversteg marginalproduktet i den traditionelle sektor, stiger de tilbageblevnes indkomst (hvis $w^t = m + a$, hvor m er marginalproduktet, er stigningen på $a = w^t - m$). Det understreges, at Lal (i Meier, 1975, pp. 468-470) i m indregner både det direkte fald i produktionen og det indirekte fald, som (jvf. afsnit 5.3.5) kan opstå som følge af øget migration. Sen indregner dog dette under punkt 7.
- 4) Selv om $m = 0$ er det (jvf. afsnit 2.7.3) muligt, at de tilbageblevne må øge deres arbejdsindsats (denne stigning betegnes z^t). Den overflyttede yder måske også en større indsats, som betegnes z^m .
- 5) Opsparingen påvirkes. Hvis c_3 står for de tilbageblevnes forbrugskvote, og c_1 og c_2 er forbrugskvoten af henholdsvis projektoverskuddet og lønindkomsten, er den samlede stigning lig $(q - w^m)(1 - c_1) + (w^m - w^t)(1 - c_2) + (w^t - m)(1 - c_3)$.
- 6) Statusaspektet kan som nævnt i afsnit 2.7.4 indgå og gøre, at beskæftigelse tillægges selvstændig vægt. Denne vægt betegnes Λ .
- 7) Som det blev nævnt i 2.7.4 kan arbejdsløshed være forbundet med social uro m.v. Sen lader dette aspekt indgå særskilt med vægten Γ .

Punkterne 1-5 er sammenfattet i tabel 5.2 (jvf. Sen, 1975, p. 105).

Tabel 5.2: Aspekter af Skyggelønnen

	indkomst-stigning	opsparings-stigning	stigning i arbejdsindsats
projektet	$q - w^m$	$(q - w^m)(1 - c_1)$	o
den overflyttede	$w^m - w^t$	$(w^m - w^t)(1 - c_2)$	z^m
de tilbageblevne	$w^t - m$	$(w^t - m)(1 - c_3)$	z^t

Betegner r_{ij} elementet i den i'te række og j'te søjle og v_{ij} den tilsvarende vægt haves, at værdien af at beskæftige en person i den moderne sektor er lig:

$$l = \sum_{ij} v_{ij} r_{ij} + \Lambda + \Gamma \quad (10)$$

Defineres w^+ i overensstemmelse med (6) som den værdi, arbejdskraftens marginalprodukt skal have, når velfærdsfunktionen maksimeres fås, idet q her netop er lig marginalproduktet:

$$\begin{aligned} q = w^+ &= [w^m[(v_{11} - v_{21}) + (v_{12}(1-c_1) - v_{22}(1-c_2))] + w^t[(v_{21} - v_{31}) + \\ &\quad v_{22}(1-c_2) - v_{32}(1-c_3)] + m(v_{31} + v_{32}(1-c_3)) - (v_{23}^{m+t} + v_{33}^{t+m}) + \\ &\quad \Lambda + \Gamma] / (v_{11} + v_{12}(1-c_1)) \end{aligned} \quad (11)$$

Udregningen er principielt enkel og består blot i at finde q fra (10) ved indsættelse af værdierne fra tabel 5.2.

Det fremgår, at vægtningen mellem nutidigt og fremtidigt forbrug foretages ved fastlæggelsen af v_{i2} i forhold til v_{i1} , medens beskæftigelse som selvstændigt mål udtrykkes gennem Λ . Problemer i forbindelse med migrationen optræder via Γ . Indkomstfordelingshensynet kommer til udtryk på flere måder. For det første kan der differentieres mellem forskellige gruppers indkomst ved v_{il} 'erne; men desuden kan der skelnes mellem, hvem det er, som foretager en given opsparing. Endelig kan der indgå hensyntagen til forskelle i arbejdsindsatsen gennem v_{23} og v_{33} . Ovenstående referenceramme er derfor rummelig nok til at omfatte en række af de i kapitel 2, 3 og 5 fremførte synspunkter, og (11) angiver den værdi på lønomkostningen, som subsidierne skal medvirke til at etablere, hvis (10) ønskes maksimeret. Det skal imidlertid understreges, at der bag (10) ligger den implicitte antagelse, at vækst blot er fordeling over tid, idet der alene indgår en vægtning af forskellige gruppers indkomst, opsparing og arbejdsindsats samt de sociale aspekter i Λ og Γ . Hvis vækstraten blev tillagt selvstændig betydning, måtte velfærdsfunktionen udvides, fordi der måtte tages højde for kapital-output- og betalingsbalanceeffekterne. D.v.s. der måtte med andre ord tages hensyn til efterspørgselens sammensætning, som (jvf. Tylers model i afsnit 3.4.4) kan spille en afgørende rolle for vækstraten. Efterspørgselens sammensætning skal herudover tillægges selvstændig betydning, hvis der indgår overvejelser om, hvilke produkter der er samfunds-

mæssigt optimale (jvf. afsnit 2.3). Der skulle nemlig i så fald ikke blot indgå en vægtning af, hvem der forbruger og opsparer hvor meget, men også af hvad de forbruger.

Den optimale skyggeløn er derfor afhængig af velfærdsfunktionen; men det skal desuden fremhæves, at specifikationen af de indgående vægte er nøje knyttet sammen med de institutionelle, politiske og økonomiske karakteristika for en given økonomi. Hvis f.eks. det offentlige kan beskatte effektivt og dermed sikre den optimale opsparing, forsvinder konflikten mellem vækst og beskæftigelse, hvilket naturligvis har afgørende betydning for fastlæggelsen af v_{12} 'erne. Et andet eksempel er spørgsmålet, om der haves en privat ejendomsretsøkonomi. Er dette ikke tilfældet, forsvinder en del af nødvendigheden af at inddrage fordelingsovervejelserne direkte i forbindelse med forsøget på at påvirke allokeringsbeslutningerne.

D.v.s. referencerammen, som er gennemgået i dette afsnit, er rummelig; men dels må de nævnte begrænsninger huskes, dels giver den ikke noget entydigt svar på, hvad skygge lønnens størrelse er i forhold til f.eks. markedsłønnen, da vægtene ikke kan specificeres generelt.⁶ Imidlertid er det (jvf. kapitel 2) vigtigt at understrege, at markedspriserne ikke nødvendigvis er samfundsmæssigt optimale.⁷

⁶ I Unido (1972, p.212) siges tilsvarende: "Finally, a word about the magnitude of the shadow wage relative to the market wage is in order. The fact is that we can say very little a priori. Only the direct opportunity cost can generally be assumed to be smaller than the market wage. Once indirect costs and redistributional weights are taken into account, it is entirely possible that the shadow wage will exceed the market wage."

⁷ Gennemgangen ovenfor giver som nævnt ikke mulighed for nogen entydig konklusion om skyggelønnens størrelse; men det er næppe forkert at fastholde den almindelige opfattelse, som udtrykkes af Unido (1972, p.212): "In general, the relative social costs of labour and capital will favour employment of people over machines more than their relative costs as measured by market prices."

5.6 Konklusioner

Tre sammenhængene spørgsmål er blevet undersøgt i dette kapitel. For det første er det blevet diskuteret, om lønsubsidier kan øge beskæftigelsen. Det andet hovedemne har været ~~sammenhængene mellem beskæftigelsen, produktionen og væksten~~. Endelig er der for det tredje blevet rejst spørgsmålet om, hvor stor den optimale skyggeløn er.

Det er fremgået, at lønsubsidierne i Ahlualias model kan spille en rolle i forsøget på at bekæmpe u-landenes alvorlige problemer ved at øge arbejdskraftsopsugningen i den moderne sektor. Analysen har imidlertid også vist, at der ligger vigtige forudsætninger bag en sådan konklusion. Forudsætningerne skal ikke opregnes igen; men det er klart, at de ikke uden videre kan antages at være opfyldte. De teoretiske modeller i afsnittene 5.2.1 og 5.2.2 giver derfor ikke et fuldstændigt billede, og begrundelserne herfor er både af teoretisk og empirisk art. Det er endvidere vist, at hypotesen om en konflikt mellem produktion og beskæftigelse ikke er holdbar for lønsubsidierne; men en konflikt mellem beskæftigelses- og vækstmålsætningerne kan forekomme. Dog må det i denne forbindelse fremhæves, at det er en meget indirekte måde at opnå den optimale opsparing via teknikvalget. Konflikten forsvinder, hvis effektive beskatningsmidler er til rådighed. Diskussionen om den optimale skyggeløn viser, at dennes størrelse er afhængig dels af de foretagne konklusioner i kapitel 2 om vækst som målsætning og sammenhængen mellem efficiens, fordeling og optimalitet dels af overvejelserne i kapitel 3 og 5 om sammenhængene mellem vækst, fordeling og beskæftigelse. Sens referenceramme er tilstrækkelig, hvis vækst opfattes som fordeling over tid; men hvis vækst tillægges selvstændig betydning, eller der i optimalitetsbegrebet indgår stillingtagen til, hvad der skal produceres, må den udvides. Ved fastlæggelsen af den optimale skyggeløn kan alle disse aspekter spille ind; men det almindelige synspunkt er, at skyggelønnen er mindre end markedslonnen.

Ved den samlede vurdering af lønsubsidier som policy-instrument i u-landene synes to konklusioner at være særlig fremtrædende. For det første kan det konstateres, at som dette kapitel viser, kan mange modstridende synspunkter fremføres.

Alligevel ville det være forkert at konkludere, at analysen ikke bidrager til afklaring. De i f.eks. afsnit 5.3.2 anførte referencer gennemgår tilfælde, hvor indgreb overfor lønningerne har haft virkninger på beskæftigelsen. Selv om disse tilfælde med en positiv lønpriselasticitet ikke direkte kan generaliseres, må det konstateres, at lønsubsidier potentielt kan spille en vigtig rolle. Om ikke andet kan de i al fald medvirke til at begrænse den stigende anvendelse af kapitalintensive teknikker. Dette ville i sig selv udgøre et væsentligt bidrag;¹ men det forudsætter naturligvis, at f.eks. finansieringen af subsidierne eller de administrative omkostninger ikke har uønskede effekter. Den anden hovedkonklusion, som kan drages, er i forlængelse heraf, at lønsubsidierne ikke kan ses isoleret. Hvis det antages, at den samlede efterspørgsel er tilstrækkelig, kan større beskæftigelse i en arbejdsløshedssituation opnås, såvel ved at produktionsteknikkerne som produktionssammensætningen og mængden af komplementære faktorer ændres. Det må med andre ord ikke glemmes, at der er substitutionsmuligheder ikke blot direkte i produktionen, men også indirekte gennem såvel den indenlandske forbrugssammensætning som eksporten. D.v.s. indgreb overfor faktorpriserne bør indgå i en samlet plan rettet mod at ændre både vare- og faktorpriserne. I et endnu videre perspektiv må disse instrumenter naturligvis indgå og analyseres i sammenhæng med den generelle strategi for udviklingen af et givet u-land.²

¹Som flere gange fremhævet vil større beskæftigelse i den moderne sektor utvivlsomt øge den relative ulighed; men den absolutte fattigdom bekæmpes. Set fra et velfærdssynspunkt må dette derfor utvivlsomt tillægges stor vægt. På den anden side følger det ikke heraf, at den eneste løsning på u-landenes problemer ligger i udvidelsen af den moderne sektor (jvf. f. eks. afsnit 3.1).

²For referencer herom se f.eks. Adelman (1975a), Ahluwalia (1976), ILO (1976), Lisk (1977), Mkandawire (1977), Oshima (1977) samt Stewart og Streeten (1976).

6. AFSLUTNING

I denne opgave er det blevet forsøgt at belyse nogle centrale problemstillinger i udviklingsdebatten. Konklusionerne i relation til de i indledningen formulerede hypoteser skal ikke gentages her, da de fremgår af de enkelte kapitlers afsluttende og konkluderende afsnit. Der kan imidlertid være grund til at understrege, at hvor vidt en given konflikt mellem nogle målsætninger eksisterer afhænger såvel af det givne policy-instrument som af teknologiske, institutionelle, politiske og adfærdsmæssige karakteristika og muligheder. På kort sigt er mange af disse faktorer at betragte som eksogene variable; men på længere sigt bliver de endogene, og må som konsekvens heraf søges påvirket i ønskelig retning gennem en passende udviklingsstrategi. Det følger endvidere, at selv om det økonomiske begrebs- og metodeapparat er nødvendigt, forudsætter virkelig dybtgående analyser en integrering af fagområder som økonomi, sociologi, statskundskab m.v. Der er med andre ord grund til at minde om såvel nødvendigheden af at forenkle som faren for at oversimplificere komplikerede sammenhænge.

Dette udtrykkes på en underfundig måde i Morgan (1975, p.xiii):

We must at all costs avoid oversimplification, which one might be tempted to call the occupational disease of economists, if it were not their occupation.

Af ovenstående følger, at da kun en del af de relevante målsætninger, restriktioner og sammenhænge er inddraget, kan denne opgave bedst opfattes som et udgangspunkt. Målet med udvikling må være at sikre alle mennesker et værdigt liv i velvære, og økonomen kan medvirke til realiseringen heraf gennem såvel teoretisk analyse som praktisk arbejde; men disse to områder er gensidigt afhængige. Teoretisk afklaring er nødvendig for at kunne bidrage til at begrænse antallet af fejlvurderinger og forkerte konklusioner i den omgivende virkelighed; men omvendt forudsætter en tilbundsgående og ærlig kritik af teorien praktisk erfaring og fornemmelse for grænsen for de enkelte teoriens anvendelighed og deres manglende muligheder for at give indsigt herudover.

APPENDIKS 1. EN VARIANSUDLEDNING

I dette appendiks gennemgås beviset for ligning (6) og (7) i afsnit 3.3.1.¹ Der benyttes følgende notation:

n^i : antal personer (og indkomster) i sektor i ; $i = m$ og t .

$n = n^m + n^t$: antal personer (og indkomster) i hele økonomien.

$n^i/n = f^i$: den i 'te sektors relative vægt.

w^{ij} : indkomst for den j 'te person i sektor i ; $j = 1, \dots, n^i$.

Desuden defineres:

$$w^i = \frac{1}{n^i} \sum_j w^{ij} : \text{middelindkomst i sektor } i.$$

$$\sigma_i^2 = \frac{1}{n^i} \sum_j (w^{ij} - w^i)^2 : \text{indkomstvarians i sektor } i.$$

$$w = \frac{1}{n} \sum_i \sum_j w^{ij} = \frac{1}{n} \sum_i n^i w^i = \sum_i f^i w^i : \text{middelindkomst for hele økonomien} \\ (\text{jvf. ligning 6 i afsnit 3.3.1}).$$

$$\sigma^2 = \frac{1}{n} \sum_i \sum_j (w^{ij} - w)^2 : \text{indkomstvarians i hele økonomien.}$$

Indsættes $(w^{ij} - w) = (w^{ij} - w^i) + (w^i - w)$ i udtrykket for σ^2 fås:

$$\sigma^2 = \frac{1}{n} \sum_i \sum_j (w^{ij} - w)^2 = \frac{1}{n} \sum_i \sum_j (w^{ij} - w^i)^2 + \frac{1}{n} \sum_i n^i (w^i - w)^2$$

$$+ \frac{2}{n} \sum_i (w^i - w) \sum_j (w^{ij} - w^i) = \frac{1}{n} \sum_i n^i \sigma_i^2 + \frac{1}{n} \sum_i n^i (w^i - w)^2$$

$$= \sum_i f^i \sigma_i^2 + \sum_i f^i (w^i - w)^2. \text{ Dette er netop ligning (7) i afsnit 3.3.1.}$$

¹Der henvises dels til Hald (1952, kapitel 17, relationerne 17.3.2 og 17.3.3) dels til Andersen, Jensen og Kousgaard (1975, p.159).

APPENDIKS 2. HARRIS' OG TODAROS TO-SEKTORMODEL

I dette appendiks skal Harris' og Todaros to-sektor model gennemgås for at underbygge gennemgangen i afsnit 5.3.5.

Det antages, at der i økonomien haves to sektorer. Harris og Todaro taler selv om en by- og en landbrugssektor; men her vil blive brugt betegnelserne den moderne og den traditionelle sektor.¹ I den moderne sektor fremstilles luksusvarer M og i den traditionelle sektor nødvendighedsvarer T. Produktionen Y kan opskrives som funktion af den anvendte arbejdskraft L samt det givne kapitalapparat \bar{K} og i den traditionelle sektor den givne mængde jord \bar{J} . Det antages, at arbejdskraftens marginalprodukt q' og f' er positivt, men faldende.

D.v.s.:

$$Y^T = q(L^T, \bar{K}^T, \bar{J}) \quad q' > 0; q'' < 0 \quad (1)$$

$$Y^M = f(L^M, \bar{K}^M) \quad f' > 0; f'' < 0 \quad (2)$$

hvor toptegnene henviser til de to sektorer. Prisforholdet mellem de to varer er en funktion af de producerede mængder og bliver, idet nødvendighedsvaren benyttes som numeraire:

$$P^M = r\left(\frac{Y^T}{Y^M}\right) \quad r' > 0 \quad (3)$$

Der aflønnes efter grænseprodukterne i de to sektorer, så:

$$w^T = q' \quad (4)$$

$$w^M = f' P^M \quad (5)$$

I den traditionelle sektor antages reallønnen at være fleksibel; men i den moderne sektor kan den ikke blive mindre end den institutionelt fastsatte minimumsløn \bar{w}^M . Da det endvidere antages, at der ved denne løn ikke er overefterspørgsel efter arbejdskraft fås:

$$\bar{w}^M = w^M \quad (6)$$

¹Der er også foretaget andre ændringer for at tilpasse fremstillingen til denne opgave. Disse ændringer er dog hovedsagelig af notationsmæssig art.

Det fremgår altså, at producenterne profitmaksimerer. Med hen-
syn til arbejderne gøres den antagelse, at de enten føler sig
knyttet til den moderne eller den traditionelle sektor. Arbej-
dere, som føler sig knyttet til den moderne sektor, bliver her
uanset indkomsten. Modsat gælder det for arbejdere, der føler
sig tilknyttet den traditionelle sektor, at de vil søge arbejde
i den moderne sektor, såfremt en såkaldt "forventet" løn w^e er
større end w^t . Er w^e mindre end w^t , går migrationsstrømmen den
anden vej. Det antages, at w^e er bestemt dels af \bar{w}^m dels af
beskæftigelsesprocenten i den moderne sektor. D.v.s.:

$$w^e = \frac{\bar{w}^m L^m}{(L^m + L^u)} \quad \text{og} \quad \frac{L^m}{L^m + L^u} \leq 1 \quad (7)$$

hvor L^u er de arbejdsløse i den moderne sektor. Det ses, at w^e
her netop svarer til den gennemsnitlige løn i den moderne sek-
tor; men mere generelle udtryk kan indgå. De eneste restriktio-
ner, som må opfyldes, for at resultaterne af modellen ikke æn-
dres, er, at w^e er direkte proportional med \bar{w}^m og omvendt pro-
portional med arbejdsløshedsprocenten (Harris og Todaro, 1970,
p.128). Det kan endvidere bemærkes, at da der ingen arbejdsløs-
hed er i den traditionelle sektor, gælder at den totale arbejds-
styrke kan skrives som:

$$L = L^t + L^m + L^u \quad (8)$$

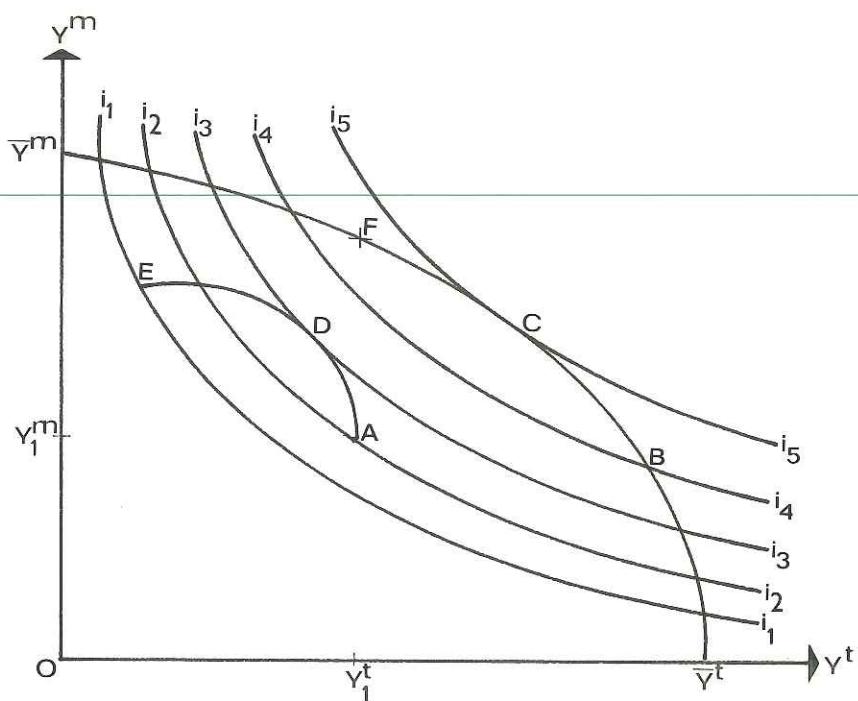
Ligevægt i økonomien kræver, at vandringen mellem de to sekto-
rer er lig med nul. Dette gælder, hvis:

$$w^e = w^t \quad (9)$$

Det fremgår, at økonomien er beskrevet ved ligning (1) til (9),
og at såfremt \bar{w}^m , r og \bar{L} kendes, kan de øvrige variable (w^m ,
 w^e , y^t , y^m , P^m , w^t , L^t , L^m og L^u) findes. Harris og Todaro vi-
ser (p.130), at der til en given værdi af \bar{w}^m svarer netop én
ligevægt, såfremt r og \bar{L} kendes, og er \bar{w}^m højere end "the mar-
ket-clearing level," er der arbejdsløshed. Stabiliteten af en
sådan ligevægt bevises i deres appendiks I (pp. 138-139).

Fig. A.1 skal herefter benyttes til at illustrere,
hvorledes et lønsubsidie vil virke. $\bar{Y}^t \bar{Y}^m$ er økonomiens trans-
formationskurve, og ii-kurverne angiver de samfundsmæssige
indifferenskurver (jvf. Harris og Todaro, 1970, p.130).

Fig. A.1: Harris' og Todaros Model

Økonomien antages at være i ligevægt i punktet A. Som det fremgår, produceres ikke på transformationskurven, fordi der haves L^u arbejdsløse i den moderne sektor. Kunne disse komme i arbejde ville det være muligt at øge produktionen i den traditionelle sektor med AB. Det er imidlertid ikke tilstrækkeligt for efficiens, at de L^u beskæftiges her. Efficiens kræver, at det marginale transformationsforhold MRT er lig P^m . Denne betingelse er i modellen ikke opfyldt i A,² og med de angivne indifferenskurver heller ikke i B, da hældningerne på tangenten til i_4 og $\bar{Y}^t - \bar{Y}^m$ er forskellige i dette punkt. Kun i punktet C er $MRT = P^m$, og efficiensen realiseret.

Harris og Todaro rejser nu spørgsmålet, om et lønsubsidie i den moderne sektor kan realisere en tilstand på en højere indifferenskurve end A. Ræsonnementet bag at foreslå lønsubsidiet i den moderne sektor er (jvf. fodnote 2), at værdien af arbejdskraftens marginalprodukt $f'P^m$ er "for højt" her i forhold til værdien af marginalproduktet q' i den traditionelle sektor. Subsidiet vil øge L^m . Dette fremgår af, at da subsidiet ikke overvæltes, ændres ligning (6) nu til:

² $L^u > 0$ medfører (jvf. ligning 7), at $w^e < \bar{w}^m$. Ifølge (9) er $w^e = w^t$, så $w^t < \bar{w}^m$. Derfor fås ved at benytte (4), (5) og (6), at $q' < f'P^m$.

$$\bar{w}^m = w^m + \text{subsidiert} \quad (6)'$$

D.v.s. lønomkostningen w^m i (5) falder med subsidiert. Herved må $f'P^m$ falde, og dette kan kun ske ved at øge L^m ifølge (2). Imidlertid indses, at lønsubsidiert ikke kan bringe økonomien til punktet C, da det større L^m og mindre L^u ifølge (7) øger w^e . Ifølge (9) betyder det, at $w^e > w^t$, og tilstrømningen til den moderne sektor øges. Denne vil fortsætte, indtil enten w^t eller L^u er steget så meget, at ligevægten $w^t = w^e$ etableres igen.³ D.v.s. subsidiert kan øge L^m og dermed Y^m ; men L^t mindskes, og da $q' > 0$ ifølge (1), falder Y^t . Følgelig må det (jvf. Harris' og Todaros appendiks II) konkluderes, at beskæftigelsen i den moderne sektor kan øges ved et subsidie; men at det sker på bekostning af produktionen i den traditionelle sektor.

Kurven ADE antages at være de kombinationer af Y^t og Y^m , forskellige subsidier kan realisere. I E er subsidiert af en sådan størrelse, at der er fuld beskæftigelse. D.v.s. $L^u = 0$. Ligevægten ($w^e = w^t$) genoprettes derfor i dette tilfælde udelukkende ved, at w^t stiger tilstrækkeligt (jvf. footnote 3). Det fremgår af (6)', (7) og (9), at i E er $w^e = w^t = (w^m + \text{subsidiert})$, eller ved brug af (4) og (5) $w^e = q' = (f'P^m + \text{subsidiert})$. I E gælder derfor at $q' > f'P^m$, hvilket viser, at det ikke er en efficient tilstand, selv om der er fuld beskæftigelse. E er her angivet at ligge på i_1 , og det giver derfor lavere velfærd end A. Det ses, at den maksimale velfærd ved en subsidiepolitik nås i D, hvor der haves en vis arbejdsløshed.⁴

³ Det gælder, at w^t stiger, da g' stiger, når L^t falder (jvf. ligning 4 og 1). Desuden ses at w^e falder, hvis L^u stiger (jvf. ligning 7).

⁴ Harris og Todaro viser i deres appendiks III, at første ordens betingelsen for at maksimere velfærdens er:

$$f'P^m = q' \cdot \frac{d(L^u + L^m)}{dL^m}$$

Er $\frac{d(L^u + L^m)}{dL^m} > 1$, hvilket (jvf. Harris og Todaro, 1970, p.134)

er det mest sandsynlige, gælder, at $q' < f'P^m$. Sammenholdes dette med, at i E er $q' > f'P^m$, er konflikten mellem de to målsætninger åbenbar.

D.v.s. subsidier kan dels ikke bringe økonomien til C, dels er der for stykket DE en konflikt mellem beskæftigelse og velfærd. Sidstnævnte konklusion må dog modificeres. I fig. A.1 er ADE en konveks kurve, og første ordens betingelsen i fodnote 4 sikrer derfor, at velfærden maksimeres. Imidlertid viser Harris og Todaro i deres appendiks III, at selv om hældningen på ADE altid vil være negativ, vil kurven ikke altid være konveks i hele variationsområdet. Er den konkav i omegnen af E, er anden ordens betingelsen for, at D er et globalt maksimum, ikke opfyldt, og E kan eventuelt være maksimum. I så fald er de to målsætninger ikke i konflikt. Harris og Todaro understreger, at dette er en mulighed; men de finder, at ADE foruden at være konveks omkring A, så der findes et subsidie, som vil øge velfærden, sandsynligvis også er konveks globalt. Argumentationen herfor skal ikke gennemgås her, idet den blot består i en henvisning til de forskellige parametres og differentialkvotienters sandsynlige størrelse empirisk set. En vurdering heraf ville blive meget omfattende.

Imidlertid må det konkluderes, at Harris og Todaro med deres model har vist, at der kan opstå en reel konflikt mellem målsætningerne om beskæftigelse og velfærd afledt af produktionen. Konflikten er til stede, fordi subsidiet ud over at bringe flere i arbejde i den moderne sektor påvirker migrationen, arbejdsløsheden og beskæftigelsen samt produktionen i den traditionelle sektor.

Som nævnt i afsnit 5.3.5 forsvinder konflikten mellem produktion og beskæftigelse, hvis $q' = 0$. I så fald bliver de relevante valgmuligheder nemlig ikke punkter på ADE, men punkter på en kurve svarende til AF, hvor de to mål er i overensstemmelse med hinanden; men det gælder fortsat, at C ikke kan realiseres ved en lønsubsidiepolitik. Det andet spørgsmål, som blev rejst i afsnit 5.3.5 er, om (7) er en relevant og dækende beskrivelse af migrationsadfærdens.

LITTERATURFORTEGNELSE

- Acharya, S. N., "Fiscal Financial Intervention, Factor Prices and Factor Proportions: A Review of Issues." Bangladesh Development Studies. Nr. 4, 1975.
- Adelman, I., "Growth, Income Distribution, and Equityoriented Development Strategies." World Development. Nr. 2 og 3, 1975a.
- Adelman, I., "Development Economics - A Reassessment of Goals." American Economic Review. Maj, 1975b.
- Adelman, I. et al., "Policies for Equitable Growth." World Development. Nr. 7, 1976.
- Adelman, I. og Morris, C. T., Economic Growth and Social Equity in Developing Countries. Stanford: Stanford University Press, 1973.
- Ahluwalia, M. S., "Taxes, Subsidies, and Employment." Quarterly Journal of Economics. August, 1973.
- Ahluwalia, M. S., "Income Distribution and Development: Some Stylized Facts." American Economic Review. Nr. 2, 1976a.
- Ahluwalia, M. S., "Inequality, Poverty, and Development." Journal of Development Economics. Nr. 4, 1976b.
- Alamgir, M., "Poverty, Inequality, and Social Welfare: Measurement, Evidence, and Policies." Bangladesh Development Studies. April, 1975.
- Andersen, E. B., Jensen, N. E. og Kousgaard, N., Teoretisk Statistik for Økonomer. København: Akademisk Forlag, 1975.
- Arndt, H. W., "Development and Equality: The Indonesian Case." World Development. Nr. 2 og 3, 1975.
- Atkinson, A. B., "On the Measurement of Inequality." Journal of Economic Theory. Nr. 3, 1970.
- Bacha, E. L. og Taylor, L., "The Unequalizing Spiral: A First Growth Model for Belindia." Quarterly Journal of Economics. Nr. 1, 1976.
- Baster, N., Distribution of Income and Economic Growth: Concepts and Issues. Geneve: UNRISD, 1970.
- Beckerman, W., "Some Reflections on 'Redistribution with Growth'." World Development. Nr. 8, 1977.

- Bhagwhat, A., "Main Features of the Employment Problem in Developing Countries." IMF - Staff Papers. Marts, 1973.
- Bhatt, V. V., "Economic Development: An Analytic-Historical Approach." World Development. Nr. 7, 1976.
- Boserup, M., "Industrialiseringens Plads i Moderne Udviklings-teori." Nationaløkonomisk Tidsskrift. Nr. 1, 1975.
- Buch-Hansen, P., "Cambridge-kontroversen." Nationaløkonomisk Tidsskrift. Nr. 2, 1976.
- Carson, R. L., Comparative Economic Systems. New York: Macmillan, 1973.
- Cassen, R. H., "Population and Development: A Survey." World Development. Nr. 10 og 11, 1976.
- Champernowne, D. G., "A Comparison of Measures of Inequality of Income Distribution." Economic Journal. December, 1974.
- Chelliah, R. J., Fiscal Policy in Underdeveloped Countries. London: George Allen and Unwin, 1969.
- Chenery, H., "The Structuralist Approach to Development Policy." American Economic Review. Maj, 1975.
- Chenery, H. et al., Redistribution with Growth. London: Oxford University Press, 1974.
- Chenery, H. og Syrquin, M., Patterns of Development, 1950-1970. New York og London: Oxford University Press, 1975.
- Cline, W. R., Potential Effects of Income Redistribution on Economic Growth. New York: Praeger, 1972.
- Cline, W. R., "Distribution and Development: A Survey of the Literature." Journal of Development Economics. Februar, 1975.
- Cromwell, J., "The Size Distribution of Income: An International Comparison." Review of Income and Wealth. Nr. 3, 1977.
- Currie, L., "The Objectives of Development." World Development. Nr. 1, 1978.
- Dixit, A. K., "Optimal Development in the Labour Surplus Economy." Review of Economic Studies. Januar, 1968.
- Faaland, J., "Growth, Employment, and Equity." International Labour Review. Nr. 1, 1976.

- Fields, G. S., "A Welfare Economic Approach to Growth and Distribution in the Dual Economy." Economic Growth Center, Yale University. Discussion Paper Nr. 255, November, 1976.
- Fields, G. S., "Poverty, Inequality, and Development: Alleviation or Exacerbation?" Economic Growth Center, Yale University, Discussion Paper Nr. 260, April, 1977a.
- Fields, G. S., "Who Benefits from Economic Development? A Re-examination of Brasilian Growth in the 1960's." American Economic Review. September, 1977b.
- Foster-Carter, A., "From Rostow to Gunder Frank: Conflicting Paradigms in the Analysis of Underdevelopment." World Development. Nr. 3, 1976.
- Griffin, K., The Political Economy of Agrarian Change. London: Macmillan, 1974.
- Gulati, I. S. og Krishnan, T. N., "Fiscal Measures to Improve Employment in Developing Countries: A Comment." Public Finance. Nr. 1, 1972.
- Hald, A., Statistical Theory. New York: Wiley, 1952.
- Harcourt, G. C., Some Cambridge Controversies in the Theory of Capital. London: Cambridge University Press, 1972.
- Harris, J. R. og Todaro, M. P., "Migration, Unemployment, and Development: A Two Sector Analysis." American Economic Review. Nr. 1, 1970.
- Healey, D. T., "Development Policy: New Thinking About an Interpretation." Journal of Economic Literature. Nr. 3, 1976.
- Henderson, J. M. og Quandt, R. E., Microeconomic Theory: A Mathematical Approach. New York: McGraw Hill, 1971.
- Hirschman, A. O., "The Changing Tolerance for Income Inequality in the Course of Economic Development." Quarterly Journal of Economics. November, 1973.
- Hornby, J. M., "Investment and Trade Policy in the Dual Economy." Economic Journal. Marts, 1968.
- Horowitz, I. L., ed., Equity, Income, and Policy: Comparative Studies in Three Worlds of Development. New York: Praeger, 1977.
- ILO, Employment, Growth, and Basic Needs. Geneve: ILO, 1976.

Johnsson, B., "Jämförelse av Ekonomiska System: Neoklassiska och Historiskt Materialistiska Utgångspunkter." Nordisk Tidskrift för Politisk Ekonomi. Nr. 2, 1974.

Jorgenson, D. W., "The Development of a Dual Economy." Economic Journal. Marts, 1961.

Jorgenson, D. W., "Surplus Agricultural Labour and the Development of a Dual Economy." Oxford Economic Papers. November, 1967.

Jorgenson, D. W., "Testing Alternative Theories of the Development of a Dual Economy," i Economic Policy for Development, ed. I. Livingstone. Middlesex: Penguin Books, 1971.

Knight, J. B., "Wages and Employment in Developed and Underdeveloped Economies." Oxford Economic Papers. Nr. 1, 1971.

Knight, J. B., "Explaining Income Distribution in Less Developed Countries: A Framework and an Agenda." Oxford Bulletin of Economics and Statistics. Nr. 3, 1976.

Kondor, Y., "Value Judgements Implied by the Use of Various Measures of Income Inequality." Review of Income and Wealth. Oktober, 1975.

Koopmans, T. C. og Montias, J. M., "On the Description and Comparison of Economic Systems," i Comparison of Economic Systems, ed. A. Eckstein. Berkeley: University of California Press, 1971.

Kuznets, S., "Economic Growth and Income Inequality." American Economic Review. Marts, 1955.

Lal, D., "Distribution and Development: A Review Article." World Development. Nr. 9, 1976.

Lall, S., "Conflicts of Concepts: Welfare Economics and Developing Countries." World Development. Nr. 3, 1976.

Laursen, K., "Subsidize Wages: A Policy Suggestion for Morocco." Århus Universitet, Memo 8, 1974.

Laursen, K. og Paldam, M., "Generelle Flersektormodeller til Analyse af Vækstprocesser i U-lande." Århus Universitet, Notat 7, 1976.

Lecaillon, J. og Germidis, D., "Income Differentials and the Dynamics of Development." International Labour Review. Nr. 1, 1976.

- Lekachman, R., "Redistribution with Growth." Journal of Economic Literature. Nr. 2, 1976.
- Lent, G. E., "Tax Incentives for the Promotion of Industrial Employment in Developing Countries." International Monetary Fund Staff Papers. Nr. 2, 1971.
- Lewis, W. A., "Economic Development with Unlimited Supplies of Labour." Manchester School of Economic and Social Studies. Maj, 1954.
- Lewis, W. A., "Unlimited Labour: Further Notes." Manchester School of Economic and Social Studies. Januar, 1958.
- Lewis, W. A., "Development and Distribution," i Employment, Income Distribution and Development Strategy, Essays in Honour of H. W. Singer, eds. Sir A. Caincross og M. Puri. London: Macmillan, 1976.
- Lisk, F., "Conventional Development Strategies and Basic-Needs Fulfilment." International Labour Review. Nr. 2, 1977.
- Little, I. M. D. og Mirrlees, J. A., Manual of Industrial Project Analysis in Developing Countries. Paris: OECD, 1968.
- Mansfield, L. F. og Wogart, J. P., "Income Inequality and Unemployment in LDCs: Some Implications of a Simple 'Structuralist' Model." Weltwirtschaftliches Archiv. Bind 111, 1975.
- Mehmet, O., "Conflicting Development Objectives and Factor Pricing in LDCs." Economia Internazionale. Februar-Maj, 1976.
- Meier, G. M., Leading Issues in Economic Development, 3. udg. New York: Oxford University Press, 1975.
- Mieszkowski, P., "Tax Incidence Theory: The Effects of Taxes on the Distribution of Income." Journal of Economic Literature. Nr. 4, 1969.
- Mishan, E. J., Økonomisk Vækst - men til hvilken pris? Oversætter Gunnar Nissen. København: Fremad, 1972.
- Mkandawire, P. T., "Employment Strategies in the Third World: A Critique." Journal of Contemporary Asia. Nr. 1, 1977.
- Morgan, T., Economic Development: Concepts and Strategy. New York: Harper and Row, 1975.
- Mouly, J. og Costa, E., Employment Policies in Developing Countries. Geneve: ILO, 1974.

Myrdal, G., "Equity and Growth." World Development. Nr. 11, 1973.

Myrdal, G., "The Equality Issue in World Development." Swedish Journal of Economics. Nr. 4, 1975.

Myrdal, G., Ulighed og Underudvikling, 2. udg. Oversætter Niels Viderø. Odense: Mellemfolkeligt Samvirke, 1976.

Oshima, H. T., "Review Article: New Directions in Development Strategies." Economic Development and Cultural Change. Nr. 3, 1977.

Oyejide, T. A., "Fiscal Measures to Improve Employment in Developing Countries: A Comment." Public Finance. Nr. 1, 1972.

Paukert, F., "Income Distribution at Different Levels of Development: A Survey of Evidence." International Labour Review. Juli-December, 1973.

Peacock, A. T. og Shaw, G. K., "Fiscal Measures to Improve Employment in Developing Countries." Public Finance. Nr. 3, 1971.

Pickett, J., Forsyth, D. J. C. og McBain, N. S., "The Choice of Technology, Economic Efficiency and Employment in Developing Countries." World Development. Marts, 1974.

Prest, A. R., "The Role of Labour Taxes and Subsidies in Promoting Employment in Developing Countries." International Labour Review. Januar-Juni, 1971.

Prest, A. R., Public Finance in Developing Countries. London: Weidensfeld & Nicolson, 1975.

Pyatt, G., "Review Article: Economic Strategies for Growth with Equity." Economic Development and Cultural Change. Nr. 3, 1977.

Ranis, G., "Growth and Distribution: Trade-offs or Complements?" Economic Growth Center, Yale University, Discussion Paper Nr. 245, Maj, 1976.

Ranis, G., "Development Theory at Three-Quarters Century." Economic Growth Center, Yale University, Center Paper Nr. 254, 1977a.

Ranis, G., "Equity with Growth in Taiwan: How 'Special' is the Special Case?" Economic Growth Center, Yale University, Discussion Paper Nr. 264, Juli, 1977b.

Ranis, G. og Fei, J. C. H., "A Theory of Economic Development." American Economic Review. September, 1961.

Ranis, G. og Fei, J. C. H., Development of the Labour Surplus Economy. Homewood, Ill.: Irwin, 1964.

Rasmussen, P. N., ed., Om Økonomisk Vækst. København: Akademisk Forlag, 1978.

Resnick, N. A., "State of Development Economics." American Economic Review. Maj, 1975.

Reynolds, L. G., "Wages and Employment in a Labor-Surplus Economy." American Economic Review. Nr. 1, 1965.

Robinson, S., "A Note on the U-Hypothesis Relating Income Inequality and Economic Development." American Economic Review. Nr. 3, 1976.

Romans, J. T., "Welfare Economics and the Measurement of NNP." Review of Income and Wealth. Nr. 3, 1977.

Rothstein, R. L., "The Political Economy of Redistribution and Self-Reliance." World Development. Nr. 7, 1976.

Samuelson, P. A., Economics, 9. udg. Tokyo: McGraw-Hill Kogakusha, 1973.

Seers, D., "The Meaning of Development." International Development Review. Nr. 4, 1969.

Seers, D., "What Are We Trying to Measure?" Journal of Development Studies. April, 1972.

Sen, A., "Poverty, Inequality, and Unemployment: Some Conceptual Issues in Measurement." Economic and Political Weekly. Nr. 31-33, 1973.

Sen, A., Employment, Technology and Development. Oxford: Clarendon Press, 1975.

Skou, N. H., "Teknologioverførsel til Udviklingslandene." Københavns Universitet, Memo nr. 54, 1978a.

Skou, N. H., "Substitution mellem arbejdskraft og kapital i udviklingslande." Københavns Universitet, Arbejdspapir, 1978b (forventes at udkomme som gult memo i efteråret).

Stern, N. H., "Optimum Development in A Dual Economy." Review of Economic Studies. Februar, 1972.

Stewart, F., "Technology and Employment in LDCs." World Development. Marts, 1974.

Stewart, F., "Capital Goods in Developing Countries," i Employment, Income Distribution and Development Strategy, Essays in Honour of H. W. Singer, eds. Sir A. Caincross og M. Puri. London: Macmillan, 1976.

Stewart, F. og Streeten, P., "Conflicts between Output and Employment Objectives in Developing Countries." Oxford Economic Papers. Juli, 1971.

Stewart, F. og Streeten, P., "New Strategies for Development: Poverty, Income Distribution, and Growth." Oxford Economic Papers. Nr. 3, 1976.

Stewart, F. og Weeks, J., "The Employment Effects of Wage Changes in Poor Countries." Journal of Development Studies. Nr. 2, 1975.

Stiglitz, J. E., "Alternative Theories of Wage Determination and Unemployment in LDC's: The Labor Turnover Model." Quarterly Journal of Economics. Maj, 1974.

Sørensen, K., Den Internationale Udviklingsstrategi - en ny fase i den gensidige afhængighed. København: FN-forbundet, 1976.

Thiesenhusen, W. C., "Redistribution with Growth: A Review Article." Journal of Economic Issues. Nr. 3, 1976.

Thorbecke, E., "The Employment Problem: A Critical Evaluation of Four ILO Comprehensive Country Reports." International Labour Review. Nr. 5, 1973.

Tinbergen, J., "Economic Growth and Social Equity in Developing Countries." Journal of Economic Literature. Nr. 1, 1975.

Tinbergen, J. et al., Rio-Rapporten: En Ny Økonomisk Verdensorden. Oversætter S. E. Godtfredsen. København: Gyldendal, 1976.

Todaro, M. P., "A Theoretical Note on Labour as an 'Inferior' Factor in Less Developed Economies." Journal of Development Studies. Juli, 1969.

Todaro, M. P., "Income Expectations, Rural-Urban Migration, and Employment in Africa." International Labour Review. Nr. 5, 1971.

Torp, J. E., Økonomiske Udviklingsteorier for U-lande, 2. udg. København: Mellemfolkeligt Samvirke, 1977.

Tyler, W. G., "A Model of Income Distribution and Economic Development." Weltwirtschaftliches Archiv. Bind 109, 1973.

United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Journal of Development Planning. Nr. 11, 1977.

United Nations Industrial Development Organization (Unido), Guidelines for Project Evaluation. New York: United Nations, 1972.

Wai, U. T., "Some Economic Concepts and Policy Issues in Developing Countries." Finance & Development. Nr. 2, 1975.

Weisskoff, R., "Income Distribution and Economic Growth in Puerto Rico, Argentina, and Mexico." Review of Income and Wealth. December, 1970.